

Böszörményi István

Petőfi Sándor Losoncon

1899-ben, Petőfi Sándor eltűnése után 50 évvel ország-szerte megemlékeztek a nemzet nagy költőjéről. A hajdani pályatárs emlékének ápolásában, dicsőítésében vezető szerepet vállalt **Jókai Mór**, a *Petőfi Társaság* elnöke. *Apotheosis Petőfi Sándor halálának fél évszázados évfordulójára* c. költeményében, a költő ércszobrát látva lelki szemével, így írt: „Érzeből volt a szíved, míg dobogott élve / De égelt a haza és szabadság névre. / Most ércz vagy egészen: hát szív vagy egészen, / Fejedet az égig emeled merészen, / S szemednek engeded, hogy a napba nézzen... / S a porba hullt zászló, mit véreddel festél, / Most magasan lobog, egész nemzet védi: / Megsokasodtak a régi kor honvédi, / Kit messze kerestél, kit egykor elvesztél / Itt van körüled, a dicső hon, a régi... / Sírod csak keressük, de lelked köztünk él, / Ott leljük lantodnak minden pengésében, / Unokáink tudják, mit mi tudtunk régen, / Hogy drágább vagy nekünk édes mindenünknel, / Soha a magyar szó nem zengett oly szépen...”

A századfordulóra teljesen újjáépült, pezsgő társadalmi életű Losonc városa is kivette részét az országos emlékmozgalomból, melynek célja az volt hogy „...hősi halállal halt lírikusunk emlékét, most, 50 év múltán azzal a kegyelettel, olyan imponáló ünneppel üljük meg, amelyet csak megérdemel szabadságharcunk Tyrtæusa, ki Romu-

lusként, félisten módjára hirtelen eltűnt szemeink elől, hogy annál csodásabb legyen az alakja, legendává nőjön ki a sorsa, s bár halála bizonyos, mindvégiglen várjuk, [...] emlegessük, szeressük...”

Jeszenák Ráfael, főgimnáziumi tanár, a *Losoncz és Vidéke* szerkesztője, a lap 1899. július 16-i számában „pendítette meg az eszmét, hintette el a magot”: „*meg vagyunk róla győződve – Losoncz is kiveszi és a maga körében szintén megünnepli Petőfi Sándor halálának ötvenéves évfordulóját. Nálunk is fog akadni, ki elszavalja nekünk Jókai Apotheosisát, [...] akadnak lelkes honfiak, kik a létesítendő Petőfi-házra* (a Petőfi-Társaság által tervbe vett budapesti emlékcarnok: B.I.) *összerakják filléreiket, és mivel Petőfi Sándor a nép költője, az egész ünnepélynek is népünnepevénynek jellegével kell bírnia. Mi a kezdeményezést és az ünnepély rendezését a losonczai dalegyesület, az iparos műkedvelő egyesület és a magyar-asztaltársaság triásának szánjuk. Buzdításra e szép, nemes és mindnyájunk közös ügyében nincsen szükség, az idő rövid, tehát gyorsan előre a kivitel mezejére! [...] Úgy legyen!*”

Úgy is lett. A következő számban már felhívása eredményéről számolhatott be a szerkesztő:

„*Múltkori felszólalásunk nem volt a pusztában elhangzó szó. Az ige testté lón. Városunk érdemes polgár-*

A képen balra az első az ún. Petőfi-ház Losoncon és a rajta lévő emléktábla (A szerző archívumából.)

mestere (Wagner Sándor: B.I.) f. július hó 20-án délután 5 órára értekezletre hívta egybe az egyes intézetek élén állókat, hogy úgy a július hó 30-án tartandó Petőfi-emlékünnap, valamint az augusztus hó 8-án Losoncz városa pusztulásának 50-ik évfordulóján rendezendő gyászünnep sorrendjét megbeszéljék. [...] Beható eszmecsere után mindkét programot megállapította az értekezlet. [...]

A Petőfi Sándor halálának 50 éves évfordulója alkalmából Losonczon, 1899. évi július 30-án rendezendő emlékünnap sorrendje: 1. Gyülekezés délelőtt fél 11 órakor a városházán. 2. Felvonulás délelőtt 11 órakor az emléktáblával díszített református kántorlak elé. 3. Hymnus, éneklí a dalegylet. 4. Ünnepi beszéd, tartja **Latkóczy Mihály** főgymn. tanár úr. 5. Apotheozis Petőfi halálára, Jókai Mórtól, szavalja nt. **Greifenstein István** ág. ev. lelkész úr. 6. Szózat, éneklí a dalegylet. Losoncz, 1899. július hó 21-én. B. elnök. A közönség falragaszok által fog az ünnepre meghívati. Testületek, intézetek, egyesületek külön meghívót kapnak. Kéretnek az egyes testületek, egyesületek, hogy zászlóikat gyászfátyollal bevonni sziveskedjenek.”

A nevezetes napon megjelent lap vezércikke kiemelte, hogy a losonci megemlékezésnek különös jelentőséget ad az, hogy „Itt is járt e nagy szellem, sőt itt is írt egy pár költeményt. Büszke lehet rá városunk. Tudjuk, ismerjük a házat, melyben tartózkodott, e helyet meg fogjuk mi is jelölni, tiszteletben fogjuk tartani, s kegyeletünkkel

vesszük körül, hiszen Petőfi szelleme közös kincse a magyarságnak, e szellem iránti kegyeletünket leróni édes kötelességünk mindnyájunknak.

A mi városunk szíve [...] kettős kegyelettel dobban meg, hiszen a mi városunk is ez időtájban szenvedett martyromságot, éppen azokért az eszmékért, melyekért Petőfi vérént ontotta, s városunkat is az a vadkéz törölte el, mely Petőfi szívét keresztüldöfötte. (Utalás Losonc 1849. aug. 9-i, orosz katonaság általi elpusztítására: B.I.) *Mi föltámadtunk a halálból, neki nem volt erre szüksége, mert Petőfi nem halt meg, s nem hal meg, míg egyetlen magyar lesz!”*

A Petőfi-emléktábla a Kossuth Lajos utcai ún. **Miksch**-féle ház (ma: Vajanský u. 5.) első emeleti ablakai közé helyeztetett, a következő felirattal:

*Itt időzött
Petőfi Sándor
1845. évben
1899. júl. 30.*

Az aranybetűs, fekete márványtáblát terrakotta keret övezi, lanttal, tollal, arany csillagal, babérkoszorúval. Készítője **Csordás József** (1861–1909) helybeli szobrász, kőfaragó volt.

Az emléktábla avatásán az ünnepi beszédet Latkóczy Mihály, az állami főgimnázium tudós, tollforgató tanára mondta:

„...Mint egy tündöklő meteor járta be az országot, a költeményeiben oly közvetlenséggel, oly kedvesen mutatott be minden egyes vidéket a többinek, hogy akarva-nem akarva is meg kellett egymást kedvelniök. Így lett az ő költészetében egységessé Magyarország; ugyanaz a föld, melyet vármegyék és vallások, szokás és nyelv, rang és mód oly sokféle, többféle szakítottak [...] ő egyformán szerette hazánkban minden talpalatnyi földjét, viszont ő is egyformán hatolt mindenféle a népek lelkébe s lőn a népek közös szeretetének, ragaszkodásának tárgya [...] ő az első igazi magyar népköltő, a kit vetélkedve szeretnek a kunyhók és a paloták lakói.

Utazásai révén, melyekre őt költői egyénisége és hányatott élete egyaránt hajtották, került Petőfi Nógrádba is, Losonczra is, mely utóbbinak társadalmában sok a Petőfi egyéniségével rokon vonás, melyek együttvéve adják meg a nagy költő itt időzésének helyi jelentőségét. Maga a költő szívesen jött Nógrádvármegyébe, és nehezen távozott innen, vonzotta ez a föld, mely a hazának annyi lantost és hőst adott. Kékkő és Salgó felől **Balassa Bálint** szelleme integetett neki, Szécsény tájéjáról, a Rákóczi pajzsra emeltetése helyéről lengett a szél, Losonczon **Ráday** és **Kármán** sírján nyíltak a szabad természetnek isten adta vadvirágai. Ezek vonzották Losonczra, mikor pedig már itt volt, fogva tartotta a nemes barátság és önmagáért való ideális szerelem, Losonczon szerette azt az erényes és szép varróleánykát, a kit dalaiban megörökített, a kitől hetekig nem tudott elszakadni [...] Álomnak tarthatnók mindezt, ha nem állnának körülöttünk élő szemtanúk; kortársak, a kik mozgalmas életük legszebb emlékei közé sorolják, hogy látták Petőfit, beszéltek vele [...]

Itt látom **Farkas Károlyt** (1823–1904, ügyvéd, volt líceumi tanár, városi tanácsos: B.I.), *közéletünk kiváló alakját, kinek a sors megengedte, hogy a mai napon féleleveníthesse egykori ismerősének, a nagy költőnek alakját; itt látom kedves kollegámat, Nagy Józsefet* (1829–1908, volt honvéd, elemi isk. tanító: B.I.) *ki élete felejthetetlen mozzanatául tekintí, midőn rhetor korában, Homokay Pál tanár* (1804–1858) *óráján meglátta az iskolában (a losonci ref. líceumban: B.I.) a »Talpra magyar«* költőjét és szavalhatott előtte; *s itt látom végül Bem apó adjutánsának egykori bajtársait, a honvédeket, kiknek termete ma is kiegyenesedik, szemök ma is kigyúl, valahányszor Petőfire, és vele együtt a nemzeti önvédelem dicső napjaira gondolnak. Ezek mind szemtanúk, élő bizonyosságok a mellett, hogyan szerette meg Petőfi Losonczot, és hogyan szerették meg őt a losoncziak. A kegyelet, mely szívökben él, melyet ajkaiokról nem egyszer ellestem, nagyobb és maradandóbb emlék annál a kőlapnál, melyet a költő egykori lakóházának falába illesztettünk.*

De vajjon elegendőképpen ápoljuk-e Petőfi emlékét azzal, hogy őt szeretjük, hogy alakját felruházzuk szép és kiváló tulajdonságokkal? Nem! Más az, amivel nagyjaink emlékét igazában ápoljuk, más az, a mivel különösen Petőfi

emlékét ünnepelnünk illik. Eszméit kell tisztelnünk, eszményeit kell ápolnunk, melyekért életét adta, melyeket szent hagyományul az utókorra hagyott. Törekednünk kell a szabadságra, úgy, miként azt a kor és az idők megváltozott jelleme követeli: munkával, törvénytisztelettel, kitartó hazafias törekvéssel. Törekednünk kell az igazi egyenlőségre, [...] áldoznunk kell a testvériségért, egyesülnünk a hazafiságban és emberszeretelben a magyar nemzet jövőjének [...] biztos megalapítására, s mindezt megtenni nem lesz nehéz, mert hiszen a jelen pillanat biztató a jövőre. Csak azon az úton kell haladnunk, melyen Losonc városá eddig is haladt.

[...]

Mert Losonczon igenis szeretik és ápolják a nemzeti műveltséget. Lehetnek, s bizonyára vannak szerencsésebb városok, [...] melyeknek nem kellett hamvaikból újból és újból feltámadni, de bizonytalannal egy sincs, a hol a nemzeti eszméért igazabban érezni, a nemzet nagyjairól őszintebben emlékezni, a nemzeti ügyért szívesebben áldozni tudnának. [...] Losoncznak tehát csak hűnek kell maradnia önmagához, hűségesebbnek eddigi múltjához. [...]

Beszédemnek végére értem. Még egyszer fölvelem szemeimet a táblára, mely a költő házáat jelöli; jelentve, hogy mindenütt maradt az ő fényéből egy-egy sugár, a hol csak megfordult. Vajha ez a lelkesedés, ez a szeretet, a melyet látok, az idők folyamában még megerősödnék [...], nemcsak itt, de mindenütt, ahol magyar szívek dobognak és emberszív dobban. Akkor nem féltem hazámat, nem féltem nemzetemet. Mert a hol szeretni, lelkesedni és áldozni tudnak, az a nép Petőfi szavaival élve: »soká, soká, örökkön él...«

Petőfi Sándor losonci látogatására 1845-ös felvidéki – szepesi, gömői, nógrádi – utazása alkalmával került sor. A költő, aki a „zordon Kárpátok” és „az Alföld sík vidéke” közt bebarangolta szeretett hazáját, élményeit úgy versekben mint prózában megörökítette. Útirajzaiban, a korabeli magyar próza megannyi kis remekművében egyszerre találunk lírai tájleírásokat és a társadalmi viszonyok, a parlamenti vita, megcsipkedését, sőt indulatos ostorozását. Az *Úti jegyzetek*, illetve *Úti levelek* lapjain egyfajta önarckép is kibontakozik, egy boldog fiatal költő személyiségének megannyi megnyilatkozása.

*„Losoncra menvén, Várgedéről az út Füleken visz keresztül, hol szinte romokban fekszik az egykor nevezetes vár. Természetes, hogy összejártam, de kimondhatatlan harag fogott el, midőn láttam, hogy a romokat lehordják az utcákat tölteni [...] hogy a melly köveken őseink szent vére szárad, azokon most tapodjanak. Fülek sokáig volt a török kezében. Ha naponként abból a borból kellett volna inniok, mellyet én itt a kocsmában ittam: fogadom, száz évvel előbb szabadult volna meg tőlök Fülek. Fülektől aztán Losoncig semmi nevezetést nem ér az ember, az utat kivéve. Ez az élő embert halálra, s a holtat életre rázza. Én meghaltam s föltámadtam rajta valami halszor. Losoncon ekkorizben csak egy napot töltöttem. Ezalatt megnéztem Gácson a várat s a posztógyárt. Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnek lán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, melly a tobák, fricska stb. kedvéért teremtetett. A vár, mellyet **Forgách** grófok bírnak, nem igen ó, körülbelül a 17. században épülhetett. Bejártam néhány teremét, mellyek közül leginkább vonta magára figyelmemet az, hol a családképek vannak. E képek egyikétől alig tudtam elválni. Egy hölgy volt: szép, fiatal és tébolyodott. Eppen delet harangoztak, mikor e kirándulásból visszatértem Losoncra, hol az én kedvemért készült roppant ebéd várt egy roppant magyar embernél. Másnap visszavitt S. A. barátom, – ki ide is hozott – Várgedére, ugyanazon az úton, mellyet már volt egyszer szerencsém passzírozni. Füleken megálltunk a kovács előtt, mert egy lovat patkoltatni kellett. Én még most is igen szeretem a kovácsműhelyeket, gyermekoromban kovács akartam lenni. S nem lett volna-e jobb? most piszkos kezekkel verném a vasat, a helyett, hogy engem vernek piszkos kritikusok...”*

Másnap Ajnácskő és Vecseklő érintésével Somoskőre látogatott, megcsodálta az öt-, hat-, hétszögű kövekből épült várat, megkóstolta és megdicsérte egy parasztságos édes- és aludttejét, majd a közeli Salgóvár maradvá-

A költő 1845. április 1-én indult el társaskocsin, és Gödöllőn, Aszódon, Miskolcon, Kassán át Eperjesre utazott, ahol barátjánál, **Kerényi Frigyes**nél egy hónapot töltött. Együtt mentek azután a Branyiszkón át Lőcsére, Késmárkra és Iglóra, ahol **Pákh Albert** szüleinél 3 hétig időzött Petőfi. Iglóról Rozsnyóra utazott, s onnan látogatta meg az aggteleki barlangot. Azután Berzétén, Pelsőcön és Gömörön át Rimaszombat felé vette útját. Innen még Várgedére és Gortvakisfaludra rándult ki, barátaihoz, **Adorján Bódi**hoz és **Kubinyi Rudi**hoz. Várgedéről két kirándulást tett, Losoncra és a salgói, valamint somoskői várromokhoz:

nyait kereste fel. Sokáig ült romjainak csúcsán, tekintete mérföldeken, lelke századokon túl barangolt. Ez az élmény ihlette a *Salgó* c. romantikus költeményét.

Két nap múlva újra csak Losonc felé vette az irányt:

„Losoncon egy hetet tölték. Dicsőséges eszem iszom világ volt!... egyébiránt szellemi élvezetek nélkül sem szűkölködtem; mert Losoncon sok lelkes barátom és sok kedves leányka van. Azt is híresztelték – alig értem oda, – hogy házasodom, s hogy kit veszek el, mi rám nézve igenis hízelgő volt, de mindazáltal e hírt csak mendemondának vagyok kénytelen nyilatkoztatni... megnyugtatósára hazám mindazon hölgyeinek, kik értem tán titkon epednek, viszontszerelmemtől várva föld boldogságukat.

Losonc igen mulatságos kis város... a deákság gyakran verekedik. Hős fiúk! az idén is agyon vertek egy csizmadia-legényt. Béke hamvaira!... és borostyán a ti homlokaitokra, hazámnak ifjú bajnokai!

És Losonc egyébként is mulatságos városka. Nem említve fürdőjét, van itt egy uri ember, ha az utcán mutatkozik, az egész város gyerkőcei fütyölni kezdenek. E hajborzasztó zene kíséri őt utcából utcába. Az egész história, ha jól értesültem, ez:

Az említett uri ember több gyönyörűséget lel a borban, mint a vízben. Egyszer, midőn volna ilyen berugott állapotban, megállott közel egy kutyához s azt fütyyeivel csalogatta maga után... de a kutya meg sem mozdult, mert hiányában vala a mozdulás egy mellőzhetetlen kellékének: az életnek. E történetnek valaki szemmelátó tanuja volt, s hinc illae fütyölések.

Szinte Losoncon van egy öreg funerátor, kire a város egyetemes fiatal sarjadéka azt szokta kiabálni, hogy:

- Kuvik, kuvik!

Ez a szegény öreg Vácról származott Losoncra. Ama kiabálások úzik őt ide előbbi lakhelyéről. És megérkezett szép álmaival jövendője felől, s a mint a városba lépe, ekképp idvezelték:

- Kuvik kuvik!

És a jámbor aggastyán békén tűr, mignem türelme megszakad, ekkor a gyerekek után lódul és hajigál utánok tégladarabokat... de a gyerekek megfeszítik gyors inaikat, egyet iramodnak, s kélszerezett energiával replicáznak a tégladarabokra, ordítván, süvölvén:

- Kuvik, kuvik!

Losoncról Balassa-Gyarmatra mentemben semmi baj sem ért, kivévén, hogy a köpönyegemet Losoncon felejtván, érte a kocsis vissza kelle küldenem majd félórányi járásról - a kocsis visszafutott s elhozta a köpönyegét, de nem az enyémet, hanem másét, s így magamnak kelle visszalódulnom. Végre utnak indultunk, s mentünk most már csakugyan minden szerencsétlenség nélkül... [...]

Utba esett Ludány helység, hol a legszebb parasztféjkötőket láttam életemben. Ha megházasodom, onnan hozatok féjkötőket feleségem számára. No! már csak azért is megkérhetne minél előbb valami leányka, hogy vegyem el őt..."

Az Úti jegyzetekben S.A.-val jelzett barát **Steller Antal** ügyvéd volt, **Steller János**nak, a losonci ref. líceum igazgató-tanárának a fia (született Losoncon, 1821-ben). Ő látta vendégül a költőt a később emléktáblával megjelölt házában. Steller Antal visszaemlékezéseiből (megjelent

Berecz Károly: *A régi fiatal Magyarország,* illetve **Fischer Sándor:** *Petőfi élete és művei* c. kiadványokban) sok érdekes részlet tudhatunk meg, nemcsak a losonci látogatásról, de magáról a költőről is:

„Petőfi Sándorral 1844 nyarán ismerkedtem meg Pesten, amikor ő mint a Pesti Divatlap segéd szerkesztője, Vahot Imrénél lakott. Egész ismerkedésünk akkor csak pár napig tartott, amíg t. i. dolgaim miatt a fővárosban időztem, de azért mint jó pajtások váltunk el. Majd 1845-ben Gömörmegyében, Várgedén, Kubinyi Rudolfnál találkoztunk ismét, kit felföldi kirándulásáról visszatérőben meglátogatott volt. Innen együtt utaztunk Losoncra saját fogatomon, egy sárga és egy szürke lovon, mely disszonancia Sándornak akkori, különben is jó humorát nemcsak hogy fokozta utközben, de e szegény párak emiatt később - egy alább elbeszélendő ünnepies alkalommal még azon szerencsében is részesültek, hogy kiüntetéssel emlékezett meg róluk.

Én akkor, mint nőllen fiatal ügyvéd, Losonczon laktam, Karády Ignáczzal, Kossuth Lajos fiainak későbbi nevelőjével, egy kélemeletes ház egész második emeletét bírva lakásul, amit azért emlétek meg, mert Petőfinek, kívánsága szerint, két szobát adhattam s adtam is rendelkezésére, kívánsága szerint - mondom, - mert kikötölte, hogy csak e föltétel alatt száll hozzám, »ha őt még a szomszéd szobában se háborgatja senki«. Várgedén még azt is mondta Kubinyinak, ki erősen marasztotta, »már csak azért is elmegyek ehhez a fiúhoz, mert épp annyi vénája van a verselésre, mint a kapanyélnek«. Irtózott a vad poétától.

Megérkezésünk után rögtön mint futó tűz terjedt el az egész városban Petőfi ottlétének s körünkben hosszabb időzésének híre. Az érdeklődés iránta általános volt s egyre fokozódott. Folyvást meghívásokkal ostromolták, de ő egyet sem fogadott el.

Ebédre és vacsorára rendszeren atyám házához jártunk. Itt már első napon oly háziassá lett, hogy hugomtól, kit a konyhában forgolódva találtunk s kinek őt ott mutattam be egész szolennitással - melyért jó össze is szidott - be sem jött addig, míg a leves az asztalra nem került.

Ebéd után kezdett a szomszédság, a kíváncsi publikum be-benézni s ellátogatni hozzánk. Elég hiba volt tőlük, hogy a kíváncsiság s tisztelet bizonyos feszes, tartózkodó kifejezésével jöttek, ami Petőfinek sehogy sem tetszett s csakhamar hozzám fordulva, egész nyersen követelte: »zárjátok be az utcaajtót rögtön, nem vagyok én medve, hogy mutogassatok«.

Kánikulai forró napok voltak egész ittmulatása alatt, de azért mindig tetőtől talpig fekete posztójú magyar ruhában járt. De a mint lakására ért, azonnal egészen pongyolára vetkezett, s bárki jött is hozzánk látogatóba, nem volt rá eset, hogy annak a kedvéért félöltöt vett volna magára.

*Az alatt a két hét alatt, a míg Losonczon volt, atyám házában kívül még csak akkori jegyesem s később nőm, **Plachy Vilma** nagynénje házához járogatott. Jegyesem, mint ábrándos serdülő leány, nem csak rajongott a költészetért, de maga is sok verset írt, így képzelni lehet, mily meghatott volt, mikor Petőfivel először találkozott. Úgy látszott, hogy jegyesem első tekintetre megnyerte Petőfi rokonszenvét, mert a nélkül, hogy a szobában bárkihez szólott volna, megfogta a kezét s hosszan, meghatottan nézett szemébe, majd az érzékenyedéstől remegő hangon szólt hozzá s beszélt vele hosszasan az ő Etelkájáról... Erre meg aztán mind jegyesem, mind a jelen volt asszony népség egész a pityeredésig érzékenyült. Petőfi komolysága mellett az egész megható jelenetben volt valami ünnepies. Petőfi hangulatának kifejezést is adott a »P...y Vilma kisasszonyhoz« című versében, mellyel a jegyesemmel történt első találkozását örökítette meg.*

[...]

*Elutazása előtti napon nagy nehezen sikerült rávennem, hogy egyik rajongó tisztelőjét, az öreg **Kocsy Györgyöt** látogassa meg. E közlítésleletben állott férfiú a »régi jó táblalabirák« tipikus alakja volt, ki procul negoliis gazdaságának s a műzsáknak szentelte öregsége napjait. Sokat olvasott és sokat írt, voltak sikerült alkalmi versei, melyeket mindig maga olvasott fel, kéziratát soha senkinek se adva át. Szóval, a mi kedves Kocsy bátyánk a mi ünnepelt lokális költőnk volt. Petőfit a rajongásig szerette, imádta. Az ő jelenlétében Petőfiről bajos volt még a legjobb véleményt is elmondani. Ránk akarta disputálni, hogy Petőfi lángszellemét csak ő fogja fel helyesen, róla csak ő mondhat véleményt, más emberfia csak hallgasson...*

Látogatásunk előtt annyi időt szakítottam magamnak, hogy Sándornak az ő különös s abban a nagyon is etikettes világban szemetszűrő, mesterkéletlen modoráról, szeszélyeiről, s könnyen fellobbanó természetéről jóelőre informáljam az öreg urat. De beszélhettem én bármit, úgy vettem észre, hogy Kocsy Györgynél a Petőfiről magának alkotott ideális kép s magasztos alak ingathatatlanul megmaradt és különösségéről s prózai vonásairól hallani sem akart.

A kitűzött napon tehát Petőfivel s Berecz Károly barátommal, ki pár nappal ezelőtt érkezett mihozzánk, elmentem Kocsy Györgyékhez. Meglátszott az egész háznépben, hogy ünnepnek tartják azt a napot, melyen Petőfi nálok megjelent. Mindnyájok arcán boldogság és büszkeség sugárzott. Az igazi magyar jellegű, de most már, fájdalom, kihalóban levő szíves fogadlatást nem zavarta meg semmi. Petőfi nem követelt el semmi szögletességet, úgy látszott, meghatotta az ősi zamatú magyar vendégszeretnek, s a személye iránti őszinte tiszteletnek e meleg s természetes nyilvánulása. Éledni kezdettem, minden jól ment.

De biz ez a kedvező állapot nem tartott soká. A háziúr, ki ihletett ember létére, Petőfi jelenléte miatt már-már egészen átszellemült, azt hitte, hogy ók ketten, mint a műzsák kegyeltjei, társalgásukkal majd felszáltnak a magas régiókba s minket, prózai halandókat ideleln hagynak. Csalódott!

*Mikor Sándor megpillantotta a háziasszonynak a szomszéd szobában levő igen szép fiatal unokahugát, (**Horváth Emmát**), a mindinkább nekimelegedő házigazdát - műzsáival és ars poetikájával együtt - hirtelen jaképnél hagyta, s a bájos házikisasszonynál termelt.*

Még most is előttem áll a jámbor Kocsy György leforázott képe, kezében egy csomó papirossal, valószínűleg verseivel, s merően nézve arra helyre, honnét Petőfi egyet gondolva, épp akkor ugrott meg, midőn már saját versei felolvasásának égő vágya kitörőben volt.

Eliszonyodásomban Petőfinek ez illedelmetlen megszökése miatt sóbálvánnyá lettem. Bizony, ártatlan, boldog idők voltak még azok, midőn a társas élet botrányai közt az efféle jeleneteket, mint hétországra szóló botrányokat emlegették, s azokról mint fontos napi eseményekről sok ideig elbeszélgettek! Mai napság a társas élet eltompult érzékére csak az ingerlő botrányok unikumjai vannak hatással, s azok is csak pillanatnyi időre.

Hogy e kellemetlen jelenet nyomása alól megszabaduljunk, sürgetni kezdtem az ebédet, s csakhamar asztalhoz ültünk.

Ha jól emlékszem, már a második ételfogásnál az én Sándor pajtásom hirtelen föl pattant ülőhelyéről, s poharat ragadva így szólt:

- Uram, uram, Steller Antal uram, állok az úrhoz!

A jó háziúrnak s egész családjának erre kezdett az arca ismét sugárzani az örömtől s mindnyájan abban az édes várakozásban ringattuk magunkat, hogy, no most Sándor kitesz magáért, s az előbbi szelességével megzavart jó hangulatot majd helyreüti egy talpraesett felköszöntővel.

- Állok a szép szó elé - felelém, magam is fölállva, s poharat ragadva.

- Az Isten éllesse a te sárga meg szürke gebeidet, melyek engem ide hoztak!

Betűszerint ebből s ennyiből állott a várva várt ékes felköszöntő.

Szerettem volna a föld alá süllyedni e felköszöntő hallatára, melynek mélyebb, finom élet az én szegény gebéim drasztikus fölemlítése miatt első meglepetésünkben észre sem vettünk. Merően néztem reád, Károly barátom, másra nézni nem is mertem. Az egész társaság, meglepetésében, mozdulatlan maradt, se nem éljenzett, se nem koczintott. Szerencsére, a mi jó öreg házigazdánk csakhamar végét vette e nyomasztó jelenetnek, s poharat emelve, az ő imádásig szeretett, kedves vendégét takarosán felköszöntötte. S mert minden szava tiszta, meleg érzésének kisugárzása

s természetes kifejezése volt, eltalálta az igazi hangot, ami pedig Petőfivel szemben nem volt könnyű dolog. Isten ments, ha valami lapos dicsériadákkal lépett volna fel! Nem emlékszem már a sikerült képre, mit beszédében Petőfibre alkalmazott, elég az hozzá, hogy Sándornak tetszett az egész, s talán azért is, mert belátta s megbánta eddigi pogány magaviseletét, egyszerre csak az öreg nyakán termelt s össze-vissza ölelte a könnyekig érzékenyült jó öreget. Majd visszament helyére s meghatott hangon gyönyörűen felköszöntötte, mire én örömben azt a bolondot súgtam szomszédomnak: »hiszi-e, hogy erre már a sárga meg a szürke is most örömben otthon nyerítenek?«

Az ekkép legjobb hangulatban lefolyt lukullusi ebéd után a kertbe ment az egész társaság. Itten Petőfi kővel célba dobáló versenyt rendezett. Alkalmasint gyermek korától fogva gyakorolta magát a sport e nemében, mert úgy a célba, mint a távolba dobásban mindnyájunkon kifogott.”

A losonci „sok kedves leányka” közül ketten ihlették meg a költőt.

Egyikük a már említett Plachy Vilma volt, Steller menyasszonya, utóbb felesége, aki azonban 1849-ben, mikor Stellerék a város pusztulása után Tamásiba költöztek, fiatalon meghalt. Nevét viszont örökre őrzi az a vers, mely minden Petőfi-kötetben megtalálható.

A másik losonci műzsa a „varróleány” volt, azaz **Weisz Róza** (meghalt Losoncon, 1888-ban), aki bizony kikoszorúzta Petőfit és 1851-ben **Kemény Károly** (meghalt

Losoncon, 1892-ben) ügyvédhez ment férjhez. Ekkor már **Fehér Idán**nak hívták, ugyanis zsidóról református hitre tért át, néhány héttel Petőfi látogatása után. Nevezetes keresztszülei voltak: **Kubinyi Ferenc**, közéleti személyiség, természetbúvár és művelt neje, **Gyürky Francis-ka**. Kubinyiék losonci háza nemcsak a város, de a megye társaséletének is központja volt akkortájt...

Petőfi és a varróleány történetét Steller Antal már idézett írásában ekképpen örökítette meg:

„Egy alkalommal, midőn odahaza egyről másról magunk közt beszélgetve töltöttük az időt, Karády megemléké, hogy lakásunkkal szemben milyen szép és művelt varróleány lakik. Petőfi erre mit sem szólt, úgy látszott, semmibe se vette Karády figyelmeztetését. Másnap azonban tőlem kérdé, »hát csakugyan olyan szép s művelt-e az a varróleány – aztán szegény létere is oly erényes?« Miután mind e kérdésre igennel feleltem, »no hát jöjj velem rögtön – szölk – vezess hozzá«.

Délelőtt csakugyan meg is látogattuk a szép varróleányt, de nekem aztán ennyi erőm nem volt, hogy még a déli harangszóra is el bírtam volna hozni tőle, s csak a leány nagyon komoly kérésére, és csak miután engedelmet kapott tőle, hogy délután ismét meglátogathatja – távozott.

– »És ti kutyák, ezt a leányt nem tudjátok magatokhoz emelni? De hisz nem is vagytok hozzá méltók!«

Ez volt a megjegyzése, s többé róla beszélni nekünk nem is engedett, de ő e naptól fogva minden nap meglátogatta a szép varróleányt, kibe formaliter beleszerett. Egy kissé bántotta ugyan, hogy a kedves leány nem volt oly gyulékony, mint ő, s hirtelen fellobant érzéseit nem viszonzta, de azért emlékül írt egy szép verset A szép varróleányhoz...”

Jóval részletesebben szólt róla **Kálniczky Gyula** (1846-1873) losonci ügyvéd, a *Nógrád* c. lap szerkesztője. Írása, Steller visszaemlékezéseivel együtt a *Losoncz és Vi-*

déke 1899. július 30-i száma mellékleteként, illetve önálló füzetben is megjelent, melynek bevétele – 25 krajcárért áru-
ták – a losonci Petőfi-emléktábla költségeihez járult hozzá:

„Midőn Petőfi 1845-ben felső-magyarországi körútját – mely valóságos diadalmenneté vált – elvégezve visszasielt a haza fővárosába, Nógrád megyén keresztül utazva, L [osonco]-n megállott, hogy néhány itt lakó ismerősét s jó barátját meglátogassa. – E megállapodásnak az lett az eredménye, hogy Petőfi két hétnél tovább mulatott a vendégszerető város falai közt, hol őt – mint a nemzet jeles költőjét – mindenütt a legnagyobb szívéllyességgel és előzékenységgel fogadták. [...]

Midőn már a derék kis város vendégszeretetét eléggé igénybevettnek gondolá, s a vidék szépségeivel is megismerkedett, a tovább-utazásra határozta magát, s már készen is volt az utazásra, midőn egy közbejött esemény még tovább-
ra is a város falai közt marasztotta.

Ez eseményt akarjuk itt röviden elmondani.

Az elutazásra kiúzótt nap előtti délutánt Petőfi St[eller] barátjánál tölté, akinél szállva is volt. Ebéd végeztével éppen a szokásos fekete kávé szörpölgötték, s beszélgettek egyről másról, miközben Petőfi föl s alá járkált a szobában, meg-megállva néha, hogy futó pillantást vessen e vagy ama képre, mely esetleg szemébe ötlött a falon.

Egyszerre azonban egy női főt ábrázoló kép előtt hirtelen megáll és szóltanul nézi.

– Talán bizony megtetszett? – kezdé Steller, észrevevén, hogy Petőfi egészen elmélyedt a kép nézésébe.

– Valóban, igen szép kép! – válaszolt Petőfi, még mindig a képet szemlélve.

– Én e képnek sokkal szebb élő eredetijét is ismerem, – mondá barátja mosolyogva.

– Ennél szebb egy angyal lehet. – A mennyiben szépség, jóság, erény és ész vala kit e földön azzá tesznek – különben a nő, kihez ez a kép hasonlít, városunkban él.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

- Valóban csak kíváncsivá téssz.
- Ha óhajtod, eléggé érdekes élettörténetét is elmondom.
- Kérlek!

S[eller] ezután elmondá Petőfinek, hogy e nő zsidó és igen szegény szülők egyetlen gyermeke. Anyja már régen meghalt s megvakult atyját, kit a legnagyobb gyöngédséggel ápol, varrás által szerzett keresetéből tartja. Már mint 14 éves leányka mindenki előtt feltűnt ritka szépsége által, s midőn naponként a varró-intézetbe ment, útközben a város fiatal embereitől valóságos ostromot kellett kiállnia, kik szívesen kísérték »a szép varróleányt« akár az intézetbe, akár haza, s örültek, ha egy egy hízelgő bókjukra elpirult, a mi még szebbé, hódítóbbá tevő. Felserdülvén, nemcsak a város, de a megye legszebb hölgye lett, s mint ilyent csakhamar számtalan imádó vette körül, kik vagyonukat, rangjukat ajánlották fel a zsidó hölgynek – szerelmeért és kezéért. Ez imádók közé tartozott Steller is, Petőfi barátja, kit

– úgy látszott – a nő megkülönböztetett a többiektől, de csakhamar megérte azt a csalódást, hogy e megkülönböztetés semmi reményre sem jogosítja őt fel, sőt nem sokára megtudta azt is, hogy a szép nő választott, s hogy a szerencsés K[emény] K[ároly] fiatal ügyvéd, kiért ősei vallását is képes volt elhagyni. A keresztségben Ida nevet vett föl.

Abban az időben, midőn Steller mindezeket Petőfinek elbeszélte: a szép varróleány menyasszony és a fiatal ügyvéd vőlegénye volt.

Petőfi folyton növekedő érdekeltséggel hallgatta barátját, s midőn az elbeszélését befejezte, kétszeres vágyat érzett a nőt látni, s noha föltett szándéka volt másnap okvetlenül elutazni, rövid megfontolás után, barátjához fordulva, a következőket mondá neki:

- Én e nőt látni szeretném.
- Én pedig ezer örömmel teljesítem a bemutatást. Itt csak az a kérdés, hogy mikor? mert ma bajosan történik meg a látogatás, s te már holnap utazni készülsz.
- Igen, de nem utazom el.
- Brávó, barátom! Ezt szeretem, – kiáltá fel örömmel Steller, megölelve Petőfit. – Holnap tehát bemutatlak a szép varróleánynak.

Másnap délelőtt csakugyan megtörtént a látogatás.

Ida – kit Steller e látogatásról jó előre értesített – előzékenyen fogadta ritka vendégét. Más nőt az a tudat, hogy Magyarország ily geniális költőjét láthatja szerény hajlékában, talán elfogulttá tette volna, Idára azonban oly fölvillanyozólag hatott, hogy – mint Steller a látogatás végeztével önmagának is kénytelen volt megvallani: még soha sem látta oly szeretetreméltónak.

És Petőfi?

Őt annyira meglepte a nő szeretetreméltósága és különösen ritka szépsége, hogy a látogatás alatt nem kevésbé volt elfogulva. Ő legföllebb egy közönségesnél valamivel csinosabb kisvárosi modorral bíró nőt várt, kinél álműveltség fődözi a szögletlenséget – s talált e helyett egy ragyogó szépséget, a legműveltebb körökbe való, teljes társalgási otthonossággal bíró nőt, kinek minden szavából ész, olvasottság és nem mindennapi szellem sugárzott. S mindezt egy varróleányban találta föl. Költőnk önkéntelenül gondolkodóba esett, s bármiként hányta velette elméjét, bármiként óhajtott is szabadulni egy gondolattól, az mégis folytonosan üldözte őt s e gondolat – Ida volt. Petőfi, noha igen érezte, nem merete önmaga előtt sem bevallani, hogy Idáért költői lelke egész melegével fölhevült. Költőnk egykorú társai úgy festik, mint a ki a nők társaságát – anélkül, hogy kerülte volna – nem igen kereste, mi azonban legkevésbé mondható félénkségnek. Ő, ki a szabadságot és függetlenséget bálványozva szerette, nehéz bilincsnek tekinté azt a csekély fészességet is, melyet sokszor a legkedélyesebb, legfésztelenebb nők körében is érezni szoktunk. Most azonban kedélye nagy változáson ment keresztül.

Az első látogatás után naponkint elment Idához, s a nő fésztelen kedélyessége – úgy látszott – elfeledteté vele természeti makacsságát, mert napról-napra inkább érezte, hogy boldog, ha e nő körében van, kinek társasága rá nézve lelki gyönyör. Ida, kinek hízelgett az, hogy Magyarország ünnepe költőjét hódolói közé számíthatá, mint eszélyes nő, azon volt, hogy az első látogatás benyomását – mit észrevett – csökkenteni ne engedje, s ezért Petőfi jelenlétében iparkodott a legszeretreméltóbb lenni, mi neki teljesen sikerült is. Petőfi egy kissé szerette Idát – ezt tagadnia többé nem lehetett, de arra a gondolatra, hogy Ida már menyasszony, kedélye mindig elborult. S ha ez a gondolat jutott eszébe, akkor mindig föltette magában, hogy fut Pestre, itt hagyja elféldeni azt, akit nagyon szeretni vél, – de aki már másé. Csakhogy ez az elhatározás mindig csak addig tartott, amíg Ida megszólalt:

- Édes Petőfi!

Ilyenkor azután ismét a hevülő költő volt, ki nem feledni hanem, csak szeretni tud. Petőfi mindig otthonosabbnak érezte magát Idával, s noha nem volt sokszavú ember, különösen nők körében, sohasem történt meg, hogy a társalgás megszakadt volna közöttük. Beszélgettek irodalomról, divatról, könyvekről, s napi eseményekről, szóval mindenről, ami önkénytelenül eszükbe jutott. Csupán szerelméről nem szólt még soha e nő előtt. Azt ugyan elmondta neki sokszor, hogy milyen boldog ember lenne ő, ha ilyen szép, okos kis felesége volna, mint Ida, minő szépen eléldéglénének ők azon a nagy Pesten, ő – t. i. Petőfi – fenn a padlásszobában írna verseket, a szerkesztők aranyokkal díjaznák, – kis

felesége pedig a földszinten csinos boltban főkötőket s kalapokat árulna drága pénzért, s így mindketten megélnének boldogul. Szóval, olyan boldogság lenne az, aminő a heledik égben sincs! Természetesen, Ida az ily bohóságokra csak nagyokat nevetett. Petőfi pedig neheztelt, hogy mint lehet az ily igen természetes dolgon nevetni. Egyszer föltette magában, hogy bevallja neki szerelmét – de ez nem ment olyan könnyen, mint eleintén gondolta, – sokáig küzdött afölött, bevallja-e vagy sem, míg végre is a szív lebillentette a habozás serpenyőjét. Egyszerűen s egyenesen megvallotta, hogy szereti. Ida e nyilatkozat hallatára, pillanatnyira elkomolyodott, mintha azt akarta volna Petőfinek mondani: »Nem tudja ön, hogy menyasszony vagyok?« de csakhamar erőt véve magán, a másik pillanatban a kedélyes Ida állt előtte, ki pajzánul mosolygva mondá neki:

- Mától holnapig.
- Nem, kisasszony, – örökre!
- Ön tréfál, édes Petőfi?
- Hogyan képzelheti, hogy egy költő a legszentebb érzellemmel játszik?
- Ha az érzellemmel nem is, de a nővel igen.
- De erre okot nem szolgáltattam, hogy kegyed felőlem ilyesmit tegyen föl.
- A nők sem szolgáltatnak önnek okot arra, hogy ezt írja felőlük: »Szép állat az asszonyi állat, / Szép, de veszedelmes!«, s én úgy hiszem, hogy mi nők mondhatnók ezt inkább a férfiakra, mert a csalódás leggyakrabban minket ér.
- Kisasszony? – hisz azt egy órült mondja!
- De az az órült az ön »Órültje«, – s annak eszméi az öné is.
- Nem, – kisasszony! én a nőket egyaránt tisztetem, s nincs verseimben egy sor sem, melyből az ellenkezőt tudná bebizonyítani, – szólt hévvel Petőfi, kissé sértett önérettel.
- Példul idézhetem ily kezdetű versét: »Oh, az az ostoba falusi nép«... melyben ön oly lekötelezőleg fest minket, kisvárosi és falusi leányokat, midőn így ír: »És a kisasszony milyen kellemetes!«
- Kisasszony! ön kegyetlen irányomban, ön gúnyt űz, s kímélet nélkül főz!
- Oh, édes Petőfi, önt nem kell főzni, ön már úgyis félig meg van sülvé, – mondá hangosan felkaczagva Ida, miközben Petőfi kezét gyöngéden megfogva, s tükör elé vezette, amelyben, midőn ez belenézett, az utazás alatt kissé megbarnult arcát pillantotta meg. Mindketten elmosolyodtak. Petőfi Ida kezét gyöngéden megszorította, mintegy kifejezve, hogy megértette, s hogy nem haragszik. S azután? Azután még egy párszor ellátogatott Idához, s egy délután tudatta vele, hogy miután másnap reggel elutazik, ez búcsúlátogatása. Úgy váltak el egymástól mint jó barátok. S másnap Petőfi csakugyan elhagyá Losonczot Steller barátjával együtt. Már egy óranegyednyi távolságban hagyták maguk mögött a várost, midőn egy útszéli csárda mellett elhaladva Petőfi »megállj«-t kiáltott a kocsisnak.
- Mi baj? – kérdé Steller.
- A városban felejtettem a köpönyegem, – felelt nyugodtan Petőfi, mialatt leszállt a kocsiról.
- Majd visszafordul a kocsis.
- Nem szükséges, majd csak magam megyek.
- Igen, de a várost már igen messzire elhagytuk.
- Nem tesz semmit. – Steller, ismervén Petőfi határozottságát, elhallgatott.
- Petőfi pedig haladt a város felé, s midőn az útszéli csárdához ért, – bement. A csárda ablakában gyönyörű fehér rózsák nyíltak. Ezekből a legszebbiket megvette, s azután egyenesen a városnak tartott, s oda beérve, Ida lakása felé irányzta lépteit. Bekopogtatott. Ida éppen a múlt napok eseményei fölött gondolkodott, melyeket oly különös álomszerűnek talált, midőn merengéséből a kopogtatásra felriadt.
- Szabad! – kiáltá. Az ajtó kinyílt, s Ida, meglepetve, Petőfit látta maga előtt, rózsával kezében.
- Ön mégsem utazott el? – kérdé, néhány lépést előre téve.
- Igen, hanem ezt a fehér rózsát még el akartam önnek emlékül hozni. Isten önnel! – Azzal megfordult s távozott.
- Ida pedig nem tudta mire vélni a dolgot, most még álomszerűbbnek látta mindazt, ami vele két hét óta történt, s csak midőn véletlenül a fehér rózsára esett tekintete, látta, hogy talán minden való volt! Az a rózsza még mást is bizonyított, s Ida leolvasta róla. – Ez az ember igazán szeretett, – de én menyasszony vagyok, nekünk válnunk kellett.
- Midőn Petőfi egy órai gyaloglás után visszatért a kocsihoz, barátja, – látván, hogy üresen jön, – kíváncsian kérdé tőle:
- Hát a köpönyeged hol van?
- Nem is volt, – válaszolt röviden Petőfi, szó nélkül a kocsiba ülve, s a kocsi tova robogott.
- A fiatal ügyvéd pedig néhány hét múlva nejeének – Idának – asztalkájára egy divatlapot tett, melyben a következő költemény volt Petőfitől: »A varróleány«...

Petőfi losonci tartózkodásának és elutazásának körülményeit Kálniczky a költő saját leírásához képest – alaposan kiszínezte. Vagy tán Petőfi szándékosan hallgatta el érzelmei fellobbanását és a varróleány elutasító magatartását? Ki tud-

ja? Mindenesetre figyelemreméltó, hogy az *Úti jegyzetek*ben egy szóval sem említi a szép losonci varróleányt.

Mint ahogy a „szemkaparó kis leány”-ról is megfeledezett. Ezt a losonci Petőfi-anekdotát **Margócsy József**

(1837–1917), losonci evangélikus lelkész, esperes (aki évtizedeken át dolgozott Petőfi verseinek szlovák nyelvre való lefordításán) adta közre, ugyancsak a *Losoncz és Vidéke* c. lapban (1899. augusztus 13.):

„Petőfi és a szemkaparó kis leány

Meg van Petőfiről írva, hogy Losoncon veszedelmes szemekbe tekintetett, hogy azok elbájolták, hogy azok bűvös hatása költemények írására hangolták. A mi nincs róla eddig megírva, az azon veszedelem, melyben ugyancsak az itt töltött napokban az ő saját szemei forogtak.

1854-ben a mostani Kossuth-utcai (akkor új utcai, **Kovács János**-féle), most **Kohn Adolf** szappanos háza előrszéiben **Guoth** nevű katona, élmező megyei biztos lakott. Ennek neje **Plachy Lujza**, ebeczki származású uriasszony volt, a kinek hűgát, Plachy Vilmát az említett év elején Steller Antal losonczai ügyvéd jegyezte el. Minthogy Petőfi Sándor, ekkor már országos hírnévű költő, ez évben Steller Antal barátjának látogatására Losonczra jött, s e látogatás az itt tapasztalt magyar vendégszeretet következtében két hétre nyúlt ki: mi természetesebb, mint hogy Steller Petőfit jegyesének mindjárt az első napokban bemutatta, s hogy Guothék házában két heti itt időzése alatt többször újította meg látogatását. Hogy ily alkalmakkor másokat is ott talált, s hogy Guothék jó ismerősei keresték is az alkalmat, hogy a híres költőt ott színről színre láthassák, azt mindenki elképzelheti.

Guothékkal szemben, az utca másik oldalán lakott a Margócsy család. A családfő iparos léteire is, akkoriban kiváló műveltségénél fogva mely miatt nem csekély tiszteletnek örvendett, de főként a Plachy-családhoz való viszonyánál fogva (lévén a családnak papja Ebeczken **Biszkup Náthán**, a Margócsy nejeinek bátyja) mint jó ismerősök, naponként látogatták egymást. E viszony következtében történt, hogy Plachy Vilma, Steller jegyese a Margócsy-családhoz is átment.

Minthogy pedig Petőfinek Losoncon való időzése a nyári hónapok egyikére esett, a mikor mindenki jobban érzi magát az udvar hűsében, mint a szobában, – a látogatás színhelye az udvar volt, a hol Petőfi ülőhelyül a zöld hantokból alkotott gyepmaglagon választotta.

Nemcsak az idősebbek szeme, hanem a gyermekeké is az új látogató csüngött. De Petőfi is mindent megfigyelt. Lehetetlen volt szemügyre nem vennie a család akkori hat éves leánykáját: a virgonc, a bátor, a settenkedő Juliskát. Oly kedvesnek, csókolni valónak találta, hogy magához emelte, térdére ültette s meg akarta csókolni. De íme, az eddigi simulékony, szelíd leányka egyszerre vaddá változott. Nem engedte magát megcsókolni, s a csók ellen nagy hirtelen azzal tiltakozott, hogy körmeivel Petőfi szemeinek esett, mintha azokat ki akarná vájni.

Petőfi nagyot nézett, elcsudálkozott e megmagyarázhatatlan gyors változáson, vadságon.

Ez élő tiltakozás még is annyira tetszett neki, hogy így szólt: »De szeretném ezt a kis lányt tizenhat éves korában látni!«

A kis leány anyja szükségesnek látta felvilágosításul a dolgot a következőleg megmagyarázni.

Laktak nálunk jogászok (akkor **Goldberger Kálmán**, **Bende Sándor**, **Pajor Pista**), kik gyakran csókolják a kicsikét, minthogy pedig nagy dohányosok, oly dohányszagú a leányka arca csókjaiktól, hogy annak kikerüléseül azt mondtam neki: »Megverlek, ha, mikor csókolni akarnak, ki nem kaparod ezeknek a csúnyáknak a szemeit.« Nem hittem, kedves Petőfi, hogy kis leányom önt jogásznak fogja nézni. Csak jöjjön akkor is, ha tizenhat éves lesz a Juliska, és addig is, és ezután, hiszem, hogy a leányka megtanul külömbiséget tenni Petőfi és a csúf jogászok közt.

A Juliska Isten kegyelméből tizenhat éves is lett, menyecske is lett, mégpedig az egykor Petőfi szülőhelyének tartott Kecskeméten, s a férje szintén **Sándor (Sántha)** lett; de Petőfi csak nem jött többé vissza sem Losonczra, sem Kecskemétre.”

Petőfi jellemzően szubjektív hangvételű, rapszodikus csapongó útirajzain nem kérhetjük számon egy tényeket rögzítő útinapló pontosságát, hiszen nem ezzel a szándékkal írta őket. Így például nem tartotta fontosnak megemlíteni a losonci református líceumban tett látogatását, illetve ezzel kapcsolatban az általa nagyrabecsült Homokay Pállal való találkozását sem. Erre egyébként utalt Latkóczy Mihály már idézett emléktáblaavató beszédében. Az akkortájt virágkorát élő losonci iskola „szónoklat-költészet tanszékének“ neves tanára volt Homokay, aki 1840-ben *Nyelvművelő Társaság*-ot vezetett Losoncon és könyvet írt a költészetéről, mely Petőfire is nagy hatással volt. Két évtizedes losonci működés után Kecskemétre költözött, ott is halt meg. Munkásságáról az a **Bulcsu Károly** (1823-1865) emlékezett meg írásban (*Homokay*

Pál emlékezete, Kecskemét 1858), aki 1853-ban Homokay nyomába lépett a losonci gimnáziumban. A versbe szedett nekrológban, Petőfi nevének említése nélkül ugyan, de egyértelműen a költő és Homokay losonci találkozására utal:

„...S lőn szép jutalma. Az elvázott költő, / Nagy költőnk egykor lakába fordultan / Megszorítá kezét, így rázva meg: / „Uram! könyvéből én sokat tanultam.”

Petőfi fentiekben taglalt losonci tartózkodását két év múlva egy rövidebb losonci látogatás követte. Az 1847. július 6-án, Bejében – Tompa Mihály paplakában – keltezett *Utí levél*-ben tesz erről említést:

„Losonczon meglátogattam a kis Vilmát, kit ezelőtt két évvel itt jártamban testvéremnek fogadtam. Most is olly jó, most is olly szép, mint akkor volt; férje pedig

most is olyan golyhó, mint akkor volt, s ezt látni nagyon örültem, mert meggyőzött afelől, hogy mégsem igen igaz, amit úgy beszélnek, hogy a házasság tönkre teszi az embert.”

Négy évet adott még a sors Petőfi Sándornak a losonciak számára oly emlékezetes első látogatás után: élete legszebb, legtermékenyebb négy évét, a nagy – házasságba torkolló – szerelem, a nagy szerelmes versek éveit és a nagy – szabadságharcba torkolló – forradalom, a nagy forradalmi versek éveit.

Ugyancsak négy éve maradt még a Petőfi által megismert régi Losoncnak is. Egy héttel a költő segesvári eltűnése után eltűnt az egykoron „mulatságos kis város” is, elpusztították a Habsburg-uralom segítségére siető orosz cár csapatai...

*

Közel fél évszázadon át háborítatlanul hirdette Petőfi Sándor losonci látogatásának tényét az 1899-ben elhelyezett emléktábla. Szeretettel és büszkeséggel tekintettek fel reá, alkalmanként meg is koszorúzták a losonciak. 1945-ben viszont minden, ami a város magyar múltjára emlékeztetett, szálka lett az új hatalom szemében. A magyar, de egyúttal a világirodalom költőóriásának emléktábláját, csakúgy mint Losonc nagy szülőfőnökének, **Kármán József**nek az emlékeit is eltávolították...

A hontalanság éveiben megtizedelt, megfélemlített losonci magyarság szellemi feltámadása Petőfi jegyében kezdődött meg. Az 1949-ben megalakult Csemadok-szervezet színjászó csoportja **Böszörményi László**, ref. lelkész rendezte Petőfi-esttel lépett először a nyilvánosság elé. 1950 tavaszán a *Vigadó* ismét magyar szótól volt hangos. Szavalókórus dübörögte, hogy: „*Habár fölül a gálya, / Salal a víznek árja, / Azért a víz az úr!*”

A költő losonci látogatása 105-ik évfordulójára sikerült elérnie a helyi Csemadok vezetőségének, hogy visszahelyezzék az eltávolított Petőfi-emléktáblát, mégpedig ünnepélyesen – persze az 1950-es évek ideológiájára jellemző külsőségek közepette... 1950. július 30-án az apátfalusi posztógyár fúvószenekara kíséretével vonult fel a város lakossága a fellobogózott „*Petőfi-ház*” előtti emelvényhez, ahol **Nagy István**, a Csemadok helyi csoportjának elnöke nyitotta meg az ünnepélyt. A Csemadok központi vezetőségét **Pathó Károly** képviselte. Beszédet mondtak – saját szájjuk szerint persze – a helyi, járási és kerületi párt- és állami vezetés képviselői is. (Vajon hol forgott Petőfi sírjában?) Az emléktábla leleplezése után, amit – a Csemadok-krónika szerint – a „*nagyszámú jelenlévő nagy lelkesedéssel fogadott*” – elhangzott Petőfi *A szabadsághoz* c. verse szlovák nyelven, az *Egy gondolat bánt engemet...* – kezdetű pedig magyar nyelven, **Dedák Sándor** előadásában. A Csemadok 80 tagú vegyeskarának énekével ért véget az emléktábla újraavatása. Az ünnepély a Városháza nagytermében kultúrműsorral folytatódott.

Négy év múlva ismét Petőfi dobogtatta meg a losonci magyar szíveket, és borzolta fel a pártkedélyeket! 1954. október 8-án a Csemadok színjátszócsoportha **Herzogné Kovács Kató** rendezésében bemutatta a *János vitézt*, Petőfi remekművének **Kacsóh Pongrác** és **Heltai Jenő** általi feldolgozását. A daljátéknak óriási sikere volt, tízszer került színre a Vigadóban. Szívdobogtató, torokszorító, felejthetetlen élményt jelentett az a pillanat, amikor a huszárok behozták a színpadra a piros-fehér-zöld lobogót. Az előadás kirobbanó sikere felkeltette a teljhatalmú párt „érdeklődését” is. *Szlovákia Kommunista Pártja* központi bizottsága is foglalkozott az „ügy”-gyel, a Csemadok munkáját értékelő jelentésben elretentő példaként szerepel a losonci János vitéz-előadás, mely „*a magyar nemzetiségű lakosság körében a magyar burzsoá nacionalizmus megnyilvánulásait váltotta ki, [...] a darab színrevitele kispolgári elemeket aktivizált, akik a Csemadokot saját céljaikra akarják kihasználni.*”

A legfelsőbb pártvezetés rádöbrent, hogy az általa is támogatott Csemadok kicsúszott a kezéből és a helyi csoportok elszánt, lelkes munkájában – Losoncon és országszerte – tulajdonképpen a szlovákiai magyarok tudatos önszerveződése indult el, megkezdődött az anyanyelv, a magyar identitás megőrzéséért, a megmaradásért azóta is folyó küzdelem! Losoncon mindez Petőfivel kezdődött. A folytatásban is jelen volt és van Petőfi Sándor: az ő örökszép versei is táplálták a losonci magyarság öntudatát az elmúlt hat és fél évtizedben. Számtalan Petőfi-vers hangzott el kicsik és nagyok szájából, szavalóversenyeken, különféle Csemadok rendezvényeken. Emlékezetes marad például **Galán Géza** színművész 1978-as Petőfi-műsora, az 1983-as *Petőfi-Madách-emlékest* és az 1990 márciusában bemutatott *Petőfi Losoncon* c. összeállítás, mely a felelevenítette a költő látogatását a Csemadok-székház színpadán.

Petőfi Sándor 170 évvel ezelőtti felvidéki utazására emlékezve, reméljük, hogy „dicső neve” a költőnek Pozsonytól – Losoncon át – Ágcsernyőig „soká, örökkön él!”

IRODALOM, FORRÁSOK

Losonc és Vidéke 1899 / 29,30,31,32,33

Petőfi Sándor: *Útirajzok*, Helikon Budapest, 1982

Petőfi Sándor összes költeményei, Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest, 1966

Bulcsu Károly: Homokay Pál emlékezete. Kecskemét, 1858

A Csemadok losonci alapszervezete krónikája

Zsupos Zoltán

A nemzetőrség és a honvédség szervezése, tevékenysége Gömör megyében 1848-ban

5. A gyalogos nemzetőrség összeírása

1848 júniusában és júliusában teljes erővel folyt a nemzetőrség összeírása, a kiképzés és vezetés személyi feltételeinek megteremtése, továbbá a nemzetőrség felszerelésének, fegyverzetének beszerzése.

Gedeon Miklós őrnagy 1848. június 19-én nádori rendelettel Rozsnyó város és környékére „egy gyalog nemzetőrségi zászlóalj parancsnokául” neveztetett ki.¹ A hírt hivatalosan **Mészáros Lázár** hadügyminiszter július 7-én kelt levelében közölte a megyével, azt a kinevezési oklevél felolvasásával Rimaszombatban az augusztus elsején megkezdett választmányi ülésen hirdették ki.²

A frissen kinevezett, Pesten tartózkodó parancsnok rövid időn belül azzal a kéréssel fordult az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához, hogy munkáját segédtsztként a rozsnyói, ott népszerűséggel bíró **Senovits Frigyes**, a honvéd 9-ik zászlóalj főhadnagya segíthesse:

A Gömöri megyei nemzeti őrsereg parancsnoka, Gedeon őrnagy

Az Országos Nemzeti Őrsereg tisztelt Tanácsához!

Pest, június 27-én 1848.

helyben

Miután alul írt, új rendeltetése helyére minél előbb elmenni, és a zászlóalj szervezését létesíteni kívánná, segédtsztre szüksége lévén, a tisztelt Tanácsot alázatosan megkéri, hogy a honvéd 9-ik zászlóaljhoz mint főhadnagy kinevezett Senovits Frigyes a Gömöri nemzeti őrsereghez mint segédtsztként állal tenni méltóztassék.

Ezen kérés támogatásául szolgálhat azon körülmény: hogy fent nevezett egyén, a segédtsztki tulajdonokon kívül, az illető vidéken, mint szülőhelyén, népszerűséggel is bír.

Gedeon Miklós őrnagy³

Egy 1848. június 28-i dátummal Gömör megyéből írt, a Közlönyben 1848. július 5-én megjelent tudósítás szerint: „Nemzetőrségünk 9000 főből áll, ezen kívül 80 huszár...”⁴ Ez a szám néhány fő eltéréssel megegyezik azzal, amiről a megye 1848. július 3-ik s több napjain tartott állandó bizottmányi ülésén elhangzott jelentés tudósít:

„Elnök alispán bemutatta a Kishonti második és Serki harmadik szakasz, úgy Tiszolc és Pelsőc városokban levő nemzetőrök már valahára szokott módon beküldött összeírását. [Végzés] A hadügyi miniszternek, miszerint már ezeknél összesen 9084 számra telnek nemzetőreink, felterjesztendő.”⁵

A Pesten tartózkodó **Almásy Albert** százados 1848. július 4-én írt levelet az Országos Nemzetőrségi Hadita-

nácsnak, amelyben „egy gömöri törzstisztségre leendő előterjesztés[ért] és kinevezésért” folyamodott:

„Tisztelt Nemzetőrségi Haditanács!

Alulírt, a Württemberg cs. k. gyalog ezrednél mint közember és kadét fél, - Albert Gyulay 21-ik cs. k. gyalog ezrednél négy évig mint őrmester, - a cs. k. Schwarzenberg 2-ik Dsidás ezredben mint hadnagy hat évig szolgálván, mint legöregebb hadnagy, főhadnagy címmel családi viszonyaim miatt kiléptem.

Hazám legutóbbi viszonyai s honfiai kívánságára a Gömör megyei lovas nemzetőrseregben százados kapitány lettem, s mint olyan, ottan századom elrendezése és betanításával mai napig működtem.

Tekintetes Gömör megye, s egy ottan most újont alakuló gyalog zászlóalj felszólítására folyamodom a tisztelt Haditanácshoz, hogy engem ezen zászlóaljhoz megkívántató törzstisztségre kegyesen érdemesíteni, s Őfelségének előterjeszteni kegyeskedjen.

Pesten, 4-ik júliusban 1848.

Gróf Almásy Bertalan⁶ nemzetőrségi százados lakása Gömör megyében Serkén⁷

Almásy Albert kérését előzetesen - amint írja - egyeztetette **Szentiványi Károllyal**, Gömör megye főispánjával, aki Pesten írt levelet **Baldacci Emanuel** ezredeshez:

„Báró Baldacci Emanuel ezredes úrnak!

Gedeon Miklós úr ki van ugyan nevezve Gömör vármegyébe nemzetőrségi őrnagynak, de Gömör megyében a nemzeti őrsereg száma a 10 000-et megközelíti, lehetetlen tehát, hogy egy őrnagy megfeszített erővel is a feladatnak megfelelhessen. Kerülhetetlenül szükséges a gyalogos sereghez még egy őrnagynak kinevezése.

Gróf Almásy Albert a megyében lakik, bírja a bizodalmat; szolgált, mint főtiszt úgy a sor-, mint a lovas katonaságnál; elegendő kiképzettséggel bír; azért hivatalosan kérem ezredes urat, méltóztassék a fentebbi körülményeknél fogva Gróf Almásy Albertnek a Gömör megyei gyalog őrsereghez őrnagynak leendő kinevezését eszközölni.

Költ Pesten, július 8-kán 1848.

Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja⁸

Almásy Albert Gömör megyében Rimaszombatban is támogatásra lelt. A rimaszombati nemzetőrség képviselői 1848. július 9-én írtak levele **Szentmiklós Antal**hoz, Gömör megye első alispánjához:

„Tisztelt Első Alispán Úr!

A Hazát minden oldalról környező ezer bajok szükségessé teszik, hogy a nemzetőrök, kikben legtöbb alkotmányos biztosíték van, sürgetőleg minden fegyvergyakorlatokra kitanúttassanak, s katonailag rendszeresítsenek. E cél elérése által lelkesítve, óhajtjuk, hogy Gömör alsó része, jelesen Rimaszombat vidékén a nemzetőrök mielőbb egy őrnagyot nyerjenek, közös óhajtasunk e tekintetben az volna, hogy gróf Almásy Albert, ki 6 évig gyalog, 6 évig lovas katonai szolgálatban volt, körünkben lakik, hazafiúsága, tiszta, becsületes jellemzőségeiről ismeretes, Gömör megye Rimaszombat vidékén lakó nemzetőrök őrnagyává nevezessék.

Gömör 9084 számból álló nemzetőrei úgy hisszük több őrnagyokat fognak kapni. Ezen okból, miután Gömörben vidékünkön van legtöbb nemzetőr, és ezek mindnyájan osztják ezen nézetünket nem csak, de Almásy Albert őrnagyságra való kinevezését szívből óhajtják, tisztelettel kérjük meg tisztelt első alispán urat, hogy ezen kérelmünket saját véleményének is – mely miénkkel bizonyosan egyezend – nyilvánításával a hadügyminiszterhez ajánlólag felterjeszteni szíveskedjék.

Kelt Rimaszombatban 1848. július 9-én.

Tisztelt Első Alispán Úr alázatos szolgálói

Győry Dániel, rimaszombati n[emzet]ő[r] 1-ső század kapitánya, **Miklovics Ferenc**, rimaszombati n[emzet]ő[r] 2-ik század kapitánya, **Bronts János**, rimaszombati n[emzet]ő[r] 2-ik század főhadnagya, **Soós József** főhadnagy, **Dapsy Frigyes** alhadnagy, **Katinszky Gusztáv** nemzetőr alhadnagy, **Kesztnér Ferenc** nemzetőr orvos, **Huszth János** hadügyész, **Malatinszky István** irodai igazgató, **Hudoba Károly** őrmester, **Szabó György** káplár, **Papp Sámuel** nemzetőr, **Vicziány József** nemzetőr, **Samarjay József** nemzetőr, **Vozáry Lajos** nemzetőr, **Kratoschmar Adolph**, **Széplaki Lajos** nemzetőr, **Benyo József** káplár, **Findura Pál**, **Benyo Lajos** káplár, **Simonka József**, **Smál József**, **Harmatzy Lajos**, **Kujnis Lajos**, **Osvald Samu**, **Ballus Endre**, **Miskolczy István**, **Markovics Pál**.

És az egész 486 tagból álló rimaszombati nemzetőrség nevében, kik egyenként gróf Almásy Albert őrnagyságra való kinevezetése mellett nyilatkoztak, s engem, alól írottat ennek idejegyzésére felhatalmaztak.

Győry⁹ százados¹⁰

A fenti sorokat Szentmiklóssy Antal saját támogatásával, 1848. július 11-én írt levelével terjesztette fel **Batthyány Lajos** miniszterelnökhöz:

„1848. július 11-én, Uzapanyit.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Az ide ./ alatti csatolt kérelemlevél, a rimaszombati 486 tagból álló nemzetőrség nevében, oly célból ada-

tott be hivatalomnak, hogy azt Miniszterelnök Úrhoz, gróf Almásy Albertnek, Gömör alsó vidékén őrnagyságra való kinevezetéseért ajánlólag felterjesszem. Annál örömebb teljesítem pedig e kötelességet, minél inkább meg vagyok magam is győződve arról, hogy említett gróf Almásy Albertnek, ki hat évig lovas, hat évig pedig gyalog rendes katonai szolgálatban volt, őrnagyságra való kinevezetése által mind a nemzetőrség célszerű rendben tartása, mind pedig a kölcsönös bizalom, mely szükséges, hogy a főbb tiszt és nemzetőrök között legyen, utólérelhetik. Én is hát egyrészlől úgy, mint Gömör megye első alispánja, másrészlől úgy, mint a vidékembeli nemzetőrök századosa, kezet fogván a rimaszombati hazafias érzelmű nemzetőrökkel, tisztelettel kérem meg t. c. Miniszterelnök Urat, hogy Gömör alsó, vagyis rimaszombati vidékére gróf Almásy Albert, tiszta hazafiúság és becsületeségről ismert honpolgárt, őrnaggyá kinevezeteni s illetőleg nevezni, s ezáltal számos honpolgárok szíves óhajtasát teljesíteni hova elébb kegyeskedjék.

Hazafiúi tisztelettel maradván

Tisztelt Miniszterelnök Úr alázatos szolgálója

Szentmiklóssy Antal, Gömör megyei első alispán”¹¹

A kérés mellé a megye országgyűlési képviselői is felsorakoztak, 1848. július 17-kén, Pesten Batthyány Lajos miniszterelnökhöz írt levelükkel:

„Miniszterelnök Úr!

Anélkül, hogy eljárásának irányt kívánnánk adni, – az ügynek vélünk szolgálatot tenni, midőn azon hitünket jelentjük ki – hogy Gróf Almásy Albertnek, mint a Gömör megyei lovas őrsereg közakarattal elválasztott századosának a Gömör megyei őrsereg őrnagyává kinevezetése által a közvélemény leginkább fogna azon megyében teljesíttetni.

Akik egyébiránt tisztelettel maradtunk Pesten július 17-én 1848. esztendőben.

Miniszterelnök Úrnak alázatos szolgálói

Kubinyi Rudolf, **Bodon Ábrahám**,

Hevessy Bertalan, **Nagy Sámuel**,

Ragályi Ferdinánd, **Kubinyi Ödön**

képviselők Gömör megyéből”¹²

Gróf Almásy Albert (Bertalan) őrnagyot 1848. július 21-én Gömör megyében „nemzetőrség tiszti hivatalra” nevezték ki.¹³ Ő segédtisztként **Okolitsányi Lajos** volt lovassági őrmestert kérte maga mellé:

„Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanács!

Gömör megyéhez nemzetőrség tiszti hivatalra neveztettem, amely hivatal mellé elkerülhetetlenül segédtisztnek Okolitsányi Lajost – aki a Főherceg **Estei Ferdinánd** lovas ezrednél mint kormányzó őrmeister, úgy szinte e megyében alakított lovas nemzetőrségben megválasztott őrmestert ideiglenesen magam mellé

vévén, kit mint ügyes, alkalmatost úgy a lovas, mint a gyalogság fegyveres gyakorlatban elegendő ügyességet mutatott -, használtam. Bizonyítom, egyszersmind kérem a tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy ezen alkalmas egyént, kit már a fent kített sorkatonaságnál is ösmervén, magát jelesen és kitünőképpen viselvén, mellém segéd tisztnek hadnagyi ranggal kinevezni kegyesen méltóztatna.

Mely ebbéli kérésem után egész tisztelettel maradván Serkében július 31-dikén 1848.

Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak alá-
zatos szolgálója

Gr. Almásy Albert őrnagy¹⁴

Egyúttal az érintett is megírta és elküldte kérelmét az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz:

„Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanács!

Már öt éve annak, hogy katonai pályámat elhagyván, ahol hét éveket az Esterházyi lovasezrednél szolgáltam, - első évben, mint tizedes máris a százados Kormányzó által az irodába felvételtem írónak, ahol is csakhamar a Nemes Ezredtől kormányzói őrmesternek választattam, magamnak míveltséget, tudományt a katonai fokban bőven szerzeltem, ellevén pedig az alku idő, búcsú levél által a Nemes Ezredtől hazabocsátattam.

Ezeknek folytán bátor vagyok folyamodásommal a tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz járulni, miszerint engemet mostani katonai időszakban Gömör megye lovasságai által újont megválasztott első őrmesterét ugyan megyénkben Gróf Almásy Albert, nemzetőrséghez kinevezendő törzstiszt melletti segéd-tiszti állomással kegyesen kinevezni.

Egész tisztelettel maradtam. Serkében, július hó 31-én 1848.

Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak alá-
zatos szolgálója

Okolitsányi Lajos őrmester¹⁵

Aznap, amikor gróf Almásy Albert őrnagy Rimaszombatba és környékére megkapta kinevezését, Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg Rozsnyóra és környékére kinevezett parancsnoka a zászlóalj szervezésére vonatkozóan kért utasítást az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsától:

„A Gömöri nemzeti őrsereg I-ső zászlóalj Parancsnoksága

Az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához!

Rozsnyón, 1848. július 21-én

Pesten.

Rendelgetésem helyére érkezvén, legelső teendőimnek véltem az összeírási lajstrom megtekintése által

zászlóalj szervezéséhez, magamnak irányt szerezhetni; mely végre az illető alispán úrral értekezvén tudomásomra jutott: hogy Gömör és Kishont megyében a nemzetőrsereg száma 10.600-at meghalad, ide értvén körülbelül azon 800 egyént, mely habár az előírt kvalifikáció hiányával is, önkéntes ajánlatok folytán a hatóság által a többiek sorába felvételtek.

Minthogy azonban a Közlöny egyik utolsó számaiban az rendeltetik, hogy a zászlóalj állománya nem 2400-ra, mint az utasításban volt kiadva, hanem 3000-tól egész 6000-ig határozatlik, ezennel az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsot alázatosan megkérem, ne terheltessek minél előbb nekem abbéli rendeletét tudomra adni, vajon Gömör megyében két vagy három zászlóaljat szándékozik alakítani?, hogy ennek következtében hivatalos működésemet megkezdhetvén, zászlóalj szervezését eszközölhessem.

Gedeon őrnagy¹⁶

A válasz hamarosan megérkezett, amely szerint a két őrnagy - egymással egyetértve, vagyis egyeztetve -, két zászlóaljra ossza fel Gömör megye gyalogos nemzetőrségét.

„Pest, július 26-án 1848.

Gedeon Miklós Gömör megyei őrnagynak.

Amennyiben egy megyében létező nemzetőrségnek több zászlóaljakra felosztása - jelen időben csak az álladalom kiadásait terhelné, oda utasítandó Ön, hogy Gömör megyében összeírt gyalog nemzetőröket két zászlóaljra felosztván - illető másik őrnagy s parancsnokkal egyetértőleg felosztván -: rendezési és kormányzati működésüket sietve kezdjék meg.”¹⁷

Abba, hogy milyen volt Rimaszombatban a lakosság és a nemzetőrség hangulata a júliusi napokban, a Közlönyben megjelent tudósítás segítségével pillanthatunk be:

„1848. július 16. Gömörből. Rimaszombat hazaszerető polgárai folyó esztendő július 14. és 15-én a testvériség legszebb öröm napját ünnepelték. A Vilmos magyar huszárezred egyik százada **Répási Mihály** őrnagy vezetése alatt várátván e városban, már a polgárok jó előre általános lelkesedéssel óhajták a perc elérkezését, hogy a derék ezred 2 napig náluk szállásolando 1-ső százada, s ezáltal minden, hazáját s királyát szerető magyar katona iránt testvéri őszinte érzelmeiket kijelenthessék. Végre július 14-én reggel eljött az alkalom, a derék század vitéz honpolgáiraival testvéri kezet szoríthatni. A felállított polgári gyalog nemzetőrsereg két százada zeneszó mellett harsány éljenekkel fogadta a magyar lovas századot, mely azt mindannyiszor „éljen a magyar haza! éljen a rimaszombati nemzetőrség!” kiáltásokkal viszonzta; **Győry Dániel** százados pedig az őrsereg és minden polgárok nevében testvéreleg üdvözölte a század vitéz fiait; elmondá, hogy a ma-

gyarnak Isten után csak önmagában lehet bizodalma, az egyetértés óriás erejével, a lelkesedés és kitartás hatalmas karjával védeni meg a vésszel fenyegetett drága hont. Mire nyugodt, de férfias hangon az őrnagy válaszolt, röviden, mert hazafi érzelmei elfojták szavait; de e pillanatban szemeiben könnycseppek ragyogtak; benne, mint a lélek tükörében, az erőteljes ősz bajnok lángoló honszeretete magasztosan tündöklött fel. Kegyeletes hallgatagság követte e megható jelenetet, könnyezett sor- és polgárkatoná, könnyezett a nagyszámú nézőközönség, míg egyszerre „éljen a haza! éljen Répási őrnagy!” dörgő kiáltásokban tört ki a leírhatatlan lelkesedés. Ily jelenetek után a hideg számító sem eshetnék kétségbe a haza sorsa felett. Két napig voltak e derék vitézek Rimaszombaton, kiknek szíves fogadtatásuk miatt, vetélkedtek egymás között a derék vendégszerető polgárok. A népkert- és táncteremben ünnepélyes lakomák rendeztek. **Deák János** és **Miskei** közvitéztek által több hontidalok szavaltattak el, s ez utolsó midőn **Vörösmarty** szövegét elmondá, így szólott, »Uraim! mi nem csak szóval, de tettel is készen vagyunk élni és halni a magyar hazáért, bátran megyünk a harcmezőre, mert tudjuk, hogy Répási Mihály őrnagyunk vagy győzelemre, vagy dicsőséges halálra vezetend bennünket.« Méltó megemlíteni a helvét hitvallásúak esperese **Terhes Sámuelnek** ez alkalommal többek között mondott egy eredeti harcra lelkesítő toasztját is: »Uraim! – szólott az egykori insurrectionalis ezred paterje – menjünk (tudniillik az illírek ellen) el mind, vágjuk le mind, s jöjjünk haza mind« stb.

A Vilmos magyar huszárezred 1-ső századára nézve tudósító elmondhatja, miképp az őrnagytól kezdve az utolsó közvitézéig, büszke lehet reájuk a haza. Az őrnagy maga derék, rendszerető katona, alkotmányt és királyt tisztelő igaz honpolgár. Az alkotmányos seregeknél oly vezérekre van szükség, kiknek hazafűsága, haza iránti hűsége rendületlenül áll a vész napjaiban.

Július 16-án reggel indultak tovább a derék magyar katonák, nagy eső szakadásban kísérte el őket a nemzetőrség és a Sándor huszárezredbeli hadfogadó tiszt, zeneszó mellett, nevükben Miklovics Ferenc 2-dik századbeli százados mondta el a búcsú-istenhozzádot. Éljenek a huszárok!

E hó elején tartott választmányi üléseinkben több megyei hivatalok töltettek be. Kishonti járásban főszolgabírónak **Széplaki Lajos**, Putnokiban **Szontagh Bertalan**, tiszti főügyésznek **Miklovics Ferenc**, alügyésznek pedig **Stimmel Soma** és **Huszt János** választattak meg.

Megyénkben eddigelé csend van; egyedül azon körülmény támaszt méltó aggodalmat bennünk, hogy számos bányatulajdonosaink a bányadolgoztatással, miután a sok ezereket érő készleteknek, vas, réz, kobaldban vevői nincsenek, ez idő szerint felhagyni szándékoznak – miből azon következtetést lehet vonni, hogy ezerekre menő bányászok, fuvarosok és szénégetők maradván kenyér nélkül, az elégtelenség könnyen zavarokat idézhet elő.

Gömörben a haza oltárára tett ajánlatoknak, kölcsön, arany és ezüst szereken kívül, eddig bejött készpénz-összege futólagos értesítés szerint 26 ezer pengőforintokra rúg.

Egyik vállalkozó gyárosunk, fegyverkészítésre szükséges egyéneket szerzendő, jelenleg Brüsszelben van.¹⁸

Júliusban a megye tisztségviselői folytatták mindennapi teendőiket, a szolgabírák elsősorban a nemzetőrség szervezését irányították. A táblázatban a nemzetőrség rendezésekor, nemzetőrség alakításakor bejegyzéseken kívül, a hivatalból és a hivatalos foglalatosságomban bejegyzések döntő részben szintén a nemzetőrség szervezésével kapcsolatos tevékenységről tudósítanak. Fáy Gusztáv másodalispán, aki a megyében a nemzetőrség szervezését irányította, júliusban 9 napot töltött az ezzel kapcsolatos utazások alkalmával a megye különböző településein.

Fabricius Valér szolgabíró		
1848. július 1.	Rozsnyótól Váraljáig és vissza	hivatalból
1848. július 1.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	ajánlatok gyűjtése
1848. július 5.	Rozsnyótól Veszverésig és vissza	hivatalból
1848. július 12.	Rozsnyótól Dobsináig és vissza	hivatalból
1848. július 17.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
1848. július 20.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	hivatalból
1848. július 22.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
1848. július 23.	Rozsnyótól Henckóig és vissza	hivatalból
1848. július 24.	Rozsnyótól Berzétéig és vissza	hivatalból
Fasko József főesküdt		
1848. július 27.	Csetnekről Kuntaplocáig, vissza	főszolgabírói hivatalnál lévén
Fáy Gusztáv másodalispán		
1848. július 7.	Jolsvától Nagyrőcéig	nemzetőrség alakításakor

LÁSSÁTOK, FELEIM!

1848. július 8.	Rócétől Murányig, innen vissza Jolsváig	nemzetőrség rendezése alkalmával
1848. július 8.	Jolsvától Harkácsig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 12.	Rimaszombattól Nyustyáig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 13.	Nyustyától Tiszolcig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 13.	Muránytól Vöröskőig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 13.	Vöröskőtől Helpáig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 14.	Muránytól Tiszolcig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 14.	Vöröskőtől Murányig	nemzetőrök rendezésekor
1848. július 15.	Tiszolctól Rimabrézóiig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 15.	Rimabrézótól Rimaszombatig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 16.	Rimaszombattól Bodollóiig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 28.	Rimaszombattól Osgyánig, onnan Ráhóig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 29.	Ráhótól Rimaszombatig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 29.	Rimaszombattól Bodollóiig	nemzetőrség alakításakor
Hirsch János iktató		
1848. július 15.	Rimaszombattól Uzapanyitig	törvényszékről hazamenet
Huszt János fő közügyész, tiszti közügyész		
1848. július 13.	Rimaszombattól Nagyszuháig, s vissza	kiküldetésből
1848. július 17.	Rimaszombattól Várgedéig	zsellérek panasza elintézésékor
1848. július 22.	Rimaszombattól Bátkáig	zsellérek panasza elintézésékor
1848. július 24.	Rimaszombattól Balogfaláig	kiküldetésből
1848. július 31.	Rimaszombattól Harmacig	kiküldetés következtében
Jánosdeák András biztos		
1848. július 29.	Jolsvától Harkácsig	magtárak vizsgálatakor
Kirinyi János ifj. főszolgabíró		
1848. július 10.	Csetnekről Dobsináig	statáriális tárgyban
1848. július 13.	Dobsinától Csetnekig	statáriális tárgyban
1848. július 24.	Kuntaplocától Csetnekig	gyűlésre menet
1848. július 26.	Csetnekről Sajó, Rédova, Berdárka, vissza	hivatalos járatban
Kovács István rendszerinti esküdt		
1848. július 14.	Rimaszombattól Uzapanyitig	főügyészi kiküldetésből
Lakatos Miklós aljegyző, toborzó főnök		
1848. július 2.	Pelsőctől Sajógömörig	sajógömöri vásárra toborzás végett
1848. július 5.	Pelsőctől Rozsnyóig	sajógömöri vásárról, toborzásról jövet
Lehotzky József esküdt		
1848. július 20.	Ráhótól Rimócig, s vissza	főszolgabírói kiküldetésből
Lubik József szolgabíró		
1848. július 13.	Rimaszombattól Felsőzaluzsányig, s Varbócnak Rimaszombatig	kiküldetésből
1848. július 17.	Rimaszombattól Nagyszuháig	hivatalból
1848. július 18.	Nagyszuhától Ráhóig	hivatalból
1848. július 19.	Ráhótól Rimabrézóiig	hivatalból
1848. július 20.	Rimabrézótól Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 25.	Rimaszombattól Osgyánig	hivatalból
1848. július 25.	Osgyánból Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 31.	Rimaszombattól Felsőzaluzsányig	hivatalból
1848. július 31.	Fazekaszaluzsánytól Rimaszombatig	hivatalból

LÁSSÁTOK, FELEIM!

1848. július 31.	Fazekaszaluzsánytól Szelcéig, s vissza	hivatalból
Madarász János főesküdt		
1848. július 2.	Jolsvától Nagyrőcéig	volt esküdt irományainak átvétele
1848. július 13.	Jolsvától Murányig	szolgabírói felhíváskor
1848. július 14.	Rőcétől Jolsváig	szolgabírói felhívásnál fogva
1848. július 18.	Jolsvától Nagyrőcéig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 23.	Jolsvától Csetnekig	főszolgabírói felhívásra
1848. július 26.	Jolsvától Rőcéig, és vissza	az útcsinálási lajstrom rendbe szedésekor
Maléter Ede adószedő		
1848. július 3.	Nagyszlabostól Pelsőcig, vissza	választmányi gyűlésre menve
1848. július 22.	Nagyszlabostól Csetnekig, vissza	adóbeszedésre menve
1848. július 28.	Nagyszlabostól Jolsváig	Csetnekre adóbeszedésre menet
Marton László csendbiztos		
1848. július 3.	Ochtinától Pelsőcig	gyűlésre menet
Máriássy Jób rögtönítelő bíró		
1848. július 14.	Berzététől Dobsináig és vissza	hivatalból
Miklovics Ferenc fő közügyész		
1848. július 25.	Rimabrézótól Lukovistyéig	erdők szemlélésekor
Nagy Pál aljegyző, biztos		
1848. július 14.	Jolsvától Ratkóig, és vissza	Ratkó városa tanácsának rendezése végett
Papp Ábrahám mérnök		
1848. július 10.	Rimaszombattól Pálfaláig	folyóárok ásásakor
1848. július 10.	Pálfalától Rimaszombatig	folyóárok ásásakor
1848. július 21.	Pelsőctől Csetnekig, vissza	utak vizsgálására
1848. július 21.	Pelsőctől Rozsnyóig, vissza	utak vizsgálására
1848. július 22.	Pelsőctől Bátkáig	utak vizsgálata alkalmával
1848. július 26.	Rimaszombattól Dúlházáig	postaállomás mérésekor
1848. július 27.	Jolsvától Nagyrőcéig	Jolsva és Rőce közötti vonal mérésekor
1848. július 27.	Jolsvától Rőcéig, és vissza	Jolsván felállítandó postaállomás következtében
1848. július 28.	Rőcétől Murányig	Jolsván felállítandó postavonal felmérésekor
1848. július 29.	Muránytól Telgártig	postaállomáshoz megkívántató távolság
1848. július 29.	Telgárttól Vernártig	a postaállomáshoz megkívántató vonal mérésekor
1848. július 30.	Vernártól Dobsináig	a felállítandó postaállomás kidolgozásakor
1848. július 30.	Rozsnyótól Pelsőcig	hivatalból
1848. július 30.	Pelsőctől Bejéig	postaállomások tárgyában
Rakovszki József		
1848. július 23.	Rimaszombattól Felsőbalogig	biztosi kiküldetésből
Ratkó József biztos		
1848. július 6.	Rimaszombattól Várgedéig, s vissza	allodiális zsellérek panaszai elintézésékor
Richter Dániel főorvos		
1848. július 3.	Rozsnyótól Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 13.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
Rosztly József rögtönítelő bíró		
1848. július 13.	Rozsnyótól Dobsináig és vissza	hivatalból
Rudy József esküdt		
1848. július 3.	Rozsnyótól Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 11.	Rozsnyótól Henckőig és vissza	kiküldetés mellett

LÁSSÁTOK, FELEIM!

1848. július 20.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	kiküldetés mellett
Rusbaczký Ignác orvos		
1848. július 23.	Rozsnyótól Csetnekig	hivatalból
Ruthényi Bertalan biztos		
1848. július 12.	Ráhótól Tamásfaláig, s vissza	kiküldetésből
Széplaki Lajos szolgabíró, főszolgabíró		
1848. július 6.	Rimaszombattól Nyustyáig, s vissza	hivatalból
1848. július 17.	Rimaszombattól Rimabányáig	hivatalból
1848. július 17.	Rimabányától Tiszolcig	hivatalból
1848. július 18.	Tiszolctól Rimabányáig	hivatalból
1848. július 18.	Rimabányától Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 28.	Rimaszombattól Ráháig, s vissza	hivatalból
Szontagh Gyula főszolgabíró		
1848. július 14.	Dobsinától Hnilecig, vissza	hidak vizsgálása alkalmával
1848. július 25.	Jolsvataplocától Süvetéig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 25.	Kuntaplocáról Jolsváig, vissza	hivatalos foglalatosságban
1848. július 26.	Kuntaplocáról Pelsőcre, vissza	hivatalos foglalatosságban
Törék Dániel szolgabíró		
1848. július 3.	Jolsvától Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 3.	Rőcétől Jolsváig	gyűlésre
1848. július 4.	Jolsvától Nagyrőcéig	gyűlésről
1848. július 7.	Rőcétől Jolsváig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Muránytól Vöröskőig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Vöröskőtől Murányig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Vöröskőtől Helpáig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Rőcétől Murányig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 14.	Muránytól Nagyrőcéig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 15.	Muránytól Nagyrőcéig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 23.	Rőcétől Jolsváig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
Vad András főpénztárnok		
1848. július 4.	Pelsőctől Sajógömörig	választmányi ülésről jövet
Vályi Lajos szolgabíró, rendszerinti esküdt		
1848. július 2.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	bizottmányi gyűlésre
1848. július 5.	Rimaszombattól Alsószkálnokig	gyűlésről hazajövet
1848. július 6.	Alsószkálnoktól Szelcéig	hivatalból
1848. július 6.	Szelcétől Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 7.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 10.	Rimaszombatból Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 12.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig, s vissza	hivatalból
1848. július 13.	Alsószkálnoktól Szelcéig	hivatalból
1848. július 17.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	inkasszációkor
1848. július 17.	Rimaszombatból Rimabányáig	adószedéskor
1848. július 17.	Rimabányától Nyustyáig	hivatalból
1848. július 18.	Nyustyától Tiszolcig, s vissza	hivatalból
1848. július 19.	Nyustyától Klenócra	hivatalból
1848. július 19.	Klenóctól Kokováig	hivatalból
1848. július 19.	Tiszolctól Rimabrézóiig	hivatalból

1848. július 20.	Kokovától Forgácsfaláig	hivatalból
1848. július 21.	Forgácsfalától Antalfaláig	hivatalból
1848. július 21.	Antalfalától Kokováig	hivatalból
1848. július 22.	Kokovától Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 24.	Alsószkálnoktól Rimabrézóiig, s vissza	hivatalból
1848. július 29.	Alsószkálnoktól Kokováig	hivatalból
1848. július 29.	Kokovától Klenóciig	hivatalból
1848. július 29.	Klenóctól Alsószkálnokig	hivatalból

A megye 1848. augusztus első s azt követő napjain Rimaszombatban Szentmiklóssy Antal első alispán elnökléte alatt tartott választmányi ülésén került napirendre **Fáy Gusztáv** másodalispánnak a nemzetőrség szervezésével kapcsolatos jelentése:

„A nemzetőrség rendezésével megyeileg megbízva lévén, tekintetbe véve a helységek fekvését, távolságát, és az embereknek egymás iránti viszonyait, az. / . alatt ide zárt táblázat szerint, az egész megyében 44 századot alakítottam; azoknak tagjait – azoknak híjával, kik vagy távol voltak lakásuk helyétől, vagy más körülmények végett meg nem jelenhettek – felesketttem, és velük tiszteket választattam, mint az a táblázatban látható. Tiszolc városában, hol már a nemzetőrök, szintén oda menetelem előtt, felesküdték, kapitánynak **Daxner Istvánt** kívánták megválasztalni, miután azonban Ő közkereset alatt van, választásában nem nyughattam meg, és azt felfüggesztve, az érdeklött nemzetőrséget oda utasítottam, döntetne el megyeileg, lehet-e az érdeklött egyén nemzetőr, következőleg kapitány, vagy sem. Még a váraljai századnak sincsenek tisztjei; ezek a hozzá tartozó helységekkel, odamenetelem alkalmával a szesz mámorától annyira el valának ragadtatva, hogy őket sem fel nem eskedhettem, sem velük tiszteket nem választathattam. Mint értesítve vagyok, azonban már most feleskettek, annak következtében **Fabritzy** szolgabíró urat, a tisztek választásának eszközzésére kiküldöttem.

Ezek részletes tudósításaim. Szabadjon még egy észrevételt tenni. Az összeíráskori bizottmányok, a törvény által alkalmasoknak mondott egyének közül is kihagyták azokat, kik ellenszenvet mutattak; így történt, hogy az összeírások igen hiányosak. De igen fáj ez a nemzetőri szolgálatot már tevő lakosoknak is, igaz, hogy sokan a törvény szavától áthatva, önként jöttek a helyre, mégis, miután a törvény mindenkit egyaránt kötelez, és megtörténhetne, hogy az ellenszenv ürügye alatt sokan kibújhatnának, amint jelenben is vannak; vélekedésem oda terjedne, miszerint a járásbeli szolgabíróknak hagyassék meg, azon egyéneket, kik törvény szerint arra alkalmasak, pótlólag összeírni, és azokat nemzetőri szolgálatok tételére kötelezni.

Ide zárván keltes jel alatt, az összeírt nemzetőrök táblázatait is, teszem hivatalos tudósításomat Rimaszombatban, az 1848. augusztus 2-ik napján.

Fáy Gusztáv

másodalispán és biztos¹⁹

A rendkívül nyílt, őszinte összefoglalás magában fog-

lalja mindazokat a nehézségeket és gondokat, amelyek a feladat végrehajtása során jelentkeztek, például a tisztek választásával, az összeírások hiányosságával kapcsolatban.

A megye választmányi ülésén a jelentéssel kapcsolatban az alábbi határozatot hozták:

„Azon másodalispán [Fáy Gusztáv] a nemzetőrség rendezésével megyeileg megbízott lévén jelenti, hogy az egész megyében 44 századot alakított, a jelen volt nemzetőröket feleskettette, s velük tiszteket választatott. Tiszolc városában, hol a nemzetőrök oda menetele előtt felesküdték, kapitánynak Daxner István kívántatott választalni, miután ez azonban közkereset alatt van, elválasztását felfüggesztette addig, míg ez megyeileg fog eldöntetni. A váraljai századnak, miután a hozzá tartozó helységekkel együtt oda menetelekor ennek tagjai nagyrészt a szesz mámorától el valának ragadtatva, velük tiszteket nem választatott, azonban a jelenben már felesküdték, s ennek következtében Fábirczi szolgabíró bízta meg a tisztek választásának eszközzésére. Jelenti továbbá, miképp e bizottmányok a törvény által alkalmasoknak talált egyének közül is kihagyták azokat, kik ellenszenvet mutattak, így történt, hogy az összeírások igen hiányosak, s fáj ez a nemzetőri szolgálatokat tevő lakosoknak is, miután a törvény mindenkit egyaránt kötelez, s az ellenszenv ürügye alatt sokan kibújhatnának; vélekedése oda terjed, miszerint a járási szolgabíróknak hagyassék meg azon egyéneket, kik törvény szerint arra alkalmasak, pótlólag összeírni, és azokat nemzetőri szolgálatok tételére kötelezni, egyszersmind az összeírt nemzetőrség rovatos táblázatát is bemutatja. [Végzés] Ezen jelentés egészben helyeseltetvén, minek folytán – a megyei nemzetőrség századokra való felosztását előmutató egyik rovatos táblázat az elnök miniszternek felküldetni, a másik pedig a bemutatott nemzetőri összeírásokkal együtt a megyei levéltárba tételre rendeltetik. Valamint szolgabírónk ezennel oda bízta meg, miképp járásaikban azon egyéneket, kik törvény szerint nemzetőri szolgálatok teljesítésére alkalmasak, s az összeírói bizottmányok által vagy azért, mivel akkoron ellenszenvet mutattak, vagy más ürügy alatt a nemzetőrök közé be nem soroztattak, pótlólag írják össze, s őket nemzetőri szolgálatok teljesítésére eszerint kötelezzék, az összeírásokat pedig másolatban ispáni hivatalunknak további intézkedés végett mielőbb küldjék be.”²⁰

A Batthyány Lajos miniszterelnökhöz elküldött levél és

LÁSSÁTOK, FELEIM!

táblázat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található:

„Tisztelt Miniszterelnök Úr!
Gömör megye nemzeti őrségének századokra való felosztását előmutató rovatos táblázatot ./.. alatt ide mellékelve, szükséges használat végett ezennel fölter-

jeszteni sietünk. Egyébiránt hazafiúi tisztelettel maradjunk.

Költ az 1848-ik év augusztus 1-ső napján Rimaszombalban tartott megyei hatóságú bizottmány üléséből.

Tisztelt Miniszterelnök Úrnak alázatos szolgálai Gömör megye közönsége.”²¹

1. táblázat (eredeti címe: Gömör megye nemzetőrsége századonkénti felosztását mutató rovatos táblázat)

Század sorszáma	Század főhelye	Város és helységek nevei	Fők részletes száma	Fők összes száma	Tisztikar	Tisztek nevei
I.	Rimaszombat	Rimaszombat	486	486	őrnagy	Almásy Albert
					I-ső század	
					kapitány	Győri Dániel
					főhadnagy	Sós József
					alhadnagy	Lubik József
					alhadnagy	Katinszki Gusztáv
					II-ső század	
					kapitány	Miklovics Ferenc
					főhadnagy	Broncs János
					alhadnagy	Dapsy Frigyes
					alhadnagy	Répás János
II.	Rimaszécs	Rimaszécs	67		kapitány	Losonczy Boldizsár
		Sajópüspöki	29		főhadnagy	Kubinyi Mihály
		Velkenye	50		alhadnagy	Riznik Mihály
		Csobánka ²²	1		alhadnagy	Jeney Ambrus
		Csíz	41			
		Jéne	17			
		Martonfala	19	224		
III.	Radnót	Radnót	37		kapitány	Bornemisza István
		Zádor ²³	18		főhadnagy	Bornemisza Samu
		Iványi	21		alhadnagy	Bátori Ferenc
		Cakó	20		alhadnagy	Major József
		Újfalu	10			
		Zsip	20			
		Dúlháza	7			
		Alsóbátka	22			
		Felsőbátka	5			
		Szútor	30			
		Bellény	22	212		
IV.	Alsóbalog	Uzapanyit	17		kapitány	Szentmiklós Antal
		Alsóbalog	19		főhadnagy	Csider Antal
		Felsőbalog	34		alhadnagy	Laluhay Ferenc
		Rakottyás	9		alhadnagy	Rutényi József
		Tamási	19			
		Perjése	24			
		Meleghegy	10			

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Padár</i>	21			
		<i>Pápocs</i>	1			
		<i>Bugyikfala</i>	4			
		<i>Derencsény</i>	11			
		<i>Gesztes</i>	10			
		<i>Zeherje</i>	36			
		<i>Alsópokorágy</i>	30	245		
V.	<i>Jánosi</i>	<i>Jánosi</i>	55		<i>kapitány</i>	<i>Szilasy Miklós</i>
		<i>Pálfala</i>	28		<i>főhadnagy</i>	<i>Török Adolf</i>
		<i>Ivány²⁴</i>	1		<i>alhadnagy</i>	<i>B. Vécsey Eduard</i>
		<i>Feled</i>	23		<i>alhadnagy</i>	<i>B. Vécsey Gyula</i>
		<i>Serke</i>	60			
		<i>Simonyi</i>	41			
		<i>Dobóca</i>	40			
		<i>Darnya</i>	28	266		
VI.	<i>Felsővály</i>	<i>Felsővály</i>	27		<i>kapitány</i>	<i>Bodon Antal</i>
		<i>Bikszög</i>	9		<i>főhadnagy</i>	<i>Vad András</i>
		<i>Gergelyfala</i>	6		<i>alhadnagy</i>	<i>Forgon Rafael</i>
		<i>Alsóvály</i>	12		<i>alhadnagy</i>	<i>Istók Imre</i>
		<i>Felsőkálósa</i>	6			
		<i>Mihályfala</i>	31			
		<i>Alsókálósa</i>	25			
		<i>Füge</i>	26			
		<i>Baraca</i>	32			
		<i>Lökösháza</i>	24			
		<i>Felsőrás</i>	21			
		<i>Oldalfala</i>	24	243		
VII.	<i>Hamva</i>	<i>Hamva</i>	83		<i>kapitány</i>	<i>Zsöldos Berta</i>
		<i>Lénártfala</i>	56		<i>főhadnagy</i>	<i>Abafy Guszti</i>
		<i>Runya</i>	52		<i>alhadnagy</i>	<i>Darvas Gábor</i>
		<i>Abafala²⁵</i>	44	235	<i>alhadnagy</i>	<i>Török Károly</i>
VIII.	<i>Putnok</i>	<i>Putnok</i>	101		<i>kapitány</i>	<i>Gr. Serényi László</i>
		<i>Hét</i>	28		<i>főhadnagy</i>	<i>Pintér Pál</i>
		<i>Málé</i>	11		<i>alhadnagy</i>	<i>Putnoki Imre</i>
		<i>Bánréve</i>	28		<i>alhadnagy</i>	<i>Kiss Ignác</i>
		<i>Szentkirály</i>	43			
		<i>Kelemér</i>	19	230		
IX.	<i>Tornallya</i>	<i>Tornallya</i>	41		<i>kapitány</i>	<i>Szörcsey Antal</i>
		<i>Kövecses</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Kossuth Antal</i>
		<i>Recske</i>	15		<i>alhadnagy</i>	<i>Sulyok Rudi</i>
		<i>Méhi</i>	41		<i>alhadnagy</i>	<i>Czehmark Károly</i>
		<i>Királyi</i>	26			
		<i>Sztárnya²⁶</i>	21			
		<i>Gömörpanyit</i>	57	236		
X.	<i>Sajógömör</i>	<i>Sajógömör</i>	96		<i>kapitány</i>	<i>Eszényi Pál</i>
		<i>Beje</i>	26		<i>főhadnagy</i>	<i>Beke Bálint</i>
		<i>Otrokocs</i>	13		<i>alhadnagy</i>	<i>Pál György</i>

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Harkács</i>	7		<i>alhadnagy</i>	<i>Fialka József</i>
		<i>Sánkfala</i>	17			
		<i>Beretke</i>	23			
		<i>Zsór</i>	13			
		<i>Kisfalud</i>	1	220		
<i>XI.</i>	<i>Pelsőc</i>	<i>Pelsőc</i>	160		<i>kapitány</i>	<i>Kriston Lajos</i>
		<i>Horka</i>	47		<i>főhadnagy</i>	<i>Szelezcki István</i>
		<i>Páskaháza</i>	22		<i>alhadnagy</i>	<i>Károlyi István</i>
		<i>Tiba</i>	6		<i>alhadnagy</i>	<i>Engler József</i>
		<i>Csóltó</i>	23			
		<i>Lekenye</i>	15	273		
<i>XII.</i>	<i>Rozsnyó</i>	<i>Rozsnyó</i>	437	437	<i>kapitány</i>	<i>Szegő Zsiga</i>
<i>XIII.</i>					<i>kapitány</i>	<i>Schlosser Károly</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Kalmár László</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Somoskői István</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Vass Károly</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Markó János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Keck László</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Madarász Gusztáv</i>
<i>XIV.</i>	<i>Betlér</i>	<i>Betlér</i>	29		<i>kapitány</i>	
		<i>Vasgyár</i>	35			
		<i>Körös</i>	25			
		<i>Rudna</i>	12			
		<i>Nadabula</i>	34			
		<i>Kisveszverés</i>	23			
		<i>Nagyveszverés</i>	25			
		<i>Alsósajó</i>	28			
		<i>Csucsom</i>	22	223		
<i>XV.</i>	<i>Dobsina</i>	<i>Dobsina</i>	375		<i>kapitány</i>	<i>Gróf Andrássy</i>
		<i>Oláhpatak</i>	47		<i>főhadnagy</i>	
		<i>Vasgyár</i>	3		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Nyílec²⁷</i>	2		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Gócs</i>	1			
		<i>Rédova</i>	64			
		<i>Felsősjajó</i>	29	521		
<i>XVI.</i>	<i>Csetnek</i>	<i>Csetnek</i>	105		<i>kapitány</i>	<i>Sebők István</i>
		<i>Kuntaploca</i>	27		<i>főhadnagy</i>	<i>Sontag Pál</i>
		<i>Gencs</i>	22		<i>alhadnagy</i>	<i>Matulay János</i>
		<i>Sebespataka</i>	11		<i>alhadnagy</i>	<i>Kirinyi Antal</i>
		<i>Rekenye²⁸</i>	15			
		<i>Restér</i>	25			
		<i>Kisszlajos</i>	1			
		<i>Berdárka</i>	24			
		<i>Gece²⁹</i>	26			
		<i>Markuska</i>	23	271		
<i>XVII.</i>	<i>Nagyszlajos</i>	<i>Nagyszlajos</i>	66		<i>kapitány</i>	<i>Martinyi Lajos</i>
		<i>Rokfalva</i>	32		<i>főhadnagy</i>	<i>Rokfalusy Manó</i>

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Feketelehota</i>	56		<i>alhadnagy</i>	<i>Gyürky Pál</i>
		<i>Hankova</i>	26		<i>alhadnagy</i>	<i>Hornek Natahiel</i>
		<i>Péterman</i> ³⁰	12			
		<i>Ochtina</i>	35	227		
XVIII.	<i>Hisnyó</i>	<i>Hisnyó</i>	52		<i>kapitány</i>	<i>Smik Pál</i>
		<i>Lehota</i> ³¹	38		<i>főhadnagy</i>	<i>Stromf András</i>
		<i>Lubenyik</i>	31		<i>alhadnagy</i>	<i>Erős Sámuel</i>
		<i>Mnizsán</i>	60		<i>alhadnagy</i>	<i>Klementis Ágoston</i>
		<i>Kopraj</i> ³²	18			
		<i>Vizesrét</i>	11	210		
XIX.	<i>Murányalja</i>	<i>Murányalja</i>	102		<i>kapitány</i>	<i>Kovács József</i>
		<i>Lehota</i>	17		<i>főhadnagy</i>	<i>Danielik József</i>
		<i>Hosszúrét</i>	67		<i>alhadnagy</i>	<i>Droppa József</i>
		<i>Huta</i>	4	190	<i>alhadnagy</i>	<i>Firtas Adolf</i>
XXI.	<i>Vasgyár</i>	<i>Polonkai vasgyár</i>	190		<i>kapitány</i>	<i>Gömöry János</i>
		<i>Telgárt</i>	137	327	<i>főhadnagy</i>	<i>Sabbi Jakob</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Holik Manó</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Milvicz Vilmos</i>
XXII.	<i>Sumjác</i>	<i>Sumjác</i>	205		<i>kapitány</i>	<i>Vagner József</i>
		<i>Vernárd</i>	40	245	<i>főhadnagy</i>	<i>Czapf Edvard</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Zachar József</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Danielovus János</i>
XXIII.	<i>Pohorella</i>	<i>Pohorella</i>	150		<i>kapitány</i>	<i>Massa Károly</i>
		<i>Helpa</i>	153	303	<i>főhadnagy</i>	<i>Szekeres Antal</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Turcsik János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Tnidli József</i>
XXIV.	<i>Polonka</i>	<i>Polonka</i>	130		<i>kapitány</i>	<i>Lér Alajos</i>
		<i>Závadka</i>	90	220	<i>főhadnagy</i>	<i>Mariani András</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Kisel János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Petyko Albert</i>
XXV.	<i>Rimabrézó</i>	<i>Rimabrézó</i>	46		<i>kapitány</i>	<i>Francisci János</i>
		<i>Likér</i>	32		<i>főhadnagy</i>	<i>Malatinszki Lajos</i>
		<i>Nyústya</i>	84		<i>alhadnagy</i>	<i>Sunek Gusztáv</i>
		<i>Hacsava</i>	32		<i>alhadnagy</i>	<i>Tajsz Frigyes</i>
		<i>Fürész</i>	69	263		
XXVI.	<i>Jolsva</i>	<i>Jolsva</i>	436	436	<i>kapitány</i>	<i>Tremel József</i>
XXVII.					<i>kapitány</i>	<i>Nagy Pál</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Porubszki János</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Vietoris Sámuel</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Vietoris István</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Glosz Ernest</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Czibur Imre</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Rajner János</i>
XXVIII.	<i>Gice</i>	<i>Gice</i>	25		<i>kapitány</i>	<i>Czékus Márton</i>
		<i>Melléte</i>	14		<i>főhadnagy</i>	<i>Fay Albert</i>
		<i>Lice</i>	21		<i>alhadnagy</i>	<i>Pál András</i>
		<i>Naszraj</i>	17		<i>alhadnagy</i>	<i>Micski István</i>

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Mikolcsán</i>	6			
		<i>Mikléc</i> ³³	13			
		<i>Süvete</i>	38			
		<i>Perlász</i>	18			
		<i>Jolsvataploca</i>	7			
		<i>Rozrosnya</i> ³⁴	20			
		<i>Gacsal</i> ³⁵	28	207		
XXIX.	<i>Ragály</i>	<i>Ragály</i>	34		<i>kapitány</i>	<i>Ragályi Gedeon</i>
		<i>Trizs</i>	13		<i>főhadnagy</i>	<i>Ragályi Lajos</i>
		<i>Zubogy</i>	31		<i>alhadnagy</i>	<i>Oroszlányi József</i>
		<i>Kánó</i>	27		<i>alhadnagy</i>	<i>Szegő Pál</i>
		<i>Aggtelek</i>	44			
		<i>Kecső</i>	2			
		<i>Hosszúszó</i>	7			
		<i>Pelsőcardó</i>	22			
		<i>Imola</i>	43	223		
XXX.	<i>Zádorfalva</i>	<i>Zádorfalva</i>	55		<i>kapitány</i>	<i>Dapsy Pál</i>
		<i>Szuhafő</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Hubay János</i>
		<i>Alsószuha</i>	41		<i>alhadnagy</i>	<i>Lenkey Gedeon</i>
		<i>Hubó</i>	50		<i>alhadnagy</i>	<i>Dapsy Dániel</i>
		<i>Sajókeszi</i>	5			
		<i>Lenke</i>	5			
		<i>Naprágy</i>	18			
		<i>Poszoba</i>	19	224		
XXXI.	<i>Alsóhangony</i>	<i>Alsóhangony</i>	22		<i>kapitány</i>	<i>Losonczy Ábrahám</i>
		<i>Felsőhangony</i>	16		<i>főhadnagy</i>	<i>Balajti Sándor</i>
		<i>Susa</i>	7		<i>alhadnagy</i>	<i>Veres Károly</i>
		<i>Uraj</i>	25		<i>alhadnagy</i>	<i>Nemes Antal</i>
		<i>Szentsimon</i>	54			
		<i>Harmac</i>	38			
		<i>Gesztete</i>	36	198		
XXXII.	<i>Zabar</i>	<i>Zabar</i>	30		<i>kapitány</i>	<i>Siposs József</i>
		<i>Jeszte</i>	11		<i>főhadnagy</i>	<i>Rakovszki Móric</i>
		<i>Péterfala</i>	26		<i>alhadnagy</i>	<i>Trajtler György</i>
		<i>Dobfenek</i>	5		<i>alhadnagy</i>	<i>Holló Miklós</i>
		<i>Détér</i>	23			
		<i>Egyházasbást</i>	35			
		<i>Tajti</i>	11			
		<i>Almágy</i>	23			
		<i>Hajnácskó</i> ³⁶	2			
		<i>Gortva</i>	4			
		<i>Béna</i>	14	184		
XXXIII.	<i>Várgede</i>	<i>Várgede</i>	13		<i>kapitány</i>	<i>Madarassy Berta</i>
		<i>Csoma</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Szakai Antal</i>
		<i>Sid</i>	18		<i>alhadnagy</i>	<i>Madarassi István</i>
		<i>Balogfala</i>	35		<i>alhadnagy</i>	<i>Kubinyi László</i>
		<i>Guszona</i>	15			

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		Gömör ³⁷	12			
		Dúsa	7			
		Majom	13			
		Kisfalud	11			
		Kerekgede	16			
		Zabro ³⁸	1			
		Sőreg	41	215		
XXXIV.	Osgyán	Osgyán	100		kapitány	Michna István
		Tamásfala	57		főhadnagy	Horváth László
		Magyarhegymeg	38		alhadnagy	Nolten Károly
		Fazekas- zaluzsány	40		alhadnagy	Putnoki Lajos
		Nagyszuha	35			
		Susány	35			
		Válykó	20			
		Pongyelok	20	345		
XXXV.	Alsószkálnok	Alsószkálnok	28		kapitány	Longarcz József
		Bakostörék	36		főhadnagy	Mikula András
		Orlajtörék	45		alhadnagy	Kicska Károly
		Cserencsény	27		alhadnagy	Tóth János
		Tóthehgyemeg	8			
		Tótpokorág ³⁹	31			
		Felsőszkálnok	28			
		Kraszgó	5	208		
XXXVI.	Ráhó	Ráhó	48		kapitány	Kende Ferenc
		Varbóc	24		főhadnagy	Hegyesy
		Kecege	35		alhadnagy	Petrás János
		Priboj	4		alhadnagy	Okolicsányi Dino
		Rimoca	30			
		Rimazsaluzsány	17			
		Rimalehota	26			
		Rimabánya	51			
		Szelce	38	273		
XXXVII.	Ratkó	Ratkó	90		kapitány	Latinák Rudolf
		Ispánmező	14		főhadnagy	Piskatoris József
		Szilistye	13		alhadnagy	Florecci Dániel
		Kiete	1		alhadnagy	Laczkovics János
		Lukovistye	9			
		Dobrapatak	5			
		Lipóc	4			
		Hrussó	20			
		Babaluska	13			
		Répás	2			
		Alsólehota ⁴⁰	8			
		Szásza	7			
		Újvásár	25			
		Poloszka	3			

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Borosznok</i>	2	216		
XXXVIII.	<i>Kövi</i>	<i>Kövi</i>	131		<i>kapitány</i>	<i>Szentmiklósy József</i>
		<i>Deresk</i>	37		<i>főhadnagy</i>	<i>Zsebe Rudolf</i>
		<i>Lévárt</i>	10		<i>alhadnagy</i>	<i>Geczó János</i>
		<i>Rákos</i>	1		<i>alhadnagy</i>	<i>Fullajtár János</i>
		<i>Nandrás</i>	4			
		<i>Turcsok</i>	1			
		<i>Szirk</i>	1			
		<i>Szkáros</i>	29			
		<i>Visnyó</i>	18			
		<i>Felfalu</i>	11			
		<i>Alsófalva</i>	35	298		
XXXIX.	<i>Kokova</i>	<i>Kokova</i>	207	207	<i>kapitány</i>	<i>Csillag János</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Gallik Dienes</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Hricz János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Knopfler Károly</i>
XXXX.	<i>Klenóc</i>	<i>Klenóc</i>	248	248	<i>kapitány</i>	<i>Szlopovszki</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>lfj. Moravcsik János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Szlopovszki Károly</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Medveczki József</i>
XXXXI.	<i>Berzéte</i>	<i>Berzéte</i>	44		<i>kapitány</i>	
		<i>Vitelke⁴¹</i>	13		<i>főhadnagy</i>	
		<i>Szalóc</i>	30		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Jólész</i>	20		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Hosszúrét⁴²</i>	17			
		<i>Gombaszög⁴³</i>	2			
		<i>Váralja⁴⁴</i>	70			
		<i>Pacsa</i>	36	232		
XXXXII.	<i>Nagyróce</i>	<i>Nagyróce</i>	264		<i>kapitány</i>	<i>Lovcsány Pál</i>
		<i>Kisróce</i>	9	273	<i>főhadnagy</i>	<i>Madarász Mátyás</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Remenik Lajos</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Forrai Pál</i>
XXXXIII.	<i>Tiszolc</i>	<i>Tiszolc</i>	442	442	<i>kapitány</i>	

Noha a határozat és a levél 1848. augusztus elsején elkészült, annak elküldésére – valószínűleg a táblázat hiányainak pótlására törekvés miatt – csak augusztus 9-én került sor, majd a küldemény 11-én ért a címzetthez. Szembetűnő, hogy a jegyzőkönyvben említett 44 századdal szemben 42 századot tartalmaz – noha 43-ig van számozva, a XX. is hiányzik –, de ennek okáról a későbbiekben szólunk.

Az összeírás nem ment könnyen, rendkívül összetett, több szakaszból álló folyamat volt. A megváltozott politikai viszonyok, az új törvények eleve rendkívüli körülményeket jelentettek, és csak tovább bonyolította a feladatot a megye anyanyelvi megosztottsága és társadalmi rétegzettsége. Az összeírásból kirajzolódó kép azonban jóval árnyaltabb annál, mint amire első pillanatban gondolhatnánk. Ennek megvilágításához az egykorú dokumentumok is segítséget nyújtanak.

Abba, hogyan is történt egy-egy településen a nemzetőrök összeírása, bepillantást enged az alábbi eset.

Az 1848. szeptember 13-dikán Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésen olvastatott fel a méhi lakosok aznapi keltezéssel ellátott folyamodása:

„Tisztelt Választmány!

*Méhi helységünkben, a nemzetőrök összeírása végett kint lévő biztosság, mielőtt az összeíráshoz fogott volna, tekintetes **Szörcsey Antal** úr, mint biztos s egyszersmind szolgabíró, a nemzetőri törvénykönyvet vévén kezébe, s magyarázta, hogy a nemzetőrök sorába csak azok beírandók, akiknek egy fél házhelyük vagyon, avagy annyit érő szerzeményük, vagy pedig 100 pengőforint tiszta jövedelmük. Ez meglévén, tisztelt Szolgabíró Úr hozzá kezdett az íráshoz; mikor a ne-*

gyedrészes házhelyeket bíró polgárookra került a sor, Szolgabíró Úr már akkor megfelejtkezett azelőtt való törvényt magyarázatról, és csak sort vett rajtunk; úgy szinte, mikor az 1/6-ra került a sor, azokat is csak a fél helyesek közé sorolta. Miért, látván, hogy tisztelt Szolgabíró Úr nem a törvény szerint viszi a dolgát, figyelmeztettük, hogy bennünket, alul írt negyed- és hatodrészes házhelyeseket nem illet, és nem is kötelez a törvény a nemzetőrök sorába besoroztatni, de tisztelt Biztos Úr arra azt felelte: van kendteknek házuk, két ökrük, ha azt eladják, akkor van száz pengőforint jövedelmük. Ez igen meggondolatlan, sovány mondás volt Biztos Úrtól, mert ha a házunk[at] és két ökröcskénket eladjuk, akkor nem száz pengőforint, de egy fillér jövedelmünk sincsen. Több efféle feleletekkel torkoltattunk le, ha igazságunkban szólunk, ámbár azt előre láttuk, hogy a tisztelt Választmánynak lesz baja velünk a tisztelt Szörcey Antal úr hibás s hirtelenkedő összeírása miatt. Mert ha helységünkben rendesen ment volna végbe az összeírás, tehát tíz vagy tizenöt nál a száma többre nem rúgna a nemzetőröknek; de tisztelt Szörcey Antal úr mindenkit bezavart, főképpen engem, **Szántó Pált**, kinek csupán 1/6 házhelyem vagyok, magányos ember vagyok, árvaít, özvegyet tartok házamnál, az egész ház családomnak magam vagyok az élelmük keresője. Úgy én is, **Szántó János**, szinte 1/6 házhelyet bírok, magányos, öreg szüleimet, gyermekeimet táplálnom kelltek, egy szóval mi negyedrészes[ek] és hatodrészesek, legszegényebb[ek] és legnépesebbek vagyunk; ha nekünk hazulról el kelltek menni, házi cselédünknek élelmükre ezen csekély birtokból semmit nem hagyhatunk, így csakugyan az a csekély birtokunk is elpusztul, míg honunkba visszatérünk.

Mély alázattal kérjük a tisztelt Választmányt, méltóztassa figyelembe venni igazságos kérésünket, és akik tekintetes Szörcey Antal úr által, a nemzetőrök sorába beíratottunk, bennünket a nemzetőrök lajstromából kitörölteni méltóztasson, mert minket a nemzetörködés nem illet, mivel sem fél házhelyünk, sem annyit érő szerzeményünk, sem pedig száz pengőforint tiszta jövedelmünk sincsen.

Vannak helységünkben oly fél házhelyet bírók, akik maguk nemzetőrök, fiuk vagy testvérük pedig az újoncok közé vannak sorozva, mint nevezetesen **Horváth János**, aki maga, mint nemzetőr, a **Major** úr által a panaszolókkal, sorshúzásra vagyon kényszerítve, az öccse pedig mint újonc lesz elmenendő. Méltóztasson ebben is kegyes rendeletet tenni, hogy egy háztól kettőnek menni ne kellessen, mert ez a házra nézve igen súlyos, hogy két kenyérkeresőnek kell a házat elhagyni.

Ezen alázatos esdeklésünk után, kegyességeibe zárt vagyunk tisztelt Választmánynak Méhiben, szeptember 13-án 1848. alázatos esedező szolgálói [:] **Tislavics Mihály**, **Szántó Pál** és **János**, **Kocsis József**, ifj. **Ádám István**, **Majoros József**, és mind az egész, negyed- és hatodrészes házhelyesek.

NB. Találkoznak⁴⁵ helységünkben olyanok, akik negyedrészes házhelyesek, úgy mint **Tislavics Mihály**, kinek az egy[ik] fia nemzetőr, a más[ik] fia pedig a mozgó katonaság közibe, mint újonc vagyon beírva; úgy hasonlóképpen **Majoros József**, ki maga nemzetőr, veje pedig szinte a mozgó sereg közé, mint újonc íratott; valamint **Kocsis József**, melynek a testvére újonc, a rendes katonaság közé íratott, maga nemzetőr; úgy **Szóke András**, akinek házhelye sincs, mégis beíratott, és sorshúzásra kényszerítették, holott szolgálatra, bizonyos hibái miatt, nem is alkalmas. Méltóztassa a tisztelt Választmány ezeket is tekintetbe venni, hogy ők, egy háztól ketten, ne katonáskodjanak, mert ha az apának és a fiának is el kelltek menni, a család kenyérkereső nélkül marad, pusztulást okoz.⁴⁶

A fentieket a jegyzőkönyvben röviden összefoglalták, majd a járási szolgabíró utasították a folyamodásban foglaltakkal kapcsolatos vizsgálat lefolytatására.

„Méli lakosok községe előterjesztvén, miként helységünkben Szörtsei Antal nemzetőrök összeírásában foglalkozó biztos ottan a hatod- és negyedrészes házhelyeseket is nemzetőri rovatba írta légyen, minek következtében azokat, különösen Szántó Pált és Jánost azok közül kihagyatni, s azon esetekben, midőn fél házhely birtokosok közül egyik nemzetőrnek, másik újoncnak íratik be, szinte egyiket a szolgálat alól felmentelni kéri. [Végzés] Illető járási szolgabíró, nyomozván a folyamodás kitételeit, adjon e tárgyban felvilágosító jelentést.”⁴⁷

A szolgabíró jelentése a levéltári iratok között nem maradt ránk, azonban annak tartalmát a több mint két hónappal később, 1848. november 27-én tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvéből megismerhetjük.

„Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], több méhi lakosoknak, magukat a nemzetőri szolgálat alól feloldoztatni kérő folyamodásukra lett kiküldetéséhez képest, eljárása eredményéről jelenti: hogy a nemzetőrök összeírásakor jelen volt előjárók bevállása után, többeknek besoroztatása, minden ahhoz szükséges képesség nélkül – akaratuk ellen történt; de mivel, hogy látják azt: hogy fiaik a 4 éves újoncokkal elmenni nem köteleztettek, **Tislavics Mihály**, **Majoros József**, **Ádám József**, **Együd István**, **Ádám Pál**, **Ádám József**, **Balog Pál**, **Szabó István**, **Ádám István**, **Ádám József**, **Máté József**, **Barna Péter**, **Magyar István** és **Balog János**, képességük hiánya mellett is a nemzetőri szolgálatra készek; a többiek: **Szántó Pál** és **János**, **Kocsis József**, **Kováts József**, **Szabó Pál**, **Szóke József**, **Nagy István** és **Gergely**, **Szóke Mihály**, **Varga Mihály**, **Nagy János** és **Szóke András**, mint negyed- vagy hatodrészes telekkel bírók, a nemzetőrök sorából kihagyandók. [Végzés] Jelentő szolgabíránk eljárása helybehagyatik.”⁴⁸

Nem állt egyedül a fenti eset, sőt a legszegényebb társadalmi osztályba tartozók, a földnélküli zsellérek közül is

többeket besoroztak, akaratuk ellenére. A vármegye gyűlése 1848. augusztus 8-án tárgyalt egy ilyen esetet.

„Lengyel József, Javornyik Márton, Kustyava Mihály s több tamásfalusi lakosok, ámbár legkisebb telekrészt sem bírnak, sőt közülük többen nyomorult bénaságban is vannak, mégis a nemzetőrség közé akaratuk ellen besoroztattak, mivel az ebbéli szolgálat tőlük nem követelhető, magukat az alól felmentetni kérik. [Végzés] Járásbeli szolgabíránk folyamodók körülményeit, úgy azt is, vajon nem önként íratják-e magukat a nemzetőrök közé? kinyomozván, tapasztalandókról jelentése beváratik.”⁴⁹

Ezek után 1848. augusztus 12-én a település többi lakója is levéllel fordult a vármegyéhez.

„Tekintetes Nemes Vármegye!

Jelen, 1848-iki alkotmányos átalakulási törvények 9-ke, úrbéri mindennemű szolgálatokat s fizetéseket végképpen eltörlesztve, sok millió lakosait az országnak, eddigi terheik alól fölmentéssel, szabadság, s különös jogok egyenlő élvezete, s testvériség alá, ezer meg ezer áldások örömezzete között, Nemzeti hon örök birtokú polgárokká alakítá által.

Mink is, tamásfalui, itten alább megnevezett allodiális eddigi jobbágycok, de már zselléreké maradván, részint mindig zsellérek, e szerencsecsillag fényét, több másokkal együtt, magunkra is föltűnni vélve, a jótékony törvény értelmiségét örömezt alkalmaztathatva s érte, természetesen, hogyterheinktől menekülni örömezt óhajtván, földesuraságunkkal – illetőségeink s tartozásaink letétele megtagadással – némi súrlódási viszonyokba jöttünk; és a felhozott, áldott jótékonyaságú, mentő törvények, vagy országos szabadalmakkal kapcsolatban álló terhet, a nemzeti őrségbe íratást, a 22-ik törvénycikelyek szellemében, bár annak szabályai, birtokarányi hiányunknál – mint szavazhatási jogokról tökéletesen kizárt, s elmozdított –, valóban ezen teherbér besorozástól is fölmenthetett vala, mégis, nem nagy aggódással s vonakodással, úgy a jobbágycok, mint zsellérek, csak kis lak-viskóval bíró, részint napszámos, részint magán mesterember egyének is, az őrségi teher szolgálatot elvállalva, gyakoroljuk s folytatjuk ezideiglen.

Mivel azonban minden bebonyolódott tárgyakat, tényeket az idő fátyol rejtélyeikből kibont, világosra földerít, érezni kezdjük, s valóban tisztelt földesuraságaink tapasztaltatják velünk azt; hogy ama országos terheket törlesztő, jótékonytörvényminket fel nem karolt, védpajza alá nem vett, régi terheink vállainkon maradvák; mtkhez a nemzetőrségi teher még pótlékuul nyomtatott oly vállakra, kik e honban csak lakunk, minden örökös birtok nélkül, megszenvedésig állásunk is ideiglenes; miből maholnap tisztelt uraságaink kiléptethetnek, sőt, már mivelő földjeinkről elmaradásunk, elvileg kimondva van.

Így tehát, mint birtoktalanok, ha ezen föntebbi pótlék terheink továbbá is vállainkon hagyatnak, ama

szabad s örökös birtoknak ellenében, s mellettük, háromszorosan terhelteknék, mi mindenkoron s mindenkorra, aránytalan igazságtalanság lenne, s a legméltatlanabbul vinnénk azt.

Ezen igaz és való, elvitathat[at]lan nézetekből indulva, legméltóbb tisztelettel mindnyájan, az itten alantabb megírtak kérjük a tekintetes, nemes Vármegye kegyeit, vállainkat méltatlanul s túl nyomó, s minket törvényesen éppen nem érdekelhető, a nemzetőrségi besorozási szolgálat terhétől fölmenteni, kegyesen méltóztassék.

Mely ebbéli kegyességet legillemesbb, hódoló tisztelettel elvárva, vagyunk s maradvánk Tamásfalván, augusztus 12-én az 1848-ik esztendőben.

Tekintetes, Nemes Vármegyének legalázatosabb szolgálái:

Tökölyi Mihály, Hústyava András, Szúnyai János, Gyurkovits János, Bodnár György, Rohák Pál, Dusitska András, Papucsák György, Szamajdak András, Pavella János, Pavella András, Tökölyi János, Habány András, Hústyava Mihály, Spisák András, Rabatin József, Zubán Mihály, Stanga Pál, Harucha András, ifj. Stanga Mihály, Spisák András, Misove Pál, Terem Mihály, Hústyava János, Javornyik Márton, Járossi András, Andrik Mihály.

*Rendszerinti jegyző, Oswald Mihály által.”*⁵⁰

A kérelmet a vármegye 1848. október 30-án tárgyalta.

*„Több tamásfalusi zsellérek, kik majorsági birtokon lakóknak kimondva vannak, mégis a nemzetőrségi szolgálattal terhelhetnek, magukat ezen szolgálat terhei alól felmentetni kérik. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk végire járván annak, vajon a törvény értelmében folyamodók mindnyájan, vagy mily részben mentethetnek fel a nemzetőrségi szolgálat alól, s kitudván azt is, nem önkéntes kívánatuk folytán soroztatnak-e a nemzetőrök közzé, a tapasztalandókról véleményes jelentését terjessze elő.”*⁵¹

Vályi Lajos főszolgabíró jelentése 1848. november 27-én, Pelsőcön kelt:

„A tamásfalusi nemzetőröknek ./.. jegy alatt ide visszazárt azon folyamodásukra, hogy miután a törvény ellen soroztattak be; a nemzetőrségi szolgálat alól mentessenek fel: hozott Végzés következtében, alul írt hivatalos tisztelettel jelentem, hogy Tamásfala helysége lakosait magam eleibe rendelvén, őket kihallgattam. Előadták, nem csak a panaszkodók, de általában közönségesen, hogy a panaszkodók nem önkéntesen, hanem csak azért, hogy minél többen legyenek besorozva, íratlak össze. Kivilágolt továbbá a nyomozásból az is, hogy panaszolkozók, birtokra való tekintetből sem jöhettek volna be a sorozatba, mivel birtokuk 1/4 részen, s 1/8-on aluli, sőt némelyek zsellérek is; – e tekintetből

a törvény által megszabott képességgel bíró egyéneket nemzetőröknek összeírván, azoknak lajstromait a .//. jegyek alatt ide csatolván, alázatos véleményem oda járul, miszerint folyamodókat a nemzetőri sorozatból kitörölteni, és csak az újabban összeírtakat lehetne besorozni.”⁵²

A vármegye még azon a napon megtárgyalta az ügyet.

„Azon főszolgabíró [Vályi Lajos], több tamásfalusi lakosoknak magukat a nemzetőrségi szolgálatból kihagyatni kéri folyamodásukra jelenti, miszerint Tamásfalva helysége összes lakosainak kihallgatásuk mellett küszöb, hogy folyamodók nem önként írták magukat a nemzetőrök közé, de az összes lakosság, hogy a helységi nemzetőrség száma annál nagyobb legyen, mindenkit beíratott; mivel pedig folyamodók bírtok tekintetben a nemzetőrségre nézve képességgel nem bírnak, jelentő oda vélekedik, hogy őket a nemzetőrök közül kihagyni, s az összeírást a bemutatott lajstrom szerint kijavítani kell. [Végzés] Az előadottak értelmében folyamodók a nemzetőrségi szolgálatok alól felmentetnek, s a kijavított nemzetőri összeírás egy részről a régi összeírással kicseréltetni; más részről az illető századosnak is kiadatni rendeltetik.”⁵³

Két abafalvi zsellér 1848. július 29-én kelt kérelme jó bepillantást nyújt abba, hogy egyesek milyen ígéretet hatására léptek be a nemzetőrségbe, elismerve ugyanakkor, hogy nem számoltak annak következményeivel.

„Tekintetes Középponti Választmány!

Ezen mostani szomorú körülményeinktől, s egyszerűsmind a tekintetes Középponti Választmánynak a szegény elkeseredettekhez mutatni szokott atyai kegyeiktől is indítván, bátorkodunk e jelen folyamodásunkkal, kegyes színiük elébe járulni az iránt, hogy:

Ezen folyó 1848-ik évben alkotott legújabb törvények értelménél fogva, midőn az őrkatonaságot összeíró biztosság tekintetes nemes Gömör vármegyébe kebeleztet Abafala helységünkben is munkálódva, a helybeli katonaságot összeírta; mi is, alul írt zsellérek, részint és leginkább rábeszélésből, mely által azzal kecsegtettek, hogy kik magukat beíratják, mindazok földet s réteket fognak kapni; – részint pedig, a dolognak jövőre követeztét nem tudván, magunkat az őrkatonaság közeibe besoroztattuk.

De íme jelenleg, midőn mindezeknek mostani, és még további követeztét is fontolóra véve, látjuk, hogy azon besoroztatásnak körülményei reánk, mint szegény, egyes emberekre, a legszigorúbb leend, azon okból, hogy amint már többektől értettük, az őrkatonaságnak a haza védelmére, tulajdon lakából kiköltözni kölltetik; jelenleg pedig a kenyérkeresés ideje lévén, hon maradandó házi, a kenyérkeresésre elégtelen család-jaink s gyermekeink, ha kenyérkeresőjük nem lészen, éhel kellek veszniök.

Melynek követeztében, nagy alázattal, esdekelve kérjük a tekintetes Középponti Választmányt, ezen szomorú helyzetetésünket, s honunkból történhető eltávó-zásunk esetében családjaink legboldogtalanabb sorsát méltó tekintetbe venni, s azoknak egyhűtésére bennünket, alul írt egyes embereket (kik lakházainkon kívül semmivel mással nem bírunk), az őrkatonai szolgálat alól bennünket felmenteni kegyesen méltóztasson.

Akik is, midőn ezen jótételért, újólág is térdeinkről könyörögve, alázatosan esedeznénk magunkat, atyai kegyeikbe zárt, alázatos tisztelettel maradunk s vagyunk

A tekintetes Középponti Választmánynak alázatos, esedező, szegény szolgálói

**Krisztiány András
Kovács András**⁵⁴

A vármegye augusztus 8-án kezdődött gyűlésén tárgyalta az ügyet – a kérést, arra hivatkozva, hogy önként álltak be a nemzetőrök közé, elutasították.

„Krisztiány András és Kovács András abafalvi zsellérek, mivel csak rábeszélésből írták be magukat a nemzetőrség közé, az ebbeli szolgálatok terhei alóli mentesítésüket kérik. [Végzés] Folyamodók azt, hogy maguk önként írták magukat a nemzetőrök közé folyamodásukban elismervén, mivel az önkéntesek is törvény szerint a köteleességüket teljesíteni tartoznak, kérelmük nem teljesíthetőnek kimondatik.”⁵⁵

Az érintettek ezután újabb folyamodvánnyal éltek, amiben már arra hivatkoztak, hogy családfők, azonban a vármegye ugyanarra az indokra hivatkozva, mint korábban, ismét elutasításra került kérésük teljesítése.

„Azon szolgabíró [Abaffy Gusztáv] jelenti, hogy Kovács András és Krisztiány András abafalusi lakosoknak, kik magukat a nemzetőrségbe önként soroztatván, azon oknál fogva, mivel magános emberek s családfők, azok közül kihagyattatásukért folyamodtak, – azon végezést, mely szerint, mint önkéntesek továbbá is nemzetőri köteleességük teljesítésére utasítvánk, tudtukra adta. [Végzés] Tudomásul vétetik.”⁵⁶

Látható, hogy az ilyen panaszok kivizsgálása és a végleges döntés megszületése viszonylag hosszú időt vett igénybe, hiszen például az említett három esetben a július végén, augusztus elején beadott kérelmekkel kapcsolatban november végén zárult le az ügy.

A nemzetőrök aránya

Visszatérve az összeíráshoz, elsőként az eredeti táblázatot követve, településenként és századonként nézzük meg, hogy milyen volt a nemzetőrök aránya a lakossághoz viszonyítva.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

2. táblázat:

Század sorszáma	Század főhelye	Város és helységek nevei	Nemzetőrök száma	Lakosság	Nemzetőrök aránya a lakossághoz viszonyítva százalékban
I.	Rimaszombat	Rimaszombat	486	7 467	6,5
II.	Rimaszécs	Rimaszécs	67	1 676	4,0
		Sajópüspöki	29	609	4,8
		Velkenye	50	445	11,2
		Csobánka puszta	1	58	1,7
		Csíz	41	658	6,2
		Jéne	17	218	7,8
		Martonfala	19	407	4,7
III.	Radnót	Radnót	37	922	4,0
		Zádorháza	18	275	6,5
		Iványi	21	300	7,0
		Cakó	20	503	4,0
		Újfalú	10	148	6,7
		Zsip	20	288	6,9
		Dúlháza	7	149	4,7
		Alsóbátka	22	529	4,1
		Felsőbátka	5	159	3,1
		Szútor	30	491	6,1
		Bellény	22	176	12,5
IV.	Alsóbalog	Uzapanyit	17	652	2,6
		Alsóbalog	19	664	2,9
		Felsőbalog	34	831	4,1
		Rakottyás	9	150	6,0
		Tamási	19	340	5,6
		Perjése	24	567	4,2
		Meleghegy	10	366	2,7
		Padár	21	739	2,8
		Pápocs	1	239	0,4
		Bugyikfala	4	290	1,4
		Derencsény	11	580	1,9
		Gesztes	10	870	1,1
		Zeherje	36	454	7,9
		Alsópokorág	30	262	11,4
V.	Jánosi	Jánosi	55	1 276	4,3
		Pálfala	28	345	8,1
		Ivány ⁵⁷	1		
		Feled	23	530	4,3
		Serke	60	969	6,2
		Simonyi	41	575	7,1
		Dobóca	40	886	4,5
		Darnya	28	580	4,8
VI.	Felsővály	Felsővály	27	502	5,4
		Bikszög	9	246	3,6
		Gergelyfala	6	115	5,2

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Alsóvály</i>	12	374	3,2
		<i>Felsőkálósa</i>	6	140	4,3
		<i>Mihályfala</i>	31	337	9,2
		<i>Alsókálósa</i>	25	447	5,6
		<i>Füge</i>	26	584	4,4
		<i>Baraca</i>	32	503	6,4
		<i>Lökösháza</i>	24	356	6,7
		<i>Felsőrás</i>	21	301	7,0
		<i>Oldalfala</i>	24	280	8,6
VII.	<i>Hamva</i>	<i>Hamva</i>	83	1 354	6,1
		<i>Lénártfala</i>	56	595	9,4
		<i>Runya</i>	52	654	8,0
		<i>Abafalva</i>	44	506	8,7
VIII.	<i>Putnok</i>	<i>Putnok</i>	101	2 309	4,4
		<i>Hét</i>	28	396	7,1
		<i>Málé</i>	11	793	1,4
		<i>Bánréve</i>	28	305	9,2
		<i>Szentkirály</i>	43	295	14,6
		<i>Kelemér</i>	19	590	3,2
IX.	<i>Tornallya</i>	<i>Tornallya</i>	41	708	5,8
		<i>Kövecses</i>	31	498	6,2
		<i>Recske</i>	15	311	4,8
		<i>Méhi</i>	41	555	7,4
		<i>Királyi</i>	26	295	8,8
		<i>Szárnya</i>	21	297	7,1
		<i>Gömörpanyit</i>	57	694	8,2
X.	<i>Sajógömör</i>	<i>Sajógömör</i>	96	1 000	9,6
		<i>Beje</i>	26	468	5,5
		<i>Otrokocs</i>	13	614	2,1
		<i>Harkács</i>	7	537	1,3
		<i>Sánkfala</i>	17	594	2,9
		<i>Beretke</i>	23	260	8,8
		<i>Zsór</i>	13	102	12,7
		<i>Kisfalud</i>	1	32	3,1
XI.	<i>Pelsőc</i>	<i>Pelsőc</i>	160	1 140	14,0
		<i>Horka</i>	47	755	6,2
		<i>Páskaháza</i>	22	265	8,3
		<i>Tiba</i>	6	80	7,5
		<i>Csóltó</i>	23	581	3,9
		<i>Lekenye</i>	15	337	4,4
XII. XIII.	<i>Rozsnyó</i>	<i>Rozsnyó</i>	437	6 200	7,0
XIV.	<i>Betlér</i>	<i>Betlér, Vasgyár</i>	29, 35	1 217	5,2
		<i>Körös</i>	25	434	5,8
		<i>Rudna</i>	12	515	2,3
		<i>Nadabula</i>	34	841	4,0
		<i>Kisveszverés</i>	23		
		<i>Nagyveszverés</i>	25	össz: 547	8,8

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Alsósajó</i>	28	602	4,6
		<i>Csucsom</i>	22	303	7,2
XV.	<i>Dobsina</i>	<i>Dobsina</i>	375	4 921	7,6
		<i>Oláhpatak</i>	47		
		<i>Vasgyár</i>	3	össz: 967	5,2
		<i>Hnilec</i>	2	120	1,7
		<i>Gócs</i>	1	607	0,2
		<i>Rédova</i>	64	1 431	4,5
		<i>Felsőhajó</i>	29	582	5,0
XVI.	<i>Csetnek</i>	<i>Csetnek</i>	105	2 274	4,6
		<i>Kuntaploca</i>	27	694	3,9
		<i>Gencs</i>	22	405	5,4
		<i>Sebespataka</i>	11	415	2,6
		<i>Rekenyeújfalú</i>	15	448	3,3
		<i>Restér</i>	25	278	9,0
		<i>Kisszlajos</i>	1	345	0,3
		<i>Berdárka</i>	24	200	12,0
		<i>Gecelfalva</i>	26	403	6,4
		<i>Markuska</i>	23	318	7,2
XVII.	<i>Nagyszalajos</i>	<i>Nagyszalajos</i>	66	794	8,3
		<i>Rokfalva</i>	32	596	5,4
		<i>Feketelehota</i>	56	931	6,0
		<i>Hankova</i>	26	252	10,3
		<i>Pétermány</i>	12	302	4,0
		<i>Ochtina</i>	35	739	4,7
XVIII.	<i>Hisnyó</i>	<i>Hisnyó</i>	52	734	7,1
		<i>Umrlehota</i>	38	412	9,2
		<i>Lubenyik</i>	31	350	8,8
		<i>Mnizsán</i>	60	422	14,2
		<i>Koprás</i>	18	186	9,7
		<i>Vizesrét</i>	11	800	1,4
XIX.	<i>Murányalja</i>	<i>Murányalja</i>	102	1 213	8,4
		<i>Lehota</i>	17	481	3,5
		<i>Hosszúrét</i>	67	1 384	4,8
		<i>Huta</i>	4	622	0,6
XXI.	<i>Vasgyár</i>	<i>Polonkai vasgyár</i>		lásd	
		<i>Telgárt</i>	190	<i>Polonka</i>	
			137	812	16,9
XXII.	<i>Sumjác</i>	<i>Sumjác</i>	205	1 546	13,3
		<i>Vernárd</i>	40	827	4,8
XXIII.	<i>Pohorella</i>	<i>Pohorella</i>	150	2 343	6,4
		<i>Helpa</i>	153	1 868	8,2
XXIV.	<i>Polonka</i>	<i>Polonka</i>	130	2 316	5,6
		<i>Závadka</i>	90	1 307	6,9
XXV.	<i>Rimabrézó</i>	<i>Rimabrézó</i>	46	754	6,1
		<i>Likér</i>	32	279	11,5
		<i>Nyústya</i>	84	1 360	6,2

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Hacsava</i>	32	243	13,2
		<i>Fűrész</i>	69	739	9,3
XXVI.	<i>Jolsva</i>	<i>Jolsva</i>	436	4 075	10,7
XXVII.					
XXVIII.	<i>Gice</i>	<i>Gice</i>	25	637	3,9
		<i>Melléte</i>	14	576	2,4
		<i>Lice</i>	21	1 007	2,1
		<i>Naszraj</i>	17	327	5,2
		<i>Mikolcsán</i>	6	362	1,7
		<i>Miglész</i>	13	362	3,6
		<i>Süvete</i>	38	588	6,5
		<i>Perlász</i>	18	250	7,2
		<i>Jolsvataploca</i>	7	389	1,8
		<i>Rozlozsna</i>	20	379	5,3
		<i>Gacsalk</i>	28	361	7,8
XXIX.	<i>Ragály</i>	<i>Ragály</i>	34	605	5,6
		<i>Trizs</i>	13	381	3,4
		<i>Zubogy</i>	31	436	7,1
		<i>Kánó</i>	27	331	8,1
		<i>Aggtelek</i>	44	611	7,2
		<i>Kecső</i>	2	336	0,6
		<i>Hosszúszó</i>	7	464	1,5
		<i>Pelsőcardó</i>	22	356	6,2
		<i>Imola</i>	43	672	6,4
XXX.	<i>Zádorfalva</i>	<i>Zádorfalva</i>	55	1 036	5,3
		<i>Szuhafő</i>	31	732	4,2
		<i>Alsószuha</i>	41	767	5,3
		<i>Hubó</i>	50	506	9,9
		<i>Sajókeszi</i>	5	318	1,6
		<i>Lenke</i>	5	430	1,2
		<i>Naprágy</i>	18	466	3,9
		<i>Poszoba</i>	19	279	6,8
XXXI.	<i>Alsóhangony</i>	<i>Alsóhangony</i>	22		
		<i>Felsőhangony</i>	16	össz: 763	5
		<i>Susa</i>	7	172	4,1
		<i>Uraj</i>	25	378	6,6
		<i>Szentsimon</i>	54	713	7,6
		<i>Harmac</i>	38	618	6,1
		<i>Gesztete</i>	36	764	4,7
XXXII.	<i>Zabar</i>	<i>Zabar</i>	30	302	9,9
		<i>Jeszte</i>	11	185	5,9
		<i>Péterfala</i>	26	528	4,9
		<i>Dobfenek</i>	5	191	2,6
		<i>Détér</i>	23	654	3,5
		<i>Egyházasbást</i>	35	589	5,9
		<i>Tajti</i>	11	262	4,2
		<i>Almágy</i>	23	564	4,1

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Ajánácskő</i>	2	780	0,2
		<i>Gortva</i>	4	72	5,5
		<i>Béna</i>	14	428	3,3
XXXIII.	<i>Várgede</i>	<i>Várgede</i>	13	745	1,7
		<i>Csoma</i>	31	483	6,4
		<i>Sid</i>	18	476	3,8
		<i>Balogfala</i>	35	622	5,6
		<i>Guszona</i>	15	600	2,5
		<i>Kisgömöri</i>	12	283	4,2
		<i>Dúsa</i>	7	149	4,7
		<i>Majom</i>	13	274	4,7
		<i>Kisfalud</i>	11	430	2,6
		<i>Kerekgede</i>	16	361	4,4
		<i>Zabzo</i>	1		
		<i>Sóreg</i>	41	393	10,4
XXXIV.	<i>Osgyán</i>	<i>Osgyán</i>	100	1 292	7,7
		<i>Tamásfala</i>	57	1 029	5,5
		<i>Magyarhegymeg</i>	38	252	15,1
		<i>Fazekaszsaluzsány</i>	40	633	6,3
		<i>Nagyszuha</i>	35	478	7,3
		<i>Susány</i>	35	610	5,7
		<i>Válykó</i>	20	341	5,9
		<i>Pongyelok</i>	20	477	4,2
XXXV.	<i>Alsószkálnok</i>	<i>Alsószkálnok</i>	28	299	9,4
		<i>Bakostörék</i>	36	493	7,3
		<i>Orlajtörék</i>	45	223	20,2
		<i>Cserencsény</i>	27	295	9,1
		<i>Tóthegymeg</i>	8	194	4,1
		<i>Felsőpokorágy</i>	31	450	6,9
		<i>Felsőszkálnok</i>	28	222	12,6
		<i>Kraszkó</i>	5	316	1,6
XXXVI.	<i>Ráhó</i>	<i>Ráhó</i>	48	666	7,2
		<i>Varbóc</i>	24	381	6,3
		<i>Kecege</i>	35	261	13,4
		<i>Priboj</i>	4	130	3,1
		<i>Rimoca</i>	30	169	17,7
		<i>Rimazsaluzsány</i>	17	266	6,4
		<i>Rimalehota</i>	26	450	5,8
		<i>Rimabánya</i>	51	486	10,5
		<i>Szelce</i>	38	407	9,3
XXXVII.	<i>Ratkó</i>	<i>Ratkó</i>	90	1 615	5,6
		<i>Ispánmező</i>	14	810	1,7
		<i>Szilistye</i>	13	337	3,8
		<i>Kiete</i>	1	236	0,4
		<i>Lukovistye</i>	9	970	0,9
		<i>Dobrapatak</i>	5	423	1,2
		<i>Lipóc</i>	4	338	1,2

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		Hrussó	20	622	3,2
		Babaluska	13	270	4,8
		Répás	2	451	0,4
		Ratkólehota	8	416	1,9
		Szásza	7	389	1,8
		Újvásár	25	464	5,4
		Poloszka	3	255	1,2
		Borosznok	2	217	0,9
XXXVIII.	Kövi	Kövi	131	2 389	5,5
		Deresk	37	1 000	3,7
		Lévárt	10	491	2,0
		Rákos	1	691	0,1
		Nandrás	4	751	0,5
		Turcsok	1	849	0,1
		Szirk	1	745	0,1
		Szkáros	29	551	5,3
		Visnyó	18	267	6,7
		Felfalu	11	224	4,9
		Alsófalva	35	371	9,4
XXXIX.	Kokova	Kokova	207	2 601	8,0
XXX.	Klenóc	Klenóc	248	2 716	9,1
XXXI.	Berzéte	Berzéte	44	1 212	3,6
		Vígtele	13	254	5,1
		Szalóc	30	439	6,8
		Jólész	20	395	5,1
		Hosszúrét ⁵⁸	17	754	2,2
		Gombaszög puszta	2	38	5,3
		Váralja ⁵⁹	70	1 014	6,9
		Pacsa	36	730	4,9
XXXII.	Nagyróce	Nagyróce	264	1 866	14,1
		Kisróce	9	444	2,0
XXXIII.	Tiszolc	Tiszolc	442	3 600	12,3

3. táblázat: A nemzetőrök aránya az egyes századok körzetében:

Század sorszáma	Század főhelye	Nemzetőrök száma	Lakosság	Nemzetőrök aránya a teljes lakossághoz viszonyítva százalékban
I.	Rimaszombat	486	7 467	6,5
II.	Rimaszécs	224	4 071	5,5
III.	Radnót	212	3 940	5,4
IV.	Alsóbalog	245	7 004	3,5
V.	Jánosi	276	5 161	5,3
VI.	Felsővály	243	4 185	5,8
VII.	Hamva	235	3 109	7,6
VIII.	Putnok	230	4 688	4,9
IX.	Tornallya	232	3 358	6,9
X.	Sajógömör	196	3 607	5,4
XI.	Pelsőc	273	3 158	8,6

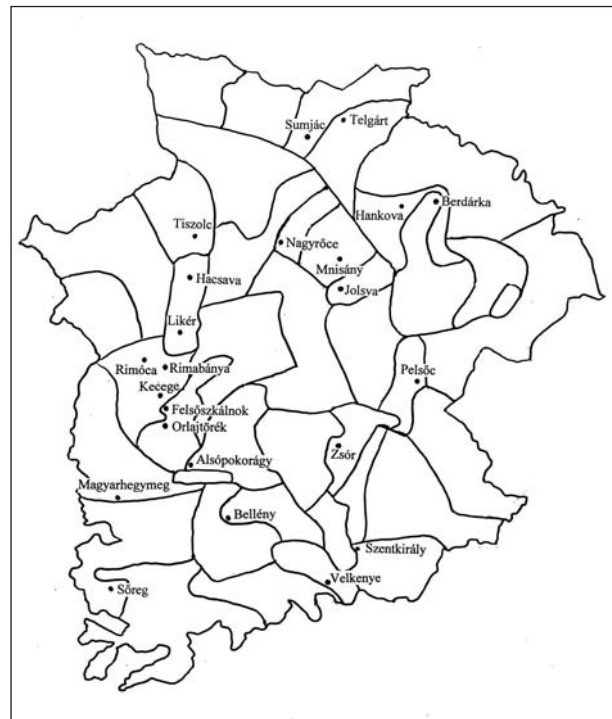

4. táblázat: A nemzetőrök aránya 10 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Orlajtörék	45	223	20,2
Rimoca	30	169	17,7
Telgárt	137	812	16,9
Magyarhegymeg	38	252	15,1
Szentkirály	43	295	14,6
Mnizsán	60	422	14,2
Nagyróce	264	1 866	14,1
Pelsóc	160	1 140	14,0
Kecege	35	261	13,4
Sumjác	205	1 546	13,3
Hacsava	32	243	13,2
Zsór	13	102	12,7
Felsőszkálnok	28	222	12,6
Bellény	22	176	12,5
Tiszolc	442	3 600	12,3
Berdárka	24	200	12,0
Likér	32	279	11,5
Alsópokoragy	30	262	11,4
Velkenye	50	445	11,2
Jolsva	436	4 075	10,7
Rimabánya	51	486	10,5
Sőreg	41	393	10,4
Hankova	26	252	10,3

5. táblázat: A nemzetőrök aránya 8 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Hubó	50	506	9,9
Zabar	30	302	9,9
Kopraj	18	186	9,7
Sajógömör	96	1 000	9,6
Alsófalva	35	371	9,4
Alsószkálnok	28	299	9,4
Lénártfalva	56	595	9,4
Fürész	69	739	9,3
Bánréve	28	305	9,2
Lehota	38	412	9,2
Mihályfalva	31	337	9,2
Klenóc	248	2 716	9,1

2. sz. térkép: A lakosság arányában 10 százalék feletti nemzetőr-séget kiállító települések

Cserencsény	27	295	9,1
Restér	25	278	9,0
Beretke	23	260	8,8
Királyi	26	295	8,8
Kisveszverés, Nagyveszverés	23 + 25	össz: 547	8,8
Lubenyik	31	350	8,8
Abafala	44	506	8,7
Oldalfala	24	280	8,6
Murányalja	102	1 213	8,4
Nagyszlabos	66	794	8,3
Páskaháza	22	265	8,3
Gömörpanyit	57	694	8,2
Helpa	153	1 868	8,2
Kánó	27	331	8,1
Pálfala	28	345	8,1
Kokova	207	2 601	8,0
Runya	52	654	8,0

6. táblázat: A nemzetőrök aránya 6 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Zeherje	36	454	7,9
Gacsal	28	361	7,8
Jéne	17	218	7,8
Osgyán	100	1 292	7,7

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Dobsina	375	4 921	7,6
Szentsimon	54	713	7,6
Tiba	6	80	7,5
Méhi	41	555	7,4
Nagyszuha	35	478	7,3
Bakostörék	36	493	7,3
Aggtelek	44	611	7,2
Csucsom	22	303	7,2
Markuska	23	318	7,2
Perlász	18	250	7,2
Ráhó	48	666	7,2
Hét	28	396	7,1
Hisnyó	52	734	7,1
Simonyi	41	575	7,1
Sztárnya	21	297	7,1
Zubogy	31	436	7,1
Felsőrás	21	301	7,0
Iványi	21	300	7,0
Rozsnyó	437	6 200	7,0
Váralja	70	1014	6,9
Závadka	90	1307	6,9
Zsíp	20	288	6,9
Poszoba	19	279	6,8
Szalóc	30	439	6,8
Lökösháza	24	356	6,7
Újfalu	10	148	6,7
Visnyó	18	267	6,7
Uraj	25	378	6,6
Rimaszombat	486	7 467	6,5
Süvete	38	588	6,5
Zádor	18	275	6,5
Baraca	32	503	6,4
Csoma	31	483	6,4
Gecel	26	403	6,4
Imola	43	672	6,4
Pohorella	150	2 343	6,4
Rimaszaluzsány	17	266	6,4
Varbóc	24	381	6,3
Csíz	41	658	6,2
Horka	47	755	6,2
Kövecses	31	498	6,2
Nyústyá	84	1 360	6,2
Pelsőcardó	22	356	6,2
Serke	60	969	6,2
Hamva	83	1 354	6,1
Harmac	38	618	6,1
Rimabrézó	46	754	6,1

Szutor	30	491	6,1
Feketelehota	56	931	6,0
Rakottyás	9	150	6,0

7. táblázat: A nemzetőrök aránya 4 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Egyházasbást	35	589	5,9
Jeszte	11	185	5,9
Válykó	20	341	5,9
Körös	25	434	5,8
Rimalehota	26	450	5,8
Tornallya	41	708	5,8
Susány	35	610	5,7
Alsókállosa	25	447	5,6
Balogfala	35	622	5,6
Ragály	34	605	5,6
Polonka	130	2 316	5,6
Ratkó	90	1 615	5,6
Tamási	19	340	5,6
Beje	26	468	5,5
Gortva	4	72	5,5
Kövi	131	2 389	5,5
Tamásfala	57	1 029	5,5
Felsővály	27	502	5,4
Gencs	22	405	5,4
Rokfalva	32	596	5,4
Újvásár	25	464	5,4
Alsószuha	41	767	5,3
Rozlosnya	20	379	5,3
Szkáros	29	551	5,3
Zádorfalva	55	1 036	5,3
Betlér, Vasgyár	29,35	1 217	5,2
Gergelyfala	6	115	5,2
Naszraj	17	327	5,2
Oláhpatak,			
Vasgyár	47,3	967	5,2
Vitelke	13	254	5,1
Jólész	20	395	5,1
Alsóhangony és Felsőhangony	22+16	763	5,0
Felsőszajó	29	582	5,0

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Pacsa	36	730	4,9
Péterfala	26	528	4,9
Babaluska	13	270	4,8
Darnya	28	580	4,8
Hosszúrét	67	1 384	4,8
Recske	15	311	4,8
Vernárd	40	827	4,8
Gesztete	36	764	4,7
Dúlháza	7	149	4,7
Dúsa	7	149	4,7
Majom	13	274	4,7
Martonfala	19	407	4,7
Ochtina	35	739	4,7
Alsósajó	28	602	4,6
Csetnek	105	2 274	4,6
Dobóca	40	886	4,5
Rédova	64	1 431	4,5
Füge	26	584	4,4
Kerekgede	16	361	4,4
Lekenye	15	337	4,4
Putnok	101	2 309	4,4
Jánosi	55	1 276	4,3
Feled	23	530	4,3
Felsőkálósa	6	140	4,3
Gömöri	12	283	4,2
Perjése	24	567	4,2
Pongyelok	20	477	4,2
Szuhafő	31	732	4,2
Tajti	11	262	4,2
Almágy	23	564	4,1
Alsóbátka	22	529	4,1
Felsőbalog	34	831	4,1
Susa	7	172	4,1
Tóthegymeg	8	194	4,1
Cakó	20	503	4,0
Nadabula	34	841	4,0
Péterman	12	302	4,0
Radnót	37	922	4,0
Rimaszécs	67	1 676	4,0

8. táblázat: A nemzetőrök aránya 2 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Csoltó	23	581	3,9
Gice	25	637	3,9
Kuntaploca	27	694	3,9
Naprágy	18	466	3,9
Sid	18	476	3,8
Szilistye	13	337	3,8
Deresk	37	1 000	3,7
Berzété	44	1 212	3,6
Bikszög	9	246	3,6
Mikléc	13	362	3,6
Détér	23	654	3,5
Lehota	17	481	3,5
Trizs	13	381	3,4
Rekenye	15	448	3,3
Alsóvály	12	374	3,2
Hrussó	20	622	3,2
Kelemér	19	590	3,2
Kisfalud	1	32	3,1
Felsőbátka	5	159	3,1
Priboj	4	130	3,1
Alsóbalog	19	664	2,9
Sánkfala	17	594	2,9
Padár	21	739	2,8
Meleghegy	10	366	2,7
Dobfenek	5	191	2,6
Kisfalud	11	430	2,6
Sebespataka	11	415	2,6
Uzapanyit	17	652	2,6
Guszona	15	600	2,5
Melléte	14	576	2,4
Rudna	12	515	2,3
Hosszúrét	17	754	2,2
Lice	21	1 007	2,1
Otrokocs	13	614	2,1
Kisrőce	9	444	2,0
Lévárt	10	491	2,0

9. táblázat: A nemzetőrök aránya 2 % -ig:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Alsólehota	8	416	1,9
Derencsény	11	580	1,9
Jolsvataploca	7	389	1,8
Szásza	7	389	1,8
Hnyilec	2	120	1,7

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Ispánmező	14	810	1,7
Mikolcsán	6	362	1,7
Várgede	13	745	1,7
Kraszkó	5	316	1,6
Sajókeszi	5	318	1,6
Hosszúszó	7	464	1,5
Bugyikfala	4	290	1,4
Málé	11	793	1,4
Vizesrét	11	800	1,4
Harkács	7	537	1,3
Dobrapatak	5	423	1,2
Lenke	5	430	1,2
Lipóc	4	338	1,2
Poloszka	3	255	1,2
Gesztes	10	870	1,1
Borosznok	2	217	0,9
Lukovistye	9	970	0,9
Huta	4	622	0,6
Kecső	2	336	0,6
Nandrás	4	751	0,5
Kiéte	1	236	0,4
Pápocs	1	239	0,4
Répás	2	451	0,4
Kísszlabos	1	345	0,3
Gócs	1	607	0,2
Hajnácskő	2	780	0,2
Rákos	1	691	0,1
Szirk	1	745	0,1
Turcsok	1	849	0,1

Az országos adatok szerint a városokban 4-17 % között mozog a nemzetőrségnek a lakossághoz viszonyított aránya, de ritkán haladták meg a 10 százalékot.⁶² A kisebb településeken ennél alacsonyabb volt az arány. Ennek tükrében is érdemes értékelni a fenti adatokat.

Azonban a nemzetőröknek a teljes lakossághoz viszonyított arányának vizsgálata akkor lenne alkalmas arra, hogy valós képet kapjunk, ha bárki beállhatott volna soraikba. De ez nem így volt. Korábban már részletesen közöltük az ide vonatkozó feltételeket, ezért azokat nem ismétljük meg, az azonban egyértelmű, hogy az életkoron és társadalmi helyzeten kívül a lakosság vagyoni állapota meghatározóan befolyásolta az összeírás eredményét. Valamennyire reálisabb képet akkor kaphatnánk, ha tudnánk, településenként hány ember felelt meg a törvény által megszabott feltételeknek. Ennek megközelítéséhez kiindulópont lehetne a választásra alkalmas személyek⁶³ számának ismerete, amit 1848 nyarán írtak össze. Erről azonban jelenleg csupán néhány település esetében vannak hiteles adataink:

10. táblázat:

település	lakosság	választó	nemzetőr	a lakosság és a n. örök aránya %	a választók és a n. örök aránya %
Csetnek	2 274	139	105	4,6	75,5
Dobsina	4 921	492	375	7,6	76,2
Pelsőc	1 140	195	160	14,0	82,0
Putnok	2 309	130	101	4,4	77,7
Rimaszombat	7 467	561	486	6,5	86,6
Rozsnyó	6 200	609	437	7,0	71,7
Összesen	24 311	2 126	1 664	6,8	78,3

A választóképességgel bírók igen magas arányban léptek be a nemzetőrök közé. Azok, akik nem, valószínűleg legtöbb esetben egészségi állapotuk, életkoruk miatt nem vállalták a szolgálatot. A táblázatban feltüntetettük, hogy ezeken a településeken milyen volt a nemzetőrök számának a lakosság lélekszámához viszonyított aránya, amiből jól látható, mennyire nem adnak reális képet azok az adatok, hiszen a hat település lakosságának mindössze 6,8 százaléka szerepel az összeírásban. Azonban ha azt nézzük, hogy a választóképes, a nemzetőri szolgálatra többnyire alkalmas személyek milyen arányban álltak nemzetőrnek, akkor igen magas számot, 78,3 százalékot látunk.

Nem településenként, hanem egy választókerületre vonatkozóan maradt fent az a jelentés, amelynek segítségével szintén megpróbálkozhatunk – igaz csak egy nagyobb területre vonatkoztatott – átfogó képet adni. A Kövi-i választókerületben, amelyhez 56 település tartozott, 1932 „*választóképességgel bíró honpolgár*” került összeírásra.⁷⁰

11. táblázat:

település	lakosság	nemzetőr	választók	a lakosság és a nemzetőrök aránya %	a választók és a nemzetőrök aránya %
Alsóbalog	664	19		2,9	
Alsófalva	371	35		9,4	
Alsókálása	447	25		5,6	
Alsóvály	374	12		3,2	
Baradna	472	-		-	
Bikszög	246	9		3,6	
Borosznok	217	2		0,9	
Deresk	1 000	37		3,7	
Dobrapatak	423	5		1,2	
Felfalu	224	11		4,9	
Felsőbalog	831	34		4,1	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Felsőkálosa	140	6		4,3	
Felsővály	502	27		5,4	
Fillér	567	-		-	
Gergelyfala	115	6		5,2	
Gerlice	597	-		-	
Gesztes	870	10		1,1	
Gice	637	25		3,9	
Harkács	537	7		1,3	
Ispánmező	810	14		1,7	
Kiéte	236	1		0,4	
Kövi	2 389	131		5,5	
Krokova	402	-		-	
Lévárt	491	10		2,0	
Lice	1 007	21		2,1	
Lipóc	338	4		1,2	
Lökösháza	356	24		6,7	
Meleghegy	366	10		2,7	
Mihályfala	337	31		9,2	
Nandrás	751	4		0,5	
Otrokocs	614	13		2,1	
Pádár	739	21		2,8	
Perjése	567	24		4,2	
Perlász	250	18		7,2	
Polom	251	-		-	
Poloszka	255	3		1,2	
Poprocs	301	-		-	
Ratkó	1615	90		5,6	
Ratkóbisztró	690	-			
Ratkólehota	416	8		1,9	
Ratkószuha	479	-		-	
Ratkózdichava	264	-		-	
Rákos	691	1		0,1	
Rás (Felső)	301	21		7,0	
Répás	451	2		0,4	
Rónapatak	342	-		-	
Sánkfala	594	17		2,9	
Süvete	588	38		6,5	
Szásza	389	7		1,8	
Szilistye	337	13		3,8	
Szirk	745	1		0,1	
Szkáros	551	29		5,3	
Sztrizs	343	-		-	
Turcsok	849	1		0,1	
Újvásár	464	25		5,4	
Visnyó	267	18		6,7	
Összesen:	30 070	870	1 932	2,9	45

A választókerület lakosságának mindössze 2,9 százaléka szerepel a nemzetőrök összeírásában, ezzel szemben a választóképes személyek arányában, akik valóban be is állhattak közülük, ez 45 százalék. Az utóbbi arány 50 % körül is lehet, ha tudjuk, hogy a megyében 20 olyan település volt, ahol nem került sor a nemzetőrség felállítására, közülük 11 esett a Kövi-i választókerületbe. Lakosságuk 4 708 fő volt, a választókerület lakosságának 15,6 százaléka. Ezt is figyelembe kell venni, ha értékeljük a táblázat adatait.

Összegezve a fentieket, a rendelkezésre álló adatok alapján az állapítható meg, hogy a városokban, nagyobb településeken, ahol anyagi és társadalmi helyzetük miatt a törvény előírásainak megfelelően nagyobb számban állhattak a nemzetőrségben, ez az arány megközelítette a 80 százalékot; a kisebb településeken, falvakban 50 % körül alakult. Természetesen jól ismert, az eddigiekben több példát említettünk, és az alábbiakban is fogunk még eseteket sorolni, amikor olyanok kerültek a nemzetőrségbe, aki nem felelt meg a feltételeknek, de önként vagy az összeírók ráhatására mégis beléptek,⁷¹ vagy esetleg tudomásuk sem volt róla, hogy beírták őket.

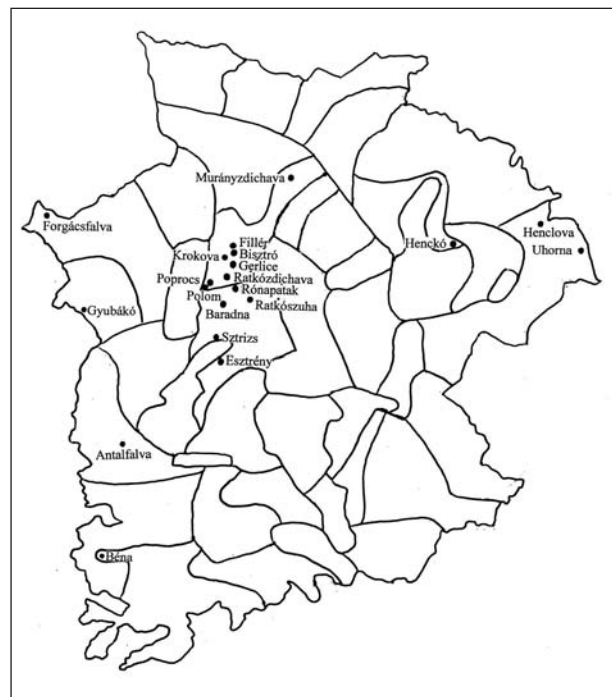
Nemzetőrt nem állító, az összeírásból kimaradt települések

A törvény lehetőséget adott arra, hogy azokon a településeken, ahol ellenérzés mutatkozott a nemzetőrséggel szemben, ne kerüljön sor a nemzetőrség felállítására, így az összeírásra sem.

Mindössze 20 ilyen település volt, továbbá 17 pusztá, csekély lakossággal. A települések közül egynek a lakossága magyar anyanyelvű, a többi túlnyomó részben szlovák és a magyar-szlovák nyelvhatártól északra fekszik:

Antalfalva 449 szlovák falu 449 r.kat.

Baradna 472 szlovák falu 13 r.kat., 459 ev. [472]

Nemzetőrt nem állító, az összeírásból kimaradt települések

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Béna 428 magyar falu 428 r.kat.
 Bisztró 690 szlovák falu 29 r.kat., 661 ev. [690]
 Esztrény 237 szlovák falu, 237 ev.
 Fillér 567 szlovák falu 24 r.kat., 543 ev. [567]
 Forgácsfalva 437 szlovák falu 437 r.kat.
 Gerlice 597 szlovák falu 6 r.kat., 591 ev. [597]
 Gyubákó 337 nem régi szlovák falu 337 r.kat.
 Henckó 409 szlovák falu 43 r.kat., 366 ev. [409]
 Henclova 252 szlovák falu 252 lak.
 Krokova 402 szlovák falu 18 r.kat., 384 ev. [402]
 Murányzichava 552 szlovák falu 522 r.kat., 30 ev. [552]
 Polom 251 szlovák falu 11 r.kat., 240 ev. [251]
 Poprocs 301 szlovák falu 301 ev.
 Ratkószuha 479 szlovák falu 10 r.kat., 469 ev. [479]
 Ratkózdichava 264 szlovák falu 8 r.kat., 256 ev. [264]
 Rónapatak 342 szlovák falu 16 r.kat., 376 ev. [392]
 Sztrizs 343 szlovák falu 16 r.kat., 327 ev. [343]
 Uhorna 553 szlovák falu 479 r.kat., 74 ev. [553]

Mint feljebb említést nyert, az összeírásban hiányzik a XX. század, aminek egyszerű a magyarázata: az eredeti

felosztásban ennek a nemzetőr századnak a kiállítására kijelölt nyolc településen senki nem állt a nemzetőrök közé.

Érdekes ugyanakkor, hogy Cserencsény, a 295 lélekszámú kis szlovák falu lakosai nyár elején még a „nemzetőrségi szolgálat alóli feloldozásukat” kérték. A megye 1848. június 5-én kezdődött, Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésében úgy döntöttek, hogy: „Általános ellenszenv mutatkozáván, a miniszteri rendelet következtében felmentetnek.”⁷² A közhangulat időközben megváltozhatott, esetleg más ok miatt, az összeírásban a településen 27 nemzetőr található.

A nemzetőrök anyanyelv szerinti megoszlása

Fényes Elek már hivatkozott könyve segítségével tanulmányozható, hogy az összeírás adatai szerint milyen volt a nemzetőrök anyanyelv szerinti megoszlása. A települések besorolásakor tisztában voltak akkor is, és ma is tudjuk, hogy egy bizonyos anyanyelvhez besorolt településen más anyanyelvű emberek is élhettek, ezért természetesen az eredmény itt is csak hozzávetőleges lehet.

12. táblázat:

század	század főhelye	magyar n.őr	magyar lak.	szlovák n.őr	szlovák lak.	magyar-szlovák n.őr	magyar-szlovák lak.	szlovák-magyar n.őr	szlovák-magyar lak.	szlovák-német n.őr	szlovák-német lak.	rutén n.őr	rutén lak.
I.	Rimaszombat	486	7 467										
II.	Rimaszécs	224	4 071										
III.	Radnót	212	3 940										
IV.	Alsóbalog	209	4 659	36	2 345								
V.	Jánosi	236	4 275	40	886								
VI.	Felsővály	243	4 185										
VII.	Hamva	235	3 109										
VIII.	Putnok	219	3 895					11	793				
IX.	Tornallya	232	3 358										
X.	Sajógömör	196	3 607										
XI.	Pelsőc	273	3 158										
XII. XIII.	Rozsnyó	437	6 200										
XIV.	Betlér	82	1 252	117	2 366	34	841						
XV.	Dobsina			146	3 707					375	4 921		
XVI.	Csetnek	27	694	252	5 086								
XVII.	Nagyszlabos			227	3 614								
XVIII.	Hisnyó			210	2 904								
XIX.	Murányalja			190	3 700								
XXI.	Vasgyár											327	nincs adat
XXII.	Sumjác											245	2 373
XXIII.	Pohorella			303	4 211								
XXIV.	Polonka			220	3 623								
XXV.	Rimabrézó			263	3 375								
XXVI.	Jolsva			436	4 075								

XXVII.													
XXVIII.	Gice	60	2 280	124	2 269	23	689						
XXIX.	Ragály	194	3 372	22	356								
XXX.	Zádorfalva	224	4 534										
XXXI.	Alsóhangony	198	3 408										
XXXII.	Zabar	184	4 555										
XXXIII.	Várgede	206	4 667	7	149								
XXXIV.	Osgyán	213	2 655	75	1 428			57	1 029				
XXXV.	Alsószkálnok			208	2 492								
XXXVI.	Ráhó			273	3 216								
XXXVII.	Ratkó			216	7 813								
XXXVIII.	Kövi	111	2 413	149	5 649	18	267						
XXXIX.	Kokova			207	2 601								
XXXX.	Klenóc			248	2 716								
XXXXI.	Berzéte	179	3 352	36	730	17	754						
XXXXII.	Nagyróce			273	2 310								
XXXXIII.	Tiszolc									442	3 600		
Összesen fő		4 880	85 106	4 278	71 621	92	2551	75	2 286	817	8 521	572	2 373
		45,5		39,9		0,9		0,7		7,6		5,3	
a lakosság százalékában			49,3		41,5		1,5		1,3		5		Adat hiányában nem állapítható meg
a lakosság arányában %			5,7		6		3,6		3,3		9,6		Adat hiányában nem állapítható meg

A megye lélekszámának 49,3 százalékát tették ki a magyar települések, amelyek a nemzetőrök 45,5 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 5,7 %.

A szlovák települések a megye lélekszámának 41,5 százalékát tették ki, ők adták a nemzetőrök 39,9 százalékát, a nemzetőrök aránya a lakosság számához viszonyítva 6 %.

A megye lélekszámának 1,5 százalékát tették ki a magyar-szlovák települések, amelyek a nemzetőrök 0,9 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 3,6 %.

A szlovák-magyar települések a megye lélekszámának 1,3 százalékát tették ki, ők adták a nemzetőrök 0,7 százalékát, a nemzetőrök aránya a lakosság számához viszonyítva 3,3 %.

A megye lélekszámának 5 százalékát tették ki a szlovák-német települések, amelyek a nemzetőrök 7,6 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 9,6 %.

A rutén lakossággal kapcsolatos adatok hiányában az arányok nem állapíthatók meg.

Összességében azt látjuk, hogy a megye nemzetőrségében a lakosság anyanyelvi arányának nagyjából megfelelően vette ki részét.

Az összeírással kapcsolatos problémák, panaszok

A nemzetőrségi szolgálattal kapcsolatos, a beadványokban, jegyzőkönyvekben előforduló ügyek különféle okokra vezethetők vissza. Áttekintésüket megkönnyíti, ha a leggyakrabban előfordult problémák szerint csoportosítjuk őket.

Az összeírással kapcsolatos panaszok

Augusztus 8-án került napirendre Gesztes panaszja az összeírás alkalmával történt, a lakosság körében feszültséget szülő gondokról.

„Palcz Pál, Selling Pál és Bódi Sámuel, Gesztes helysége előljárói előadják, hogy a helységi nemzetőrség összeírása Balogon történvén meg: a jelen nem volt lakosok közül sokakat, kik az ebbéli szolgálattételre törvény által nem kötelezettek, tetszésük szerint beíratnak, másokat ellenben, kik törvény szerint a nemzetőr-

ség közé tartoznának, kihagyattak, mihez képest a lakosok közt innen származott ingerültség megszüntetése tekintetéből az összeírást kiigazítani kéri. [Végzés] Illető járásbeli szolgabírák az illetők kihallgatása, s az összeírási lajstrom megtekintése mellett az előadásokat nyomozván, tapasztalatukról jelentését legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.”⁷³

Az összeírással kapcsolatos panaszokkal jelentkeztek Rimazaluzsány és Priboly elöljárói is.

„R. Zaluzsán s Priboly helységek elöljárói panaszolják, miképpen a nemzetőrök összeírásakor helységükben csupán 16 egyénet soroztattak be, mégis alispáni parancs következtében 21 egyént voltak kénytelenek eskü letételre küldeni, minek engedelmeskedni kötelességüknek tartván, megtörtént, hogy egy háztól két férfi is elment, holott pedig a törvény szoros értelmében csak 7 egyén lenne szolgálatra kötelezhető, mivel csak annyi félhelyes gazda létezik köztük, e részben orvoslásért esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételét nyomozván, adjon felvilágosító tudósítást.”⁷⁴

Az 1848. szeptember 13-án tartott bizottmányi ülésen került napirendre, hogy több településen történt – részletesen nem ismertetett – botrány.

„Előterjesztett, miképp Zádorfalván, Tiszolcon és Murányban a nemzetőrség kívánt kiállítását alkalmával rendelleneségek, biztosok tekintélyét sértő botrányok történtek. [Végzés] Felső, kis-honti és putnoki főszolgabíráink nyomozzák a feljelentett körülményeket, tapasztalandókhöz képest törvény értelmében eljárván, bűnösöket törvényszék eleibe állítsák.”⁷⁵

A nemzetőri szolgálatra kötelezett helyettesítése

A törvény bizonyos esetekben lehetőséget adott arra, hogy a nemzetőri szolgálatra kötelezett személy mással helyettesítse magát.

„**Gál István, Haluska Péter és Szögedi András** rimaszécsi lakosok, mind családapák, hogysok főből álló házuk népet a szükségességekkel feltarthassák, magukat a nemzetőrségi szolgálat alól felmentetni, és maguk helyett fogadandó nemzetőrök helyettesíthetőségét megengedtetni kéri. [Végzés] Az e részben fennálló törvényeknél fogva, fogadva egyének helyettesítése meg nem történhetvén, folyamodók oda utasítatnak, hogy a nemzetőrségi szolgálatukat vagy maguk teljesítsék, vagy e végre alkalmas fiaikat vagy testvéreiket helyettesítsék.”⁷⁶

Thomas Mária rédovai özvegy az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz fordult kérésével, ahonnan 1848. október 22-én kelt a vármegyéhez az esettel kapcsolatos állásfoglalás.

„Thomas Mária rédovai özvegy földművesnő abbéli folyamodása, hogy unokája, **Klajni Mihály** a honvédekhez soroztatván, onnét elbocsájtassék. Oly megjegyzéssel tételik át a tisztelt megyéhez, hogy a szegény özvegy nő kérése már csak azért is méltánylandó, mert saját fiát a katonaságnál már elvesztette, unokája

pótolja az elvesztett fiút. Ezt, mint egyetlenét lehet tekinteni, a Képviselőház pedig az ország védelme iránt kimondott határozatának 3. §-ban nyíltan kimondja, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyellen fiúra vagy vőre is tekintet legyen, s a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék. Ha tehát az özvegy nő unokája helyett más honvédet állít, s ha tisztelt megyének egyéb kifogása nem lenne e tárgyban – **Klajni Mihályt** hazabocsájtathatni.”⁷⁷

A vármegye a következő, október 30-i gyűlésén tárgyalta az ügyet, és a járásbeli szolgabírákat utasították a folyamodás kézbesítésére, valamint arra, hogy „a rendelet értelmében, mentül előbb kellőleg intézkedjék”.⁷⁸

A következő eset kiindulópontjáról Mészáros Lázár hadügyminiszter leveléből értesülünk, amelyet 1848. október 14-én küldött az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz. Ebből kiderül, hogy egy dobsinai lakos október 4-én kereste meg őt folyamodásával.

„Van szerencsém ide mellékelve id. **Heutschi Sámuel** október 4-ről kelt folyamodását, melyszerint a legújabb honvédeknek besorozott Sámuel fiát kiváltani kívánja.”⁷⁹ Az Országos Nemzetőrségi Haditanács már másnap megírta Gömör megye kormányzó alispánjához címzett sorait, és a sürgönyként elküldött levél egy nap múlva már célba is jutott.

„Gömör vármegye közönségének.

Heutschi Sámuel dobsinai lakos abbéli ide melékelt kérelme, hogy minek utánna **András** fia két évvel ezelőtt a sorkatonasághoz állott, Sámuel pedig, az ifjabb, most állítatott a honvédhez, ehelyett egy más helyettesíthessen, a tisztelt megye figyelmébe ajánltatik, a kérelmét méltányolni már csak az okból is lehet, mert már a képviselőház, az ország védelme iránti határozatában (lásd az iratok 67. számát) a 3. §. alatt nyíltan kimondotta, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyellen fiúra – az öregebb, mint már említők, úgyszinte a katonaságnál van –, ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék.”⁸⁰

Noha az ügyet az 1848. október 30-án kezdődött állandó bizottmányi gyűlésen ismertették, Gömör megye kormányzó alispánja már korábban intézkedett az ilyen esetekben teendőkről.

„Ugyanaz [**Nádasy Sándor**, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke] folyó esztendő október 15. 5618. szám alatt Heutschi Sámuel dobsinai lakos azon kérelme következtében, hogy minekutánna **András** fia két évvel ezelőtt a sorkatonasághoz állott, Sámuel pedig, az ifjabbik, mostan állítatott a honvédekhez, ahelyett más helyettesíthessen – oda utasít: hogy folyamodó kérelmét méltányoljuk, miután a képviselőház is az ország védelme iránti határozatában nyíltan kimondotta az ily esetekbeni helyettesíthetést. [Végzés] Kormányzó alispánunk jelen rendeletet illetőleg időközileg megtevévén a szükséges intézkedéseket, tudomásul vétetik.”⁸¹

Idős **Valkó János** szintén közvetlenül fordult a nemzetiséggel kapcsolatos legmagasabb fórumhoz. Ezzel kapcsolatban az Országos Nemzetiségi Tanács 1848. október 21-én kelt levelét még aznap elküldték a címzetthez:

„Gömör vármegye hatóságának.

Idősb Valkó János rédovai földműves abbóli folyamodása, hogy a honvédekhez besorozott fia, **Valkó János** hazabocsátassék, oly megjegyzéssel küldetik meg mellékleletben a tisztelt megye hatóságának, hogy ha Valkó János csak egyetlen fiú, s ha maga helyett mást állít, úgy hazabocsátható, mert a Képviselőház az ország védelme iránt hozott határozatának 3.§-ban kimondotta, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyetlen fiúra vagy vőre is tekintet legyen, ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék.”⁸²

Az ügy már néhány nap múlva, az 1848. október 30-án kezdődött állandó bizottsági gyűlésen napirendre került.

„Ugyanaz [Nádasy Sándor, az Országos Nemzetiségi Haditanács elnöke], folyó esztendő október 21-ről 5726. szám alatt, rédovai lakos id. Valkó Jánosnak, a honvédekhez besorozott fia, Valkó János hazabocsátását kérő folyamodását azon megjegyzéssel küldi meg, hogy ha nevezett egyén csakugyan egyetlen fiú, s maga helyett mást állít, hazabocsátandó. [Végzés] A mellékleletben visszaküldött folyamodásnak kézbesítése mellett, illető járásbeli szolgabíránk a felhozott körülményhez képest, a rendelet értelmében intézkedjék.”⁸³

Az ügyet kivizsgálták, arról **Szontagh Gyula** főszolgabíró adta be jelentését.

„Azon főszolgabíró az Országos Nemzetiségi Tanácsnak 5726. szám alatti rendeletére hivatalosan jelenti, miképp rédovai lakos Valkó János legközelebb megházasodván, s neveletlennek állított lányai közül már egyik a férjhezmenetelt is elérvén, de amellet honvédnek állított János fián kívül még más fia is lévén; nevezett fiának a honvédektől leendő elbocsátatása iránti kérelemlevele valótlanságot foglal magában. [Végzés] Ezen hivatalos jelentés az Országos Nemzetiségi Tanácsnak felkületni rendeltetik.”⁸⁴

A megyétől érkezett információk alapján, mivel idős Valkó János kérvényét valótlán információkra alapozta, azt elutasították.

„Azon hadügyminiszteri megbízott [gróf **Török Bálint**] múlt évi 9716. szám alatt kelt rendeletében, folyó [!] évi november 27-ről 2585. szám alatt kelt felterjesztésünkre, Valkó János honvédnek hadiszolgálatból el nem bocsátásának kimondását tudunkra adja. [Végzés] Jelen rendelet tartalmát, illető szolgabíránk, folyamodott Valkó Jánosnak adja tudtára.”⁸⁵

Az 1848. november 27-én kezdődött állandó bizottsági gyűlésen több ilyen ügy napirendre került, és mindegyik esetben elutasító döntés született.

„Kuntaploci lakos **Demeter András**, katonaság alól 300 forinttal megváltott, illetőleg mással helyettesített **Márton** fiát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni kéri. [Végzés] Folyamodó kérését az előadott ok miatt teljesíteni nem lehetvén, attól elmozdítatik.”⁸⁶

„Kuntaploci lakos **Demeter János**, katonaságban más által helyettesített **János** nevű fiát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni kéri. [Végzés] Folyamodó kérését az előadott ok miatt teljesíteni nem lehetvén, attól elmozdítatik.”⁸⁷

„**Draskóczy Miksa** okul hozván fel azt, hogy ötlet elhagyott neje elleni pörbe felvételének ideje jelen törvényszékre tüzetelt ki, s ugyane tárgyban igen sietős teendői vannak, a lovas nemzetiséggeli elindulástól kéri magát dolgai rendbe szedéséig felmenteni – azon túlra ígervén a sereg utáni menetelét; addig is igen alkalmas, hasznavehető lovas legényét ajánlja a sereggeli kiindulásra. [Végzés] A felhozott okok, folyamodónak a lovas nemzetiséggel való tüsténti kiindulástól mentté tételére elégségesek s alaposak nem lévén, kérése nem teljesíthetők.”⁸⁸

Egészségügyi állapot

A legtöbb egészségügyi okokra hivatkozva kérték felmentésüket a nemzetőri szolgálat alól.

Rozsnyón ifj. **Stromp János** besorozott nemzetőr a szolgálat és a gyakorlatok alól a gyermekkorától végzett súlyos munkától meggyengült kezeire és lábaira, továbbá 48 évet meghaladott életkorára hivatkozva kérte ezt. A tanács 1848. május 30-i tanácsülésén „állításának orvosi bizonyítvánnyal leendő támogatására” utasította.⁸⁹ A döntés nem maradt ránk.

Ugyancsak Rozsnyón **Kirner Samu** festőmester, a bemutatott főorvosi láttelelnél fogva – mely szerint világos, hogy már vérköpésben szenvedett –, innen visszamaradt lehelő utakbeli gyengesége, egész testalkatának erőtlen, rokkant állapota miatt, magát az őrseregben teendő szolgálattól felmentetni” esedezett. A város július 21-i tanácsülésén az „előmutatott orvosi bizonyítvánnyal Kirner Samu festőmester, az őrseregben teendő szolgálat végben vitelére testi tehetetlenségét eléggé bebizonyítván”, attól felmentetett.⁹⁰

Ezen a tanácsülésen tárgyalták **Polatsek János** ügyét is, aki „előmutatott főorvosi láttelelet mellett azon okból, mivel köhögésből, tüdőhártya csúzból gyógyított, részint ezen bajokból hátramaradt hajlam miatt, mely minden légviszontagságra nyilatkozik, részint általában véve, mellének gyenge, vérköpéssel fenyegető alkotmánya miatt, a nemzetőri szolgálatból magát felmenteni kéri”. Ebben az esetben azonban úgy döntöttek, hogy az „előmutatott orvosi láttelelet kitételei – folyamodó fiatal korát tekintve, az őrseregben teendő szolgálattól felmentésre elegendő okul nem szolgálhatván, kérése nem teljesíthetők, a nemzetőri szolgálatok tételére ezennel a törvények értelmében köteleztetik”.⁹¹

1848. július 28-én került sorra **Alexy Lajos** rozsnyói kereskedő **Richter Dániel** megyei főorvos által kiadott láttelelével alátámasztott kérelme, „*melynél fogva bizonyította azt, hogy huszonöt évtől minden orvosi gyógyítás sikere nélkül, lábszenvedése miatt, a nemzetőrségi szolgálatok tételére tökéletes rokkant s alkalmatlan*”, ezért kérte azok alól felmentését. Ebben az esetben a tanács felemás döntést hozott: „*Az előmutatott orvosi bizonyítvány erejénél fogva, Alexy Lajos városunkon kívül elutazás esetében, az őrseregben teendő katonai szolgálatoktól ezennel felmentetik, de városunkban minden nemű előadandó katonai szolgálatok végbevételére köteleztetik.*”⁹²

Mint több hasonló esetben, a város december 1-jén tartott ülésén tárgyalt ügyben a megromlott egészségi állapotra hivatkozással történt meg a felmentés.

„**Aranyhalmi Ádám**, Koburg Hercegi Uradalomnak kormányzója, a fennálló miniszteriális rendeletekre hivatkozva, de egészségtelen állapota miatt, habár kivéve nem lenne is, nemzetőri szolgálatokat mégsem tehetné. Mi okból is magát a nemzetőri szolgálatoktól felmentetni kéri, oda nyilatkozván, hogy a helybeli nemzetőrök pénztárába, azoknak előforduló szükségei fedezésére, 100 pengőforintokat ajánl, melyeket bármikor is lefizet. [Végzés] Hogy Aranyhalmi Ádám, mint Hercegi Uradalomnak kormányzója a miniszteriális rendelet világos tartalma szerint a nemzetőri szolgálatoktól mentté tételük, az tagadhatatlan, de miután egészségtelen állapota az orvosi bizonyítványból is világosan kitetszene, ezeknél fogva nemzetőri szolgálatoktól ezennel felmentetik, a nemzetőrök pénztárába általa, mentessége mellett is immár lefizetett 100 pengőforintokat elfogadtatván, ezen pénzösszeg a pénztár kezelőjének, jövődöbéli számontartására feljegyeztetik, felmentése az illető század századosának tudtára adatni rendeltetik.”⁹³

1848. december hó 11-én ismertették a tanácsülésen, hogy **Kováts István** nemzetőrségi őrmester „*azon oknál fogva, mivel egy régebbs, szekérrel feldúlás, s legközelebb történt elesés okozta sérv miatt a szolgálattételre alkalmatlan, orvosi bizonyítványt is csatolván, bekéri magát a nemzetőrségi kötelességek alól végképp felmentetni*”. „*A becsatolt orvosi bizonyítványból az, hogy folyamodó teljességgel alkalmatlan volna a nemzetőrségi kötelességek teljesítésére, fel nem tűnván, hanem érdeklött sérve csupán orvosoltatást igényelvén, kérése nem teljesítettik.*”⁹⁴

A kisebb települések, azok lakói a vármegyéhez fordultak a kéréseikkel. Ilyenkor vagy az érintettnek kellett beszereznie az orvosi igazolást, vagy pedig az illetékes szolgabíró utasították vizsgálat lefolytatására. Az 1848-ik év augusztus hó 8-án és a következő napokban Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésen több ilyen esetet tárgyaltak.

„**Szedlák György** susányi lakos mind a mellett, hogy sánta és vak, a nemzetőrök közé besoroztatott,

azért magát e szolgálat alól felmentetni kéri.” A végzés szerint a folyamodó „*küteleit hiteles főorvosi bizonyítvánnyal tartozván igazolni, illetén igazolásra utasítatik, addig az összeírásból ki nem hagyódhatván.*”⁹⁵

A szintén Susányban lakó **Széles György** panasolta, „*miképpen a helység bírása által minden tudtán kívül a nemzetőrök közé soroztatott – miután azonban öllezállás miatt arra alkalmatlan, megvizsgáltatásáért és a nemzetőrseregből ki hagyattatásáért esedezik*”. A végzés szerint: „*Illető járásbeli szolgabíránk járjon a dolog végére, a szakaszbeli sebesszel folyamodó egyént vizsgálta meg, a vizsgálatot a főorvossal is közölvén, az eredményről adjon kimerítő tudósítást.*”⁹⁶

A magyarhegymegi bírák „*1/4 résztelket bíró, szegény állapotú, magányos, amellet fészemű, de a nemzetőrség közé besorozott s fel is eskettetett lakostársuk, Varga Jánost, az ebbéli szolgálatoktól felmentetni kéri*”. A végzésben, mivel a bírák több okra is hivatkoztak, körültekintő vizsgálat lefolytatására utasították a szolgabíró: „*A folyamodásban előadottakat, egyszersmind azt is, vajon kérdéses egyén önként iratta-e be magát a nemzetőrség közé? illető járásbeli szolgabíránk, az összeírásai lajstrom meglekintése mellett nyomozván, a tapasztalandókról tudósítását következő választmányi gyűlésünkre adja be.*”⁹⁷

Szenger András klenóci lakos szintén több okra hivatkozva „*esedezik, a nemzetőrségi szolgálat alól való felmentéséért, mivel azok sorába minden híre s tudta nélkül íratott be; továbbá már 47 éves, mesterségére nézve varga, se legénye, se inasa, lábai a szünteleni állásban – mestersége következménye – elgyöngültek, számos gyermekei eltartásának gondjai főküszenek válain, hallása nagy részben megromlott, úgyannyira, hogy süketsége a gyakorlatoknál csak zavart idézend elő*”. A végzés az előbbihez hasonló: „*Illető járásbeli szolgabíránk, a kitétel valóságát nyomozván, ha annak úgy létét, mint elváratik, tapasztalná, folyamodót a nemzetőri kötelesség alól oldozza fel; tudósítása minden esetre bevaratván.*”⁹⁸

Dubraviczky János, akinek lakhelyét a jegyzőkönyv nem említi, „*kéri magát a nemzetőrök sorából kihagyatni, miután arra süketsége miatt alkalmatlan, mint a becsatolt bizonyítvány is tanúsítja*”. Nem tudjuk mi alapján döntöttek, de a végzés szerint: „*Folyamodónak kérése helyt nem foghatónak kimondatván, a helybeli szolgálatoknak pontos teljesítése továbbá is kötelességül tételük.*”⁹⁹ Fontos körülmény, hogy csak a helybeli szolgálatra kötelezték, ami azt jelentette, hogy a település elhagyása, vagyis a csatába történő menetel alól felmentették.

Ez történt **Bartók József** szuhafői lakos esetében is, aki „*beleges nyomorult állapota figyelembe vétele mellett, magát a nemzetőrségi szolgálat alól felmentetni kéri*”. „*A nemzetőrségi szolgálatot helyben megtenni mindenki tartozván, azért az alól folyamodó se menthetik fel; azonban ha kiindulásra kerülne a sor, kérelme figyelembe fog vétetni.*”¹⁰⁰

Több esetben a jelentés vagy az annak alapján született végleges döntés is fennmaradt. Közéjük tartozik **Czókoly János** runyai lakosé, aki azért kérte magát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni, „*mivel Saldos Gedeon mint cselédjét íratta be, de különben is, mint hibás kezű, arra alkalmatlan*”. [Végzés] „*Illető járásbeli szolgabíránk, a törvény és ide vonatkozó miniszteri rendeletekhez képest nyomozását, s a körülmények szerinti intézkedését megtévén, eljárásának eredményéről tegyen tudósítást.*”¹⁰¹ Közel egy hónap múlva tárgyalták a szolgabíró jelentését, amiből kiderült, hogy a panaszos „*a nemzetőrök között hon nem léteben Saldos Gedeon által soroztatott be nyomozván; az mind a besoroztató Saldos Gedeon, mind a helybeli előjárók megismerése s bizonyítása után alaposnak találtatván, véleménye oda járul, miképpen a jelenvalóképen is szolgálatban levő, s testileg a becsatolt orvosi vizsgálat szerint katonaságra alkalmatlan cseléd, a nemzetőrök sorából kihagyandó.*” „*Tudósító szolgabíránk eljárása helybehagyatván, runyai lakos Czókoly János a nemzetőrök sorából ezennel kihagyandóul rendeltetik.*”¹⁰²

Draskóczy Sámuel, a megye állandó bizottmányának tagja kérését 1848. november 27-én tárgyalták. Mivel **Gyula** nevű fia a honvédeknel szolgált, másik gyermeke, a lovas nemzetőrségnél lévő **László** felmentését kérte, mivel a gazdaságát szemei meggyengülése miatt már nem tudta irányítani. „*Draskóczy Sámuel előterjesztvén azt, hogy Gyula nevezetű fia – a honvédeknel besoroztatván magát – katonai szolgálatban van; László fiát, ki maga is a megyéből ezelőtt 8 hetekkel önkéntesen kiindult zászlóaljnál a felső táborban volt,*¹⁰³ *a lovas nemzetőrséggeli, legközelebb Eperjesre rendelt kiindulástól kéri felmentetni, miután ő maga, szemeinek nagymértékű elgyengülése mellett külgazdasága kormányzásánál nem nélkülözheti; végül jelemlítvén azt is, hogy honmaradása a felsőbb rendeletek értelmében is helyfoghathat.* [Végzés] *A felhordott okok méltánylatából kiindulva, folyamodó kéréséhez képest, Draskóczy László a lovas nemzetőrökkel kiindulástól felmentetik.*”¹⁰⁴

Életkor

Több olyan eset ismert a forradalom és szabadságharc idejéről, amikor igen fiatal személyek álltak be lelkesedésből a nemzetőrségbe.

„**Malinecz Mihály** bakostöréki bíró, a nemzetőség közé besorozott két fia közül az egyik, még 20 éves koron alul lévőt, a nemzetőrök közül kihagyatni kéri. [Végzés] *Hogy folyamodó két fia közül valamelyik nem önkéntesen íratta-e magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk kitudván, e részben tegyen tudósítást.*”¹⁰⁵

Sajnos nem maradt fenn részletesebb leírás arról az esetről, amit a vármegye 1848. december 11-én tárgyalt.

„**Oravec Katalin** pongyeloki lakos, a nemzetőség közé akaratlanul besorozott 16 éves fiát, mint egyetlen és még kiskorút, a nemzetőrségi szolgálat alól

felmentetni” kérte. A végzés szerint az: „*Illető járásbeli szolgabíránk kitudván az előterjesztett körülmények mibenlétét, a tapasztalandókról hivatalos tudósítását legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.*”¹⁰⁶

Legtöbbször azonban idős korukra hivatkozva kérték a nemzetőrségi szolgálat alóli felmentésüket.

1848. augusztus 8-án három ilyen kérelem is a vármegye fórumára került.

„**Micsunda András** várgedei lakos előadja, miként ő nem vévén figyelembe az 1848-ik évi 22. törvénycikk 11. §-ának rendelkezését, mely az 50 éves egyéneket a nemzetőrségi köteleességtől már mentté teszi, mint 57 éves magát a nemzetőrök közé beíratta, de minthogy a naponkénti szolgálat közben tapasztalja arra való elégtelen voltát, magát kitörölni kéri.” Mint általában, a járásbeli szolgabírát utasították arra, hogy „*a dolog mibenlétét nyomozván, felvilágosító tudósítását adja be.*”¹⁰⁷

Nem volt ilyen meggyőző **Jamriska Péter** érvelése, aki „*mivel 50 éves korát meghaladta, magát a nemzetőrségi szolgálat alól felmentetni*” kérte, azonban a vármegye úgy döntött, hogy „*folyamodó önként iratván be magát a nemzetőrök közé, emiatt azok soraiból magát egy ideig ki nem vonhatja.*”¹⁰⁸ Az érintett ebbe nem nyugodott bele, hanem újabb kérvényt adott be, amit 1848. október 30-án tárgyaltak. „**Jamriska Péter, Bottyán Izabella** grófnő számtartója, miután a becsatolt oklevelek szerint 53 éves letére, akaratlan soroztatott a nemzetőrségbe, onnani kihagyatásáért folyamodik.” Ezt már nem utasíthatták el olyan egyszerűen, mint korábban: „*Illető járásbeli szolgabíránk a kitélt nyomozza, körülményekhez képest intézkedjék, minden esetre a szóban forgó tárgyról felvilágosító tudósítását tegye meg.*”¹⁰⁹

„**Kubinyi György** Várgedéből a nemzetőri köteleesség alóli felmentéséért folyamodik, hova magát a haza iránti szeretetből önként besoroztatta, okul hozván fel, a folyamodáshoz csatolt anyakönyvi kivonat szerint néhány napok múlva 50 évét betölti, s mint ilyen, lábainak s egyéb tagjainak gyengeségét tapasztalván a szolgálat elviselésére elégtelenné lett.” Ebben az esetben, mivel még nem töltötte be a törvényben meghatározott életkort, a vármegye elutasította a folyamodó kérelmét.¹¹⁰

1848. október 30-án került napirendre az az eset, amikor az érintett nem csak életkorára, hanem arra is hivatkozhatott, hogy nem is tartózkodott lakhelyén az összeírás alkalmával.

„**Szakál Lajos** fügei lakos, a nemzetőrségi köteleesség alól kéri magát felmentetni, mivel már 52 éves, s ezen körülményt az összeírásakor, hon nem léte miatt fel sem fedhette.” A szolgabírát a szokásos eljárásra utasították. „*Illető járásbeli szolgabíránk, a folyamodás kitételeinek nyomozására kiküldetvén, ha azokat helyfoghatóknak találándja, folyamodót a nemzetőri köteleesség alól mentse fel, e részbeni eljárásáról azonban, szokott hivatalos tudósítását mindenestre beadni el ne mulassza.*”¹¹¹ Az 1848. november 25-én kelt, „*Hivatalos jelentés Szakál Lajos polgártársnak a nemzetőrségi*

kötelességek alól lett felmentéséről” címet viselő jelentés alátámasztotta a kérelmező által előadottakat: „A nemzetőrségi kötelességek alól magát fölmentetni kéri Szakál Lajos polgártársnak – folyamodásában e végből felhozott okait¹¹² a folyó hó 23-án Füge helységében tett hivatalos vizsgálódásom folytán valódiaknak, s a nemzetőri kötelességektől fölmentésre törvényesen helyt foghatóknak találván; a tisztelt választmány határozata következtében nevezett Szakál Lajos polgártársat a nemzetőri kötelességek alól felmenteltem; s kellő használatául, a tisztelt választmány határozatával, s a kért felmentést kimondó háttíratommal ellátott folyamodványát, nékie kézbesíteltem.”¹¹³ A vármegye a felmentést tudomásul vette.¹¹⁴

Anyagi helyzet, családfenntartás

A legtöbb esetben nehéz anyagi helyzetükre, vagy annak a nemzetőri kötelességek teljesítése a távollét miatti bekövetkezésére hivatkozva kérték felmentésüket.

Az Almágyon lakó **Agócs György** arra hivatkozott, hogy „ő a legújabb törvény értelmében, mint fél telket bíró egyén soroztatott be a nemzetőrök közé, de mivel a helységből akárhová is távozása neveletlen gyermekeinek ínséges nyomor állapotba való süllyesztését vonná maga után, a nemzetőrségi kötelességtől kéri magát mentlé tétetni”.

Kérése nem talált meghallgatásra:

„Éppen a felhívott törvénycikk értelmében köteleztetvén nemzetőrségre, kérésétől egyáltalában elmozdítottatik.”¹¹⁵

Nem járt sikerrel az a néhány susányi lakos – **Szlabej János, Cselinszki András, Fábián Márton, Cselinszki Márton, Brevoviczki György, Benik Mátyás**, felesküdt nemzetőr – sem, akik „kérnek magukat a helybéli kimozdulás kötelességétől felmentetni, okul adván azt, hogy mint magános emberek, gazdaságuk végpusztulása, vagy legalább cselédfogadás nélkül kimozdulni nem képesek. [Végzés] Folyamodók kérésének hely nem adatik.”¹¹⁶

Az előzőekhez hasonlóan, 1848. augusztus 8-án tárgyalta a vármegye a következő ügyet.

„Gömörpanyi lakos, **Bakos János** a nemzetőrök közül kéri magát kihagyatni, mivel oda minden ön maga beleegyezése nélkül, jelen sem lévén, sem helyzetéről ki nem kérdeztetvén soroztatott be az összeíró biztosság által, aki különben is csak faluzás által folytatván szíjjártó mesteriségét, keresetéből igen szegényül fedezheti háza népe szükségait – a nemzetőrségre kívántató képességgel nem bír. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodó kitételeit nyomozza, felvilágosító tudósítása bevértetvén.”¹¹⁷

A kérés ebben az esetben meghallgatásra talált, igaz, a vármegye végzésének megszületéséig közel 4 hónapnak kellett elteltie. „Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], Gömörpanyiton lakos **Bakos János**nak abbéli pana-

szát, hogy ő a nemzetőrök között hon nem léteben íratott, ahhoz megkívántató képességgel sem jövedelem, sem helyzet tekintetében nem bír, nyomozván jelenti, hogy a folyamodásban felhordott okok, a helybeli eljárók előadása s megősmere után is valóknak és alaposoknak találtattak általa. [Végzés] **Bakos János** gömörpanyi lakos, mint nemzetőrségi képességgel nem bír, az alaposoknak bizonyult okok miatt, azok sorából kitértetvén rendeltetik.”¹¹⁸

1848. október 30-án tárgyalták **Szabó János** és **Ján László** kövi lakosok kérelmét, akik „a nemzetőrök sorából kéri magukat kihagyatni, mivel az elsőnek csupán egy kis háza és fundusa van – szegény mesterember, két árvát tartott, kedve ellen íratott be; a másíknak se háza, se birtoka, csupán mestersége, mellyel táplálja családját. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételeit nyomozván, s törvény és miniszteri rendeletek értelmében intézkedvén, tudósítása bevértetik.”¹¹⁹

Az időközben bekövetkezett nehéz időszak, az ellenséges hadmozdulatok miatt jókora késéssel, csak 1849. április 23-án tárgyalták meg a szolgabíró jelentését és született meg a végleges döntés.

„**Latinák Rudolf** főszolgabíró múlt 1848-ik évben 2419. sz. a. kelt végzés folytán hivatalosan jelenti, miképp **Szabó János** kövi lakos szegény állapotú mesterember lévén, a nemzetőrségre való megkívántatóságokkal nem bír, s a nemzetőrök soraiba csak mások által íratott be, ellenben szinte kövi lakos, **Ján László**, bár vagyoni állását tekintve kötelezőképpen be nem soroztatott volna is, maga önként írta be magát, így az első a nemzetőrök sorából ki, az utóbbit ellenben abban meghagyandónak véleményezi. [Végzés] **Szabó János** a nemzetőrök sorába nem önként íratván be magát, s törvény szerint ebbeli szolgálatra nem kényszeríthetvén, abból kihagyatni, **Ján László** ellenben az egy évi szolgálat kitöltésére utasítatni rendeltetik.”¹²⁰

Rozsnyó város tanácsa 1848. december 1-i gyűlése tárgyalta **Bruntz József** ügyében történt intézkedést.

„Főbíránk jelenti, hogy **Bruntz József** katonának az Országos Nemzetőrségi Tanács rendelete következtében arról, hogy édesanyja, **Bruntz Samuné**, született **Kiss Terézia** éltes korú, szegény sorsú, a Csetneki utcában fekvő egy kis faházat bíró, vászonzéherítésből tengődő egyén legyen, kinek fia kioskoláztatása elég erőltetésébe kerülhetett, és hogy **Bruntz József** egyetlen fiú gyermeke legyen, a bizonyosglevelet kiadatta, s azt tisztelt tanácsnak el is küldötte. [Végzés] Főbíránk jelen tette helyeseltetvén, tudományul vétetik.”¹²¹

Ezután folytatódott az eljárás, amelynek egyik következő lépéseként a vármegye 1849. január hó 15-én tárgyalta a Hadügyminisztériumból érkezett rendelet következtében szükségessé vált teendőket.

„Azon hadügyminiszteri megbízott [gróf **Török Bálint**] múlt évi 9076. szám alatt kelt rendeletében, **Bruntz**

Józsefnek, katonai szolgálat alóli felmentését kérő folyamodványát, tárgyalás, elintézés s azok eredményéről jelentéstétel végett megküldi. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a felfolyamodásban előadott körülményeket kitudván, annak folytában az újoncállításra vonatkozó országos és megyei határozatokból folyó véleményes jelentését, felküldés végett hozza be.¹²² Az ügygel kapcsolatos további iratok nem állnak rendelkezésre, így nem tudjuk, milyen döntés született.

Hátramaradás a munkában

Miután nyilvánvaló lett, hogy a nemzetőri szolgálat teljesítése nem csak a településen történhet, hanem szükség esetén táborba kell vonulni, csatában szükséges – akár életük árán – az ellenséggel szembenézni, megnőtt a szolgálatától való felmentést kérők száma. Többen a munkavégzésben történő fennakadásra hivatkoztak, amely esetenként a közösségre is hátrányos lehetett.

Rimaszombat városa 1848. október 3-i tanácsülésén tárgyalta ezeket.

„Főbíránk előterjeszti: miképp a táborba indulandó nemzetőrökkel oly egyének is kényszerítettek az elmenetelre, kiknek távolléte részint káros következtésű lehetne a városra nézve, részint amiatt a közdolgok folyamata fennakadást szenvedne. [Végzés] A nemzetőrséget illető tárgyakban intézkedő biztosság, különösen a tanács tagjaira és a kéményseprőre nézve, igyekezzék a nemzetőrséget figyelmeztetni.”¹²³

„Lengyel György ács előadva, miként mindamellett, hogy a nemzetőrségbe, mint a törvény által kívánt képességgel nem bíró, besorozva sincs, de a városnál vállalt munkái is amiatt fennakadnának, – nem is az elmenendő század körében lakik –; a táborba indulandó nemzetőrséggeli menetelre kényszerítetik; esedezik attóli felmentéséért. [Végzés] A félébbi pontban megbízott választmányhoz utasítatik.”¹²⁴

„Dienes János, Három Rózsai fogadós, a nemzetőrséggeli elmeneteltől fölmenteni esedezik. [Végzés] Ugyanazon választmányhoz utasítatik.”¹²⁵ A választmány döntéséről egyik esetben sem rendelkezünk információkkal.

A céhek tagjai közül is kértek segítséget.

„Bodzási Ferenc és Tollasi József, mindketten a nemzetőrséggel táborba szállandók, miután több munkáik készületlen hevernek, hogy amiatt tetemesen károsodjanak, – esedeznek a céhek meghagyatni, hogy nekik legény adassék. [Végzés] Kérelmük méltányos lévén, az illető céhbiztosok azonnal rendeljenek esedezők részére legényeket.”¹²⁶

Rozsnyón egy szegődött cseléd a Casinónál betöltött udvarnoki munkájára is hivatkozva próbálta meg bizonyítani, hogy távozása a város lakosai számára kárt okoz, azonban a tanács ezt nem így ítélte meg.

„Szecsényi János Casinói udvarnok, mivel szegődött szolgál, mivel számos marhája vannak, melyek

miatti hommaradása a tetemes kár elmellőzése tekintetéből elmúlhatatlanul megkívántatik, mivel elmenetele miatt a közönség szolgálata elmulasztásával rövidséget érezne, de mivel különben is csupán némely, az ő nyugodalmát háborgató nemzetőrök irigysége vetette volna sorshúzás alá, ez oknál fogva magát a kassai táborba való meneteltől feloldoztatni esedezik. [Végzés] Folyamodó a nemzetőrök közé történt törvényes besoroztatása idejétől szegődött cselédsége jelenleg felhozott mineműséggel magát soha sem mentvén, így, hogy az udvarnok azon mineműségűek közé nem tartozik, ezáltal, és időközben tett nemzetőri szolgálataival tetteleg mutatván a felhozott okok, a nemzetőrségi szolgálatoktól felmentését törvény ellenére nem eszközölhetvén, a sorshúzás következtében a jelenleg elinduló nemzetőrökkel a táborba való menetelre, ottani szolgálatok tételére ezennel köteleztetik.”¹²⁷

A többek között a munkájukra hivatkozók között is akadt olyan, akinek a kérelme nem állta meg a helyét.

„Nyustyai lakos, **Arkelszky Károly** festőmester, gyenge természete, mestersége folytathatása és tetemes adóssága miatt, a nemzetőrök sorából, hova híre, tudta s akarata ellen íratatott be, magát kihagyatni kéri. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk járjon a dolog végire, s nyomozása eredményéről tegyen hovaélőbb tudósítást.”¹²⁸

Noha a jelentés nem maradt ránk, az 1848. november 27-i állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyve tudósít annak tartalmáról:

„Azon főszolgabíró, nyustyai lakos festőmester, Arkelszky Károlynak abbéli folyamodására, mely szerint magát mint gyenge testalkotásút, mestersége miatt, az azzal járó kötelekességek teljesítésében akadályozottat kéri a nemzetőrök közül kihagyatni; hivatalosan jelenti, hogy folyamodónak – aki ép, egészséges testalkotású, nem 100, hanem önmegösmerése szerint 300 pengőforint évi jövedelemmel is bír, a nemzetőri kötelekességeknek továbbá is pontos teljesítésére utasította. [Végzés] Tudósító főszolgabíránk tette jóvá- és helybehagyatják.”¹²⁹

A törvényben előírtnál kisebb telek

A földműves lakosság megélhetésének alapját jelentő telek nagyságát nem véletlenül határozták meg a nemzetőrségi törvényben, mint az alkalmasság egyik szempontját, azt azonban számos esetben figyelmen kívül hagyták. A vármegye elé ezért egymás után kerültek az ilyen jellegű ügyekből.

„Bódi nemzetség közönségesen, mivel egy házhelyet tíz külön háznéppel bírnak, mégis a nemzetőrség közé a törvény rendelete ellen besoroztattak, magukat az ebbéli szolgálat alól felmenteni kéri. [Végzés] Úgy a kitéttel, valamint azt is vajon folyamodók nem önként soroztatták-e magukat a nemzetőrség soraiba? járásbeli szolgabíránk kitudván, jelentését hovaélőbb terjessze elő.”¹³⁰

„Susányi lakosok, **Tímár Tamás, Fazekas János, Lenárd János, Benyik György** folyamodnak az iránt, hogy miután a nemzetőrök összeírása alkalmával, mindnyéjük közös kenyéren élő házuk népe közül ketten is a nemzetőrök közé soroztattak, e részben intézkedés történjen. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételét nyomozza, eljárásáról kimerítő tudósítása bevérván.”¹³¹

„**Varga Mihály**, 1/16 rész telket bíró derencsényi lakos, a nemzetőrség közé besorozott egyetlen fiát, az ebbéli szolgálatok alól felmentetni kéri. [Végzés] Mindazt, hogy kérdéses fiú a nemzetőrök közé önként irattat-e be magát, mindazt, vajon a megyei határozatok szerint, a nemzetőrség kötelességei rendszeresen ötlet nem terhelik-e? járásbeli szolgabíránk kinyomozván, nyomozása eredményéről jelentését adja be.”¹³²

„**Baksa György, Babarik Pál, Hovanecz András, Vargicz Mihály** fazekaszaluzsáni lakosok panaszzolják, miképpen ők, ámbár csak 1/12 rész vagy egész kevéssel többre ütő telket bírnak is, a nemzetőrök közé besoroztattak, s az alkotmányra feleskettettek, innen folyó köteleességüktől magukat nem vonogatják, de mint egyes emberek, helyből távozás esetére vagyonrai felvigyázás s övéik gondviselése iránt kérnek intézkedést tétetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk tegyen nyomozást, a dolog mibenlétéről felvilágosító tudósítása bevérván.”¹³³

Ebben az esetben – kivételesen – nem a szolgálat alóli felmentésért folyamodtak az érintettek, hanem az esetleges táborba vonulás esetére kérték vagyonuk és családtagjaik védelmét.

Egy parányi telekkel rendelkező felsőpokorági özvegy-asszony kiskorú fiát a beadvány szerint a település vezetőinek önkényes intézkedésével próbálták meg besorozni.

„Özvegy **Czeber** vagy **Cserbák Zsófia** felsőpokorági lakos, ámbár csak 1/11 telket bír, s egyetlen fia még kiskorú és gyenge, mégis azt a helység előljárói a nemzetőrség közé erővel kívánják besoroztatni, mivel törvény szerint az ebbéli szolgálattételre nem kényszeríthető, magát és fiát a helység bírái önkénye ellen oltalmaztatni kéri. [Végzés] A kitéltet és az ide tartozó körülményeket járásbeli szolgabíránk kinyomoztatván, kérdéses fiú koráról s egészségi állapotáról is hiteles adatokkal ellátott jelentést tegyen.”¹³⁴

Klenócon három gazda birtokolt egy picit, 1/8-ad résztelket, akik közül kettő már a nemzetőrség tagja volt, ezért az édesanyját is eltartó személy kérte a szolgálat alóli felmentését. „**Brendjár Mihály** klenóci lakos a nemzetőri szolgálat alól kéri magát felmentetni, okul hozván fél, hogy egy 8-ad résztelket három külön gazdák bírnak egy háznál – bátor külön kenyéren lakozók, sőt még egy negyedik, ki máshol lakik, és mégis, hármójuk közül

ketten irattak be, kiknek külön-külön 100 pengőforint jövedelmük nincs; folyamodó pedig még ezen felül édesanyját is tartja. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a kitéltet nyomozván, a körülmények szerint intézze el a kérdésben fűgő panaszt, eljárásáról tudósítása egyébíránt mindenestre bevérvatik.”¹³⁵

Rimabányán 22 olyan személyt írtak be a nemzetőrségbe, aki szintén nem felelt meg a feltételeknek.

„**Blaho Pál, Uhrin János és Pál, Krsnyák János, Lukács Pál, Krsnyák Pál, felső Kiszkel Pál, alsó Kiszkel Pál, Benedikti Mihály, Demeter János, András és felső Demeter Mihály, Knyasik Mihály, Knepp András, Petrovics György, Bakos György, Farkas Pál, Martinovics Pál és János, Lakatos István, Lukács János Pál, Répás Mihály** rimabányai lakosok, mivel a törvény rendelete ellen, mint 1/4 rész úrbériség birtokosai soroztattak be a nemzetőrség közé, onnan kihagyattatásukért folyamodnak. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételeit illetően tegyen nyomozást, és a dolog mibenlétéről hovahamarébb adjon kimerítő tudósítást.”¹³⁶

Kraszskóról a bírák kérték a vármegyétől az egyik lakos kihagyását a nemzetőrségből.

„**Kamo György és Bordás György** kraszskói bírák, 1/4 telket bíró **Rada János** lakostársukat a nemzetőrségből kihagyatni esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a kitételeket nyomozván, s azt is, vajon kérdéses egyén nem önként irattat-e be magát a nemzetőrség közé, a tapasztalándókról tegyen jelentést.”¹³⁷

Szintén bírák fordultak lakosaikkal kapcsolatban kérésekkel a vármegyéhez Kisgömöriből.

„**Kis Anti Ferenc** bíró, **Vég Ferenc** t. bíró, Kisgömöriből folyamodnak **Kis Antal Lászlónak** a nemzetőrségtől elbocsájtatásáért, mivel csak maga van 1/2 telken 15 éves testvérvével – ő maga a 4 éves újoncok közé is beiratott. Ugyanazok **Bédi Jánosi** illetően, mivel az nemzetőr is, és már két menetekhez van beírva, rendelést tétetni kérnek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a törvény és miniszteri rendeletek értelmében eljárando, a folyamodás kitételeinek nyomozására olyatén meghagyással küldetik ki, hogy a körülményekhez képest rögtön intézkedvén, eljárása eredményéről hivatalos tudósítását hova elébb hozza be.”¹³⁸

A felmentésükért folyamodó oldalfalusi lakosok nem csupán a kisméretű telekre, eltartásra szoruló gyermekeikre, de a nemzetőrséggel kapcsolatos hozzáállásukra is hivatkoztak.

„**Lipták Pál, Ádám Márton és Lipták János** oldalfalusi lakosok, mivel egynegyed teleknél többet nem bírnak, de számtalan gyermekeik kitarítása a rendes munkától elmaradásukat sem engedi meg, emellett a nemzetőrségi szolgálatra hajlandósággal sem bír-

nak, magukat az ilyen szolgálatok alól felmenteni kérik. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk kitudván azon körülményeket, melyek által folyamodók a nemzetőri összeírásba soroztattak, a kitudandókról hivatalos jelentését legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.¹³⁹

„**Antal György** gesztetei lakos, mivel birtoki tekintet miatt nemzetőri szolgálatra nem kötelezhető, mégis besorozva van, magát a nemzetőrség soraiból kitöröltetni kéri. [Végzés] Hogy folyamodó nem önként iratta-e magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk nyomozván, erről s a folyamodás kitételei mibenlétéről tegyen jelentést.¹⁴⁰

Az 1848. augusztus 8-án hozott végzés nem annak vizsgálata utasította a szolgabírát, amire a kérelmező hivatkozott, ezzel szemben **Török Sándor** mégis arról adta be jelentését, amit november 27-én tárgyaltak.

„Azon főbíró [**Török Sándor**], **Antal György** gesztetei lakosnak, magát a nemzetőri szolgálattól felmenteni kéri folyamodására kelt végzésre jelenti, miképpen folyamodónak nem fél, de negyed rész telket levő birtoka sincs, s mint ilyen, nemzetőrségi képességgel nem bír. [Végzés] Jelentő főszolgabíránk nem azt nyomozván, mit a végzés szerint kellett, újolag is annak eleget teendő, kiküldtetik.¹⁴¹

A vármegye tehát nem fogadta el a jelentést, s arról már nem beszélnek a forrásaink, hogyan végződött az ügy.

Azoknak, akik önként léptek be a nemzetőrségbe, hiába hivatkoztak a törvényre, nem volt esélyük arra, hogy teljesítsék a kérésüket.

„**Földi Mihály** 1/5, **Nagy Pál** 1/5, **Jakab János** 1/6, **Molnár Imre** 1/6 rész telkes almagyi lakosok előterjesztik, miképpen ők, maguk jószágából önként, de az összeíró biztosságnak többszörös azon nyilatkozatára, hogy helységük határán túl menni nem fognak, sem nem kötelezettek, a nemzetőrök közé állottak, most azonban, midőn értésükre lett, hogy a határszélek felé menetelre is kötelezettek, a nemzetőrségi kötelezettség alól magukat felmenteni kérik. [Végzés] Ön előadásuk szerint is mint önkéntesek soroztatván be, kérésük helyet nem foghatónak kimondatik.¹⁴²

„**Nagy János** guszonai lakos előadja, miképpen nem is figyelmeztette arra, hogy az 1848-ik évi 22. törvény cikk csak az 1/2 telkes birtokot kötelezi nemzetőrségre, magát önként besoroztatta, lépését azonban már megbánta, s kéri magát a nemzetőrök sorából kitöröltetni. [Végzés] Önként s minden kényszerítés nélkül soroztatván be magát, kérésétől elmozdítatik.¹⁴³

„**Török Sándor** főszolgabíró hivatalosan jelenti, miképp gesztetei lakos **Antal János**, bár fél telekbeli illetőséggel nem bír is, de mivel magát a nemzetőrség közé önként iratta be, kérése folytán azon nemzetőrség közül ki nem törölthetik. [Végzés] Folyamodott Antal

Jánosnak kérése a hivatalosan bejelentett okok miatt, a felsőbb rendeletek értelmükénél fogva teljesíthető nem lévén, attól elmozdítatik, s ez neki tudtára adadni rendeltetik.¹⁴⁴

A település lakosai közül mások is megkeresték kérésükkel a vármegyét.

„Gesztetei lakos, nemes **Antal János** aziránt folyamodik, hogy a nemzetőrök közül, hova Kubény László szolgabírónak azon biztatása következtében soroztatott be, hogy mint 100 pengőforint jövedelemmel nem bíró egyén helyből ki nem mozdítatik – sőt helyben is csak a szükségességgel való ellátás mellett maradhat besorozott –, kihagyattassék. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk kitételét nyomozza, s a tárgynak mibenlétéről adjon felvilágosító tudósítást.¹⁴⁵

Egy másik gesztetei lakos arra hivatkozott, hogy ő nem önként állt a nemzetőrök közé.

„**Balajti Ferenc**, mivel akarata ellen íratott be a nemzetőrök közé, magát ezek sorából kitöröltetni kéri. [Végzés] Ezen kérelem következtében, a kitétel s az idevonatkozó körülmények, különösen az, hogy folyamodó nem önként iratta be magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk által nyomoztatván a tapasztalatokról tudósítása bevértatik.¹⁴⁶

A főbíró tovább árnyalta a képet, jelentette, hogy az illető fél telket birtokol és idős az édesapja, azonban a vármegye 1848. november 27-én ennek ellenére elutasította a kérést.

„Azon főbíró [**Török Sándor**], **Balajty Ferenc** gesztetei lakosnak a nemzetőrök közül kihagyattatását kéri folyamodására kelt választmányi végzéshez képest jelenti: hogy nevezett folyamodónak édesapja 60 éves, s összes birtoka fél telket tesz. [Végzés] Folyamodó a nemzetőrségi kötelezettségek teljesítésére utasítatván, kívánságától elmozdítatik.¹⁴⁷

Egy szűrszabó tételesen felsorolta mindazokat a pontokat, amelyek miatt kérte felmentését a szolgálat alól.

„**Csernok István** tornaljai szűrszabó kéri magát a nemzetőri kötelezettség alól felmenteni, mivel se telke, se háza, se földje, se rétje, se pedig 100 pengőforint évi jövedelme nincs, haszonbéres házban lakik, egyedül dolgozván keresi mindennapi élelmét. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a kitétel valósága iránt nyomozását megtévén, a körülményekhez képest intézkedjék, jelentését mindenestre beadandó.¹⁴⁸

A szolgabíró jelentését majdnem két hónap múlva tárgyalták.

„Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], tornaljai lakos **Csernok István** szűrszabónak, magát a nemzetőrök közül kisorsoztatni kéri folyamodására jelenti, miképp annak, hogy az összeírás jelen volt-e, vagy sem, s bíre törvényben meghatározott 100 pengőforint évi jövedelemmel, az előljárókat, kik az összeírásnál jelen voltak kihallgatván, úgy találta, hogy nem csak

nem bír a törvényben megszabott évi jövedelemmel, sőt a nemzetőrök közzé is, hon nem létében, másnak szavára soroztatott be. [Végzés] A folyamodásban felhozott okok nyomozó szolgabíránk által alaposoknak találhatván, Csernok István tornaljai szűrszabó a nemzetőrök sorából kihagyatik.¹⁴⁹

Zsellérek, nincstelének

A legszegényebb társadalmi osztályba tartozók, a föld nélküli zsellérek közül is többeket besoroztak, akarattuk ellenére, vagy – mint az több alkalommal is előfordult – az illetők tudta, jelenlétük nélkül.

„**Kuko Mihály és Tekár József** pongyeloki zsellérek, minthogy nemzetőrségi képességgel nem bírnak, s azok sorába – jelen sem lévén – mások előadása után íratlak be; kitöröltetésükért esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk nyomozást tegyen, a dolog mibenlétéről kimerítő tudósítása bevérvátván.¹⁵⁰

A legnehezebb sorsú emberek közé tartozó **Grajzinger János** fiát kérte a szolgálat alól felmentetni.

„**Grajzinger János** nagyszuhai lakos, házatlan zsellér, a nemzetőrök közzé sorozott fiát kéri a nemzetőri kötelesség alól felmentetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételeit kellőleg nyomozván, a dolog mibenlétéről tegyen kimerítő tudósítást.¹⁵¹

Egy recski cigány ember vagyontalanságára hivatkozva kérte felmentését.

„**Várad Mihály** recski lakos újmagyar, mint szegény és házbért fizető vagyontalan egyén, kéri magát a nemzetőri kötelesség alól felmentetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk tegyen nyomozást s a dolog mibenlétéről adjon felvilágosító tudósítást.¹⁵²

Magasabb társadalmi helyzetűek, tisztartók, egyházhoz kötődő személyek

Olykor hiába hivatkozott a kérelmező több okra, testi gyengeségére, életkorára és tisztartói feladatára, munkája hasznára, azok közül csak egyre hivatkozva utasították el.

„**Szkokan József** kéri magát nemzetőri kötelesség alól felmentetni, következő okoknál fogva: mivel 30 évi szolgálata alatt a kokovai nagy hegyek között, testében elerőtlenedett, az 50 évhez életidejéből már csak 16 hónapok hiányzanak, továbbá mivel jelenleg is gazdasági helyzetben van, és az álladalomnak ipar által különbül is hasznára van, testi gyengesége miatt pedig a nemzetőrseregnek csak alkalmatlan tagja lenne. [Végzés] Miután az 1848-ik évi 22. törvénycikk tartalma szerint is, a tisztartó gazdai hatalom alatt lévőknek nem tekinthető, folyamodó kérésétől elmozdíttatik.¹⁵³

Egy másik, hasonló esetben a tisztartót elmondása szerint erőszakkal kényszerítették a nemzetőri eskü letételére, azonban az ő kérése sem járt sikerrel.

„**Takács Ferenc** fügei tisztartó panasolja, miképpen ő minden híre, tudta s beleegyezése nélkül, a leg-

újabb törvény 22. cikkelye következtetésében ugyan, de annak éppen azon világos rendelete ellenére – miszerint a gazdai hatalom alatt lévő egyének nemzetőrségi szolgálatra nem kényszeríthetnek – besoroztatván, ellentmondásának nem csak sikerét nem tapasztalta, sőt egy nemzetőrségi választott tiszt által maga mellé vett két őrseregbeli köztitűz által, múlt hó 19-nek reggelén, tiszt lakásában kivont karddal megtámadtatván elhurcoltatott, és az eskü letételre kényszerítetett. Mint gazdai hatalom alatt lévő egyén, kéri magát a nemzetőrségi kötelességtől felmenteni. [Végzés] Miután a tisztartó, a felhívott törvény értelmében sem tekinthető gazdai hatalom alatt lévőknek, folyamodó kérésétől elmozdíttatik.¹⁵⁴

Ráhó evangélikus papja hiába kérte több okra is hivatkozva felmentését, célját nem érte el.

„**Valentini Dániel** ráhói evangélikus pap, mivel a nemzetőrök közé beleegyezése nélkül soroztatott, de egészségtelen állapota meg sem engedi; magát ennek terhei alól felmentetni kéri. [Végzés] Mivel a törvény az egyházi személyeket a nemzetőrségi szolgálat alól ki nem veszi, folyamodó egészségi állapota pedig nem olyan, mely a szolgálattételben akadályozná, azért ebbéli kérelme nem teljesíthetők.¹⁵⁵

Gubercsik Ferenc guszonai plébános hiába folyamodott, szintén több okra hivatkozva, kántorának, **Molnár László**nak a nemzetőrségi kötelesség alól felmentéséért, a vármegye határozott döntést hozott.

„**Guszonai plébános, Gubercsik Ferenc** folyamodik kántorának, Molnár Lászlónak a nemzetőrségi kötelességtől való felmentéséért, következő okoknál fogva: mivel Molnár László sem a beiratásra, sem az eskütételre meg nem hívatott; az egyházi személyzet nemzetőrségi kötelezettségéről törvény nem létezik; a kisdedek oktatása, az elemi tanítóknak nemzetőrségre való szoríttatásuk által akadályozva lenne; a guszonai kántornak fél telki illetősége nem tulajdona, a guszonai kántor nem olyan jövedelmű, hogy távolléte idejére segédet állíthatna. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk oda utasítatik, hogy ha a folyamodásban említett Molnár László, guszonai elemi oktató a nemzetőrök közé már beírva van, maradjon besorozva, ha pedig még nem volna közöttük, jegyeztessen be.¹⁵⁶

Közel három hónappal később a várgedei kántor és tanító esetében a vármegye sokkal megértőbbnek mutatkozott.

„**Simon András** várgedei kántor s tanító, kéri magát a nemzetőri szolgálat alól felmenteni, minthogy jövedelme 100 pengőforintra nem megy; Várgede, Gömöri, Kollát helységeknek kántora, hol hetenként 3–4 temetés is történik, otthon két pap mellett szolgál, olykor harangoz is, gyermekeket tanít, jegyzői hivatali visel, mik idejét teljesen elfoglalják, szegénysége miatt

*segédet nem tarthat. [Végzés] Illető járásbeli szolgálóink a körülményekhez képest intézkedendő, a folya-
modás kitételeinek nyomozására, hivatalos tudósítá-
sának bevárása mellett, ezennel kiküldetik.*¹⁵⁷

JEGYZETEK

¹ Urbán 1973. 388. II. sz. melléklet. A kinevezést tudtul adó 1505. számú nádori rendelet a Közlöny 14. számában jelent meg.

² „Mészáros Lázár hadügyminiszter, miniszterelnök távollétében, folyó esztendő július 7-ről arról értesít, hogy megyénkbeli Rozsnyó város és környékére Gedeon Miklós, egy gyalog nemzetőrségi zászlóalj parancsnokául – királyi helytartó által – kineveztetett. [Végzés] A kinevezetési oklevél felolvasva kihirdetett, Gedeon Miklós, úgy ez alkalommal hivatalosan tudatott gróf Almásy Albert polgártársainknak őrnagyságra való kinevezetésük, szíves tudomásul vétetett.” Az 1848. augusztus 1-ső s több napjain Rimaszombatban tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének 1689. pontja.

³ 1848. június 27., Pest. Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnoka levele az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához. [Hátirat:] Érkezett június 27. 1848. MNL OL H 92 1848:1074.

⁴ 1848. június 28., Gömör megye. Közlöny, 1848. július 5. 26. sz. 103.

⁵ Az 1848. július 3-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésjegyzőkönyvének 1538. pontja.

⁶ A korabeli keresztnevek használatára nem volt egységes, így az Albert esetében a Bertalan is szerepel.

⁷ 1848. július 4., Pest. Almásy Albert százados levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. [Hátirat:] Érke. Júl. 4. 1848. 1336/nöt 1848. I-ső osztály Gróf Almásy Bertalan százados kérése egy gömői törzstisztségre leendő előterjesztés és kinevezésért. Pesten lak. MNL OL H 92 1848:1336.

⁸ 1848. július 8., Pest. Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja levele Baldacci Emanuel ezredeshez. [Címzés:] Gömör megye főispánjától Báró Baldacci Emanuel ezredes úrnak. Hivatalból Pesten. [Hátirat:] 1503/nöt július 11. 1848. I-ső osztály Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja előterjeszti, hogy 10.000[re] menő őrsereget egy őrnagy nem kormányozhatván, kéri a gyalogsereghez Gróf Almásy Albertet, mint ottani közbizodalmat bíró lakost kineveztetni. MNL OL H 92 1848:1503.

⁹ Győry Dániel

¹⁰ 1848. július 9., Rimaszombat. A rimaszombati nemzetőrség képviselőinek levele Szentmiklósy Antal Gömör megyei első alispánhoz. [Hátirat:] Őszinte hazafiúi kérése a gömői Rimaszombat és vidékén lakó nemzetőröknek, Szentmiklósy Antal Gömör Kishont t. e. megye polgár első alispánjához. MNL OL H 92 1848:1682.

¹¹ 1848. július 11., Uzapanyit. Szentmiklósy Antal, Gömör megyei első alispán levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Címzés:] Gömör megye első alispánjától Gróf Battyány Lajos magyarországi miniszterelnök úrnak sat. hazafiúi tisztelettel. Hivatalból. Budapesten. [Pecsét:] RIMASZOMBAT 12/7 [Hátirat:] Érke. Júl. 15. 1848. 1682/nöt. 1848. I-ső osztály. Gróf Almásy Bertalan Gömör megye őrnagynak kéri. MNL OL H 92 1848:1682.

¹² 1848. július 17., Pest. Gömör megye képviselők levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Hátirat:] 1849/nöt július 20. 1848. I-ső osztály. Gömör megye képviselői Gróf Almásy Albertet őrnagynak kéri. MNL OL H 92 1848:1849.

¹³ Urbán 1973. 386. II. sz. melléklet A kinevezést tudtul adó 1909. számú nádori rendelet a Közlöny 45. számában jelent meg. A kinevezés Gömör megyei közzétételét az 1848. augusztus 1-ső s több napjain Rimaszombatban tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének már feljebb idézett 1689. pontja tartalmazza.

¹⁴ 1848. július 31., Serke. Almásy Albert őrnagy levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. [Hátirat:] 2393/nöt augusztus 5. 1848. I-ső osztály. Gróf Almásy Albert nemzetőrségi őrnagy, segédtisztül kéri melléje kineveztetni Okolitsányi Lajos volt lovassági őrmestert. MNL OL H 92 1848:2393.

¹⁵ 1848. július 31. Serke. Okolitsányi Lajos őrmester kérése az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz. [Hátirat:] 2393/nöt 1848. MNL OL H 92 1848:2393.

¹⁶ 1848. július 21., Rozsnyó. Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őr-

sereg parancsnoka levele az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához. Hátirat: 2006/1848. Érke. Július 24. 1848. I-ső osztály. Gedeon, Gömör megyei őrnagy felvilágosítást kér, hogy említett megyében, hol a nemzetőrség 10 600-at meghalad, hány zászlóalj alakíttatni, mert addig ő rendezési munkálatait megkezdeni nem tudja. [Gömör megye nagy vörös viaszpecsétje] 2 zászlóaljba elosztandó. [Címzés:] A Gömöri nemzeti őrsereg I-ső zászlóalj Parancsnoksága. Az Országos Nemzeti Őrseregi Tanácsnak! Hivatalból Pesten Szabadsajtó udvar [Pecsét:] ROSNYÓ 22/7 MNL OL H 92 1848:2006.

¹⁷ 1848. július 26. Pest. Az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsának levele Gedeon Miklóshoz, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnokához. MNL OL H 92 1848:2006.

¹⁸ 1848. július 16., Gömör megye. Közlöny, 1848. augusztus 1. 53. sz. 246.

¹⁹ 1848. augusztus 2., Rimaszombat. Fáy Gusztáv másodalispán és biztos tudósítása. Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²⁰ Gömör megye 1848. augusztus 1-i választmányi ülése jegyzőkönyvének 1717. pontja.

²¹ 1848. augusztus 1., Rimaszombat, Gömör megye felterjesztése Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Címzés:] Gömör vármegye közönségétől Magyarország Miniszterelnökének tisztelettel. Hivatalból. Pesten [Pecsét:] RIMASZOMBAT 9/8; BUDA AUG 11. Eredeti tiszttázat. MNL OL H 92 1848:2624

²² Csobánka puszta

²³ Zádorháza

²⁴ Valószínűleg puszta, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

²⁵ Abafalva

²⁶ Szárnya

²⁷ Hnilec

²⁸ Rekenyűjfalu

²⁹ Gecelfalva

³⁰ Pétermány

³¹ Umralehota

³² Koprás

³³ Miglész

³⁴ Rozlozsna

³⁵ Gacsalk

³⁶ Ajnácskő

³⁷ Kisgömör

³⁸ Valószínűleg puszta, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

³⁹ Felsőpokorágy

⁴⁰ Ratkőlehota

⁴¹ Vígtelek

⁴² (Krasznahorka)

⁴³ Gombaszög puszta

⁴⁴ (Krasznahorka)

⁴⁵ Jelentése: találatnak

⁴⁶ 1848. szeptember 13., Méhi. A méhi lakosok folyamodása. Címzés: „Tisztelt Választmány előtt esedeznek Méhi helység mindazon lakosai, kik csak 1/4 és 1/6 házhelyet bírnak, és mégis a nemzetőrök összeírása alkalmakor, tekintetes Szörcey Antal úr által, erőszakosan beíratottak; a nemzetőri lajstromból való kitöröltetésükért.” Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁴⁷ Az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2216. pontja.

⁴⁸ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2663. pontja

⁴⁹ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1896. pontja.

⁵⁰ 1848. augusztus 12., Tamásfalva. Tamásfalva lakosainak levele a vármegyéhez. Címzés: „Tekintetes, Nemes Gömör Kishont t. e. megye vármegye kegyes színe elébe nyújtott alázas folyamodásuk a bent alul foglalt, s nemzetőrségi teher alól magukat fölmenteni kérő Tamásfali lakosoknak.” Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁵¹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2411. pontja.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

⁵² 1848. november 27., Pelsőc. Vályi Lajos főszolgabíró jelentése a tamásfalusi nemzetőrök sorozásáról. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁵³ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2605. pontja.

⁵⁴ 1848. július 29., Abafalva Krisztián András és Kovács András kérelme. „A Tekintetes Középponti Választmánynak kegyes színe elébe nyújtandó folyamodásuk a bent írtaknak az iránt; hogy mint egyes emberek, némi kecsgetésekből magukat az őrkatonaság közibe soroztatták, magánosok lévén, honukból történhető eltávozásuk esetében, mint gyermekeknek, kenyérkeresőjük nem marad, magukat az őrkatonai szolgálat alól felmentetni kérik. Írta Dubravitzky Antal msk. helybéli jegyző.” Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁵⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1899. pontja.

⁵⁶ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2668. pontja.

⁵⁷ Valószínűleg pusztá, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

⁵⁸ (Krasznahorka)

⁵⁹ (Krasznahorka)

⁶⁰ A XXI. század esetében a vasgyárhoz tartozó lakosság lélekszámára vonatkozóan nincsen adat, ezért a nemzetőrök aránya sem állapítható meg, ez azonban nem befolyásolja lényegileg az arányokat.

⁶¹ Urbán 1973. 70.

⁶² Urbán 1973. 71.

⁶³ Az első polgári „népképviselői” választási törvény, az 1848. évi V. törvény szerint választásra jogosultak azok a 20. évüket betöltött férfiak, akik vagy meghatározott birtokkal (ház, föld), illetve jövedelemmel rendelkeztek, vagy meghatározott iskolai végzettségük volt.

⁶⁴ MNL OL H 13 2. kútfő 489. tétel

⁶⁵ 1848. június 2., Dobsina. Dobsina város jelentése a Belügyminisztériumhoz. MNL OL H 12 1848:3460.

⁶⁶ 1848. június 25., Pelsőc. Pelsőc város jelentése Szemere Bertalan belügyminiszterhez. MNL OL H 14 1848:4938.

⁶⁷ A Putnoki választókerület 1848. június 26-ki követválasztásról írt jelentés. MNL OL H 13 1848:5469.

⁶⁸ MNL OL H 13 2. kútfő 25. tétel

⁶⁹ Rozsnyó városa választóinak névsora 1848-ik évben. Nyomtatvány. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai

⁷⁰ „Alól írottak, mint ezen megye Kövi-i választókerületében választóképességgel bíró honpolgárok összeírása végett, a Középponti Választmány által kiküldött biztosok, hivatalosan jelentjük, miképp mi, ezen foglalatosságunkat Felsőbalogon, mint a tisztelt bizottmány által kijelölt összeírás helyen, a kitűzött időben, úgy mint folyó hó 1-ső napján megkezdvén, 14-dikéig bezárólag folytattuk, és befejeztük; minek folytán, a választási képességgel bírók névsorát, egy-egy summás táblázattal, három példányban, úgy azokat, kiket törvény szerint képeseknek nem találtunk, ezenem benyújtjuk; melyekből feltűnik, miképp ezen kerületben ingatlan birtok után 1345, ipar üzlet rovatóban 184, jövedelem alapján 3, értelmiségnél fogva 85, régi jog szerint 313, összesen 1932 választó van bejegyezve.” 1848. június 15., Felsőbalog. Gaszner József, Bodon Ábrahám és Hámos Lajos összeíró biztos jelentése. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

⁷¹ Az ország megyéiben, településein jelentős számban kerültek be a nemzetőrség soraiba a kvalifikációt meg nem üto személyek. Urbán Aladár összefoglalása szerint: „...sem a féltelek cenzus, sem a 100 pft. jövedelem nem jelentett merev határt. Mindig az összeíró bizottmányon, illetve a helyi viszonyokon: a társadalmi ellentétek gyengébb vagy kiélezett voltán múlott, hogy a cenzust meg nem üto zsellérek, napszámosok vagy munkások bekerültek-e a nemzetőrség soraiba.” Urbán 1973. 74.

⁷² Az 1848. június 5-ik és több napokon Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1387. pontja.

⁷³ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1893. pontja.

⁷⁴ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1955. pontja.

⁷⁵ Az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2207. pontja.

⁷⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1927. pontja

⁷⁷ 1848. október 22. Pest. Az Országos Nemzetőrségi Tanács levele Gömör vármegye hatóságának. MNL OL H 92 1848:5996.

⁷⁸ „Azon nemzetőrségi tanács elnöke [Nádasy Sándor], folyó esztendő október 22-ről 5996. sz. a. Thomány Mária rédovai özvegy földművesnő folyamodását, mely szerint a honvédekhez sorozott Klajni Mihály nevű unokájának elbocsajtásáért esedezvéen, okul azt hozza fel, hogy saját fiát már a katonaságnál elvesztette, azon figyelemzetéssel küldi meg, hogy minekutánna a Képviselőház is az ország védelme iránt kimondott határozatának 3-ik §-ban nyíltan kimondja, miképpen a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyetlen fiúra vagy nőre is tekintet legyen, s ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtessek: folyamodó özvegy nőnek unokája, Klajni Mihály helyett más honvédet helyettesíteni szabadságában álljon. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk oda utasítatik, hogy a folyamodás kézbesítésével, a rendelet értelmében, mentül elebb kellőleg intézkedjek.” Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2328. pontja.

⁷⁹ 1848. október 14., Budapest. Mészáros Lázár hadügyminiszter levele az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz. MNL OL H 92 1848:5618.

⁸⁰ 1848. október 15., Pest. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács levele Gömör megye kormányzó alispánjához. MNL OL H 92 1848:5618.4.

⁸¹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2326. pontja.

⁸² 1848. október 21., Pest. Az Országos Nemzetőrségi Tanács levele Gömör vármegye hatóságának. MNL OL H 92 1848:5726.

⁸³ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2329. pontja.

⁸⁴ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2585. pontja.

⁸⁵ Az 1849-ik év január hó 15-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 7. pontja

⁸⁶ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2687. pontja.

⁸⁷ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2688. pontja.

⁸⁸ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2704. pontja.

⁸⁹ Rozsnyó városa 1848. május 30-i tanácsülés jegyzőkönyvének 484. pontja. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve 1848. január 1 - május 30.

⁹⁰ Rozsnyó városa 1848. július 21-i tanácsülés jegyzőkönyvének 34. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

⁹¹ Rozsnyó városa 1848. július 21-i tanácsülés jegyzőkönyvének 36. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

⁹² Rozsnyó városa 1848. július 28-i tanácsülés jegyzőkönyvének 49. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

⁹³ Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 220. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi bíraskodási jegyzőkönyve

⁹⁴ Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2755. pontja.

⁹⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1895. pontja.

⁹⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1940. pontja.

⁹⁷ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1888. pontja.

⁹⁸ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2413. pontja.

⁹⁹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2421. pontja.

¹⁰⁰ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2409. pontja.

¹⁰¹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2420. pontja.

¹⁰² Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2667. pontja.

¹⁰³ Draskóczy László a Putnoki járás szolgabírása, a megyéből kiindult mozgó nemzetőri csapattal már korábban, október elején a haza védel-

mére ment, amiről egy korábbi jegyzőkönyvi bejegyzés és több körlevél is tanúskodik. Az 1848. október 17-i választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2306. pontja: „Draskóczy László, a legközelebb tartott választmányi gyűlésben a Putnoki járásnak helyettesített szolgabírája, a megyéből kiindult mozgó nemzetőri csapattal a haza védelmére menvén, a hivatal el nem fogadhatóságát jelenti, kinyilatkoztatván egyszersmind kinevezetéséérti hálás érzelmét. [Végzés] Leköszönése a kiemelt ok miatt elfogadtatik, minthogy pedig a szóban forgó hivatalnak ürességben léte, a közdolgok folyamában könnyen hátramaradást okozhatott volna, kormányzó alispánunknak azon tette, mely szerint ezen hivatalra időközileg Kossuth Antalt helyettesítette, jóvá- és helybenhagyatik, ennek megveszerte köröztetése elrendelgetvén.”

¹⁰⁴ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2728. pontja.

¹⁰⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1901. pontja.

¹⁰⁶ Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2752. pontja.

¹⁰⁷ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1938. pontja.

¹⁰⁸ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1920. pontja.

¹⁰⁹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2439. pontja.

¹¹⁰ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1934. pontja.

¹¹¹ Lásd az Okmánytárban szám alatt. Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2416. pontja.

¹¹² Gömör megye 1848. október 30-i állandó bizottsági gyűlése jegyzőkönyvének 2416. pontja.

¹¹³ 1848. november 25. Méhi Kossuth Antal szolgabíró hivatalos jelentése. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

¹¹⁴ „Azon szolgabíró [Kossuth Antal], a nemzetőrségi szolgálat alól magát felmentetni kérő Szakal Lajos folyamodására kelt végezés folytán hivatalosan jelenti, mikép a folyamodás kitételeit valóknak találván, a végezés értelmében folyamodót a nemzetőri szolgálatok alól felmentette. [Végzés] Tudomásul vétetik.” Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2654. pontja.

¹¹⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1944. pontja.

¹¹⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1948. pontja.

¹¹⁷ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1935. pontja.

¹¹⁸ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2665. pontja.

¹¹⁹ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2419. pontja.

¹²⁰ Az 1849-ik év április 23-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 348. pontja.

¹²¹ Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 215. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi bíráskodási jegyzőkönyve

¹²² Az 1849-ik év január hó 15-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés 8. pontja

¹²³ Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 839. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

¹²⁴ Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 840. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

¹²⁵ Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 841. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

¹²⁶ Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 842. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

¹²⁷ Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 115.

pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

¹²⁸ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1960. pontja.

¹²⁹ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2617. pontja.

¹³⁰ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1898. pontja.

¹³¹ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1947. pontja.

¹³² Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1892. pontja.

¹³³ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1937. pontja.

¹³⁴ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1894. pontja

¹³⁵ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2414. pontja.

¹³⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1942. pontja.

¹³⁷ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1905. pontja.

¹³⁸ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2418. pontja.

¹³⁹ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2694. pontja.

¹⁴⁰ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1917. pontja.

¹⁴¹ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2625. pontja.

¹⁴² Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1945. pontja.

¹⁴³ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1956. pontja.

¹⁴⁴ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2622. pontja.

¹⁴⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1933. pontja.

¹⁴⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1911. pontja.

¹⁴⁷ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2624. pont

¹⁴⁸ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2415. pontja.

¹⁴⁹ Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2661. pontja.

¹⁵⁰ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1941. pontja.

¹⁵¹ Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2759. pontja.

¹⁵² Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1939. pontja.

¹⁵³ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1950. pontja.

¹⁵⁴ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1943. pontja.

¹⁵⁵ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1902. pontja.

¹⁵⁶ Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1962. pontja.

¹⁵⁷ Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2417. pontja.

Prakfalvi Péter

Nógrád természeti öröksége 18.**A legendákkal övezett Karancs**

A kitűnő tollú **Gaál Lajos** kollegám az egykori Nógrád vármegye a felvidéki részeit mutatta be részletesen, én a magyar oldali egységeket szándékozom ismertetni, elsőként a Karancsot.

Tudatos a választás. Jól mutatja az „átmenetet”. A Karancs mind gazdaságilag, mind természeti környezetében egy összefüggő egységet alkotott Salgótarján és Ragyolc között, majd kettévágták és most ismét összeforrni látszik. Gyermekkoromból egy megközelíthetetlen, szülővárosom felett magasodó hegytömb volt csupán, majd egyre inkább közelebb engedett magához. Most már sok rejtélyét, érdekességét ismerem, ám nem mindet. Tudom, az összet nem lehetséges megosztani ezen a helyen az olvasóval, de megpróbálom körbejárni a „palóc Olimposz” különlegeségeit sok személyes emlékekkel.

Kezdjük éppen az utóbbi elnevezéssel! Szokás a nagy palóc íróhoz, **Mikszáth Kálmán**hoz kötni ezt az elnevezést, de ez csak legenda. **Praznovszky Mihály**, a neves Mikszáth-kutató azt mondta, szinte teljesen biztos, hogy a palóc író nem hasonlította a Karancsot a görögök szent hegyéhez. A kutatásaim szerint a névadó id. **Noszky Jenő** geológus volt, aki 1912-ben írta le először a „*Palóc Olimposz*” kifejezést. Jól ismerte a vidéket, biztosan megvolt az oka arra, hogy így nevezte a hegyet, vagy talán ő is hallotta az itt élő palócoktól.

Később többször hallottam, hogy a hegy sziluettje egy fekvő elefántra emlékeztet – és nem csak egy irányból. Győződjenek meg róla! Valóban, több helyről is nézve, jól kivehető az ormánya és a szépen ívelt feje.

Az egyébként Karancslapujtón (korábban Bocsárlapujtó) élt **Mocsáry Antal**, Nógrád megye monografikusa 1826-ban a következőket írta a Karancsról: „*Ezen hegynék magyar nevezete Kárránts, s mint hogy a róla lejöő árvíz sokszor igen nagy kárt szokott okozni*”. Mocsáry annyira ragaszkodott ehhez a vidékhez, hogy itt is temették el.

Egy topográfiai térképet vizsgálva, érdekes megfigyelésre tehetünk szert. A vizsgált területen két, közel kör formájú egységet láthatunk. A nagyobbik a Karancs tömbje, amit a Dobroda-patak (megjegyzem, a patak neve a „dobrá vodá”-ból, azaz „jó vízből” származik) forrása, a másik pedig a Sátoros-hegy, amit a Sátoros-patak ölel körül egy-egy körív mentén. Mindkettő magját egy kb. 15 millió évvel ezelőtti magmatizmus képezi – nem vulkanizmus, ugyanis az olvadt anyag megrekedt a mélyben. Ezt a földtani szakirodalom lakkolitnak („kölencsének”) nevezi. Ezt később az erózió kibontotta, így napjainkban már bizonyos részleteit a felszínen is megfigyelhetjük. Ezek az ú.n. kibúvások szolgálták később bányanyitás céljaira. Jelentős fejtések voltak Karancsberényben, Karancslapujtón, Salgótarjánban és Somoskőújfaluban. Jelenleg csak a Sátoros-hegyben van működő bánya. A kitermelt andezit kiválóan alkalmas

volt út-, és vasútépítéshez, valamint lábazatkőként. A környéket járva, számos épületben ismerhetjük fel anyagát. Leginkább zöldes színárnyalatáról és arról ismerhető fel, hogy kb. 0,5 cm átmérőjű, vöröses színű, kör keresztmetszetű ásványok láthatók benne. Már a kőbányászat során is felfigyeltek arra, hogy elvéve ércásványok is találhatóak a kőzetben. A rendszerváltás után külföldi befektetők a Karancs vidékén is végeztek érckutatókat. A megalapozó földtani térképezést én végeztem a területen és meglepetéssel tapasztaltam, hogy a Mátrához hasonló telérek húzódnak a hegyben, amit eddig senki nem ismert. A telér összetett szó (tele+ér), jelentése szerint: valamivel kitöltött repedés. Nagyon találó a kifejezés, mert valóban arról van szó, hogy az óriási tömegű andezitben vékony, cm-dm szélességű repedések vannak, amelyeket a kőzet kihűléskori zsugorodás és tektonikai mozgások alakítottak ki. Ezt követően a feláramló melegvízes oldatok (hidrotermák) lerakták benne a különböző ásványokat, az ércekkel együtt. A jellemző ércásványok a galenit (ólomszulfid) és szfalerit (cinkszulfid) és az előző által hordozott arany és az ezüst. Egyik koncentrációja sem éri el a bányászatra való határértéket, így kitermelésükre egylegőre nem lehet számítani. Az ú.n. sátorosi kőbánya (nem a fent említett, ma is működő, hanem a Karancs oldalában lévő, régen felhagyott) igen izgalmas dolgokat tartalmaz. Az andezit anyagában több százmillió éves kőzetárványok találhatóak, amelyeket a magma ragadt magával az ú.n. alaphegységéből, amikor a magmakamrából vándorolt a felszín felé.

Az andezit egy nálánál idősebb, kb. 25-30 millió évvel ezelőtt keletkezett, tengervízben felhalmozódott homokos üledékbe nyomult, ami akkorra már homokkővé szilárdult. A homokot leüleptető tenger sem volt akármilyen. Egy olyan sekélyvízről van szó, ahol ár-apály uralta a partot. Ebben nem vízszintesen, hanem az áramlásnak megfelelően, ferdén, kb. 15-20 fok alatt hajló rétegecskékben ülepedtek ki a homokszemcsék az állandóan oda-vissza mozgó vízből. Amikor a homokkővé szilárdulását említettem, akkor leginkább arra utaltam, hogy miután az egyébként laza szerkezetű homok pórusait eredendően kitöltő sós víz lecserélődött kalcium-karbonát tartalmú édesvízre, az abból kiváló „mészanyag” homokkővé kötötte. Többek között ez tette lehetővé, hogy hosszú ideig használták ezt a követ is építőköként. Termelték Karancsberényben, Karancslapujtón és Salgótarjánban is. Két látványos földtani érdekességet is rejt magában ez a kőzet. Az egyik a gömbkő, ami valószínűleg valamilyen többlet kötőanyagot kapott, pl. a kőzetben egyébként igen ritkán található ősmaradványok karbonátos héjából. Mivel a kőzet egyveretű kifejlődésű, ezért a kioldódó karbonát a tér minden irányába azonos sebességgel terjedt szét, s miután kicsapódott, egy gömböt alkotott. És ezt követte az erózió, ami az évmilliók során felszínre hozta ezeket a kőgolyókat. Különleges látványt

Karancsberény – gömbkövek használatban • Prakfalvi Péter felvétele

Karancslapujtő – Mocsáry Antal sírja • Prakfalvi Péter felvétele

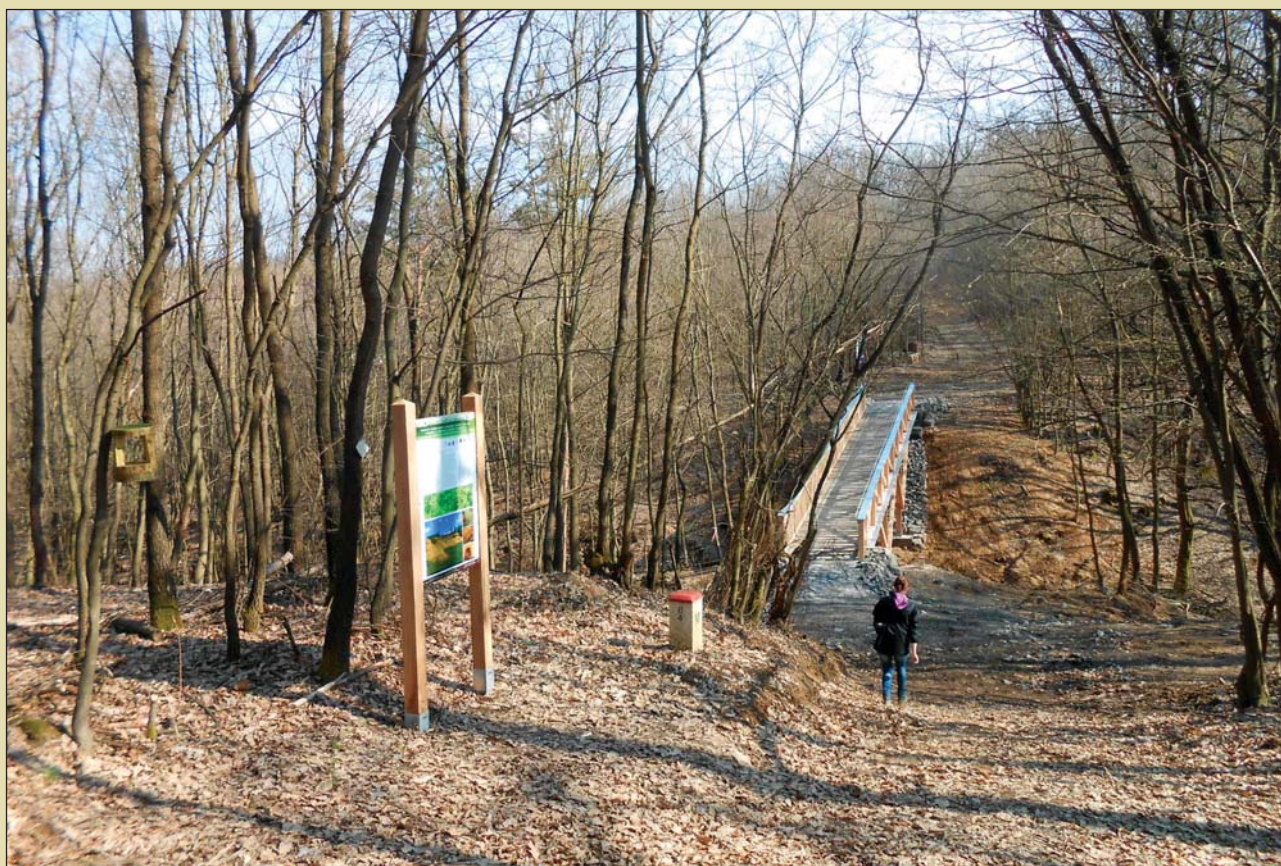

Galenit • Prakfalvi Péter felvétele

LÁSSÁTKOK, FELEIM!

Karancsberény: szemes kő • Prakfalvi Péter felvétele

Határsáv - híddal • Prakfalvi Péter felvétele

Sátorosi működő kőbánya • Prakfalvi Péter felvétele

nyújtanak. A kisebbek azt a képzetet keltik az emberben, mintha egykori ágyúgolyók hevernének a patakmedrekben, vagy azok falában, ám, természetesen, nem erről van szó. A másik különlegessége a kőzetnek a „szemes kő”. Míg nem láttam ezeket az alakzatokat, el sem tudtam képzelni, hogy mennyire találó a megnevezés. Valóban, mintha szemek lennének a kőzetnek, de, természetesen, számos más érdekes formát is mutathat. A kőzet felületéből mm-es, cm-es vastagságú rétegecskék emelkednek ki, amelyek a vastartalomtól függően a vöröses szín változatait mutatják, koncentrikus sávokban. Ezen a részen az oldódó karbonátos kőzet mellett fontos szerepet játszott a vastartalom is. A szívárgó oldatból a vas ritmikusan, kokárdszerű köröket képezve vált ki, amelyek a mállásnak ellenállóbbak és enyhén kicsúcsosodnak a kőzetből. Vagyis minimálisan három idősík hatásait tanulmányozhatjuk: a homokot, amit egy sekélyvízű tenger rakott le, azt a karbonátos és vasas kötőanyagot, ami a sokkal későbbi édesvízből vált ki, és végül a jellegzetes koncentrikus rajzolatokat, amit a közelmúlt eróziója bontott ki, tett láthatóvá.

A hegység földtani felépítése is előrejelzi, hogy forrásokban bővelkedhet a terület. Ez így is van. Az egyik legjelentősebb vízkilépés a felvidéki területen található *Margit-forrás*. Ez a határmegegyezés előtt jelentős búcsújárárhely volt. Miután lényegesen korlátozódott a magyar oldalról történő látogatás lehetősége, a határ átléphetetlensége miatt, „gyakorlatias” megoldásként *Margit-forrás* nevet adtak egy magyar oldali vízkilépésnek is. A kettő közötti távolság légvonalban nem haladja meg a 600 m-t. A másik különleges vízfakadás a *Tarász-forrás*, ami a *Kápolna-hegyen*, az 1900-as évek elején élő remetéről kapta a nevét. A vize, a szil-

vásvárad Szalajka-völgyhöz hasonlóan, mésztufát rak le, annak ellenére, hogy nem karsztos területen vagyunk. Ennek magyarázata a homokkő karbonátos kötőanyagában rejlik. Szinte hihetetlen, de ezen a nehezen megközelíthető helyen fürdőt terveztek. Hogy mennyire volt komoly ez az elképzelés, már talán soha nem fogjuk megtudni.

A legenda szerint **Szent László** a Karancsról ugratott lovával a *Szentkútra* és fakasztotta a csodálatos gyógyulások okozó forrást. Ám megkérdezhetném: melyik Szentkútról szól a történet? Ugyanis van mátraverebélyi és van karancssági *Szentkút* is. Az utóbbi arról vált „híressé”, hogy kútjából óraketyegést hallottak. Ez a legenda is a homályba vész.

Az andeziten, homokkővön kívül volt még egy harmadik nyersanyag is, talán a legfontosabb, a szén, amit a két hegytömeget övezően bányásztak. Jellemzően a III. telepet termelték, kisvasutak hálózták be a területet Karancsberénytől Salgótarjánig. Napjainkra csak nyomai maradtak az egykori kiterjedt műveleteknek.

A Karancs gerincén végighúzódnó, mesterségesen kialakított határsávban jelenleg egy turistaút halad, amit Sátorostól Rappig kilátóval, hidakkal, ismertetőtáblákkal láttak el. Most már útlevel és félelem nélkül végigyalogolhatunk rajta. Pedig emlékszem arra az időszakra, amikor kimásztunk a csúcsra és próbálgattuk bátorságunkat: ki meri jobban áttolni a lábfejét a határon. Szinte hihetetlen, de így volt.

A terület a *Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet*, valamint az UNESCO védnöksége alatt álló *Novohrad-Nógrád Geopark* része, így számos, a fenti szervezetek által kihe-lyezett ismertetőtábla segíti a hasznos időtöltést.

Kiss László

Palócföld orvosai 38.

„Emberünk nem orvos: varázsló” – Kain Dávid (1821–1890)

A címben idézett minősítést a hanvai református lelkes, az országszerte ismert költő, **Tompa Mihály** vetette papírra 1868. február elején. Névjegy kártyája hátlapjára írt rövid üzenetben egy hölgyismerősének köszönte meg a Kain doktor által küldött „cseppeket”. Február harmadikán pedig már egyenes Kainnak ír:

„Uram! a bámulás egy nemével írom e sorokat, első éjjel 12 órakor! Mióta (3-szor csak) cseppeit szedem: egyetlen rándulásom se volt. Ez csoda. Kicsoda ön? ez varázslás!” (1098)¹

Alig egy hónap telik el és a nagybeteg Tompa levele március 3-án, már más hangnemet üt meg:

„Igaz-e Uram: hogy én az ön orvosi segélyét nem kerestem, sem közvetve, sem közvetlenül? hanem magától lépett be küszöbömön s kéretlen ígért mennyet és földet? Nem a lényegről van szó s nem azon fekszik a súly e dologban, hanem a modoron; ezt figyelembe vételni kérem.

Felszólított, lelkemre kötötte Ön: hogy minden 4–5 napban tudósítsam, hogy szert küldhessen, küldött is egyszer saját kezéből, másodsor Abafalváról, harmadszor Kassáról. Aztán a legmélyebb hallgatásba esett, melyet én 4–5 levelemmel sem bírtam megtörni.

Uram! nekem tartozni nem tartozik semmivel; de Tompa Mihály nem olyan állást foglal a világon, jelleme s más tulajdonságainál fogva: hogy vele valaki szóba állni se akarjon.

Erre kérek félvilágosításul pár szót: mi ez?” (1144)

Másnap 11 órakor Tompa táviratot küld Kainnak:

„Minden előtte szentre bocsánatát, kéznyújtását. Durva voltam. Betegségem elvadított. Írok rögtön más levelet, azt égesse el.” (1146)

Majd még aznap megírja a „más” levelet:

„Elhagyatva érzem magamat; az iratta velem ama levelet, mely bizonyosan goromba, vastag, de sértésnek árnyékát se viseli; inkább epés és keserű... Tartson meg Ön, tisztelt barátom! szívességében, barátságában!” (1147)

Nem maradtak fenn Kain levelei, így nem tudjuk, mi okozhatta az orvos, Tompa által nehezményezett hallgatását. A bizalom azonban rövidesen helyreállt, Kain újra küldi a „szereket”, Tompa pedig biztosítja „*tisztelt barátom uram*”-at, hogy csak az ő tanácsaira hallgat:

„Csízi vizet, jódos, lágymeleg vagy éppen nem hideg csízi vizet javalltak, a fájós tagokra, de természetesen van annyi eszem: hogy a Kain orvos keze alatt (de senkié alatt se) kuruzslásra nem hajtok.” (1166).

Bármennyire is igyekszik mindkét fél, Tompa állapota alig javul. Március végén már csak két utat lát maga előtt „*a megtévelyedés vagy az öngyilkosság útját*”. Úgy érzi számára már nincs emberi, orvosi segítség.

„Ha jónak látandja: tegyen még kísérletet, mely bár hasonló leend ahhoz: midőn az orvosok bonczkéséssel kezökben vizsgálják: mi baja lehetett ennek az embernek? de ráállok; hiszen másutt még ennyi remény sincs. Tisztelettel s végemért imádkozva a természethez, vagyok, vergődöm”. (1194)

Nem tudjuk, milyen „kísérletre” (műtételre?) gondolt Tompa. Kain kétszer is meglátogatta őt Hanván, s Tompa barátsága jeléül felajánlja a tegeződést doktorának. Majd április 11-én egy gyanús szövegű táviratot küld Kassára:

„Dávidom! lassan mégis üdülok tavaszra, fényképezek. Kegyeskedjél fényképezéshez elkerülhetetlen néhány cseppnyi cyanalkit küldeni rögtön”. (1213)

Kain doktort nem tudja „átverni” – sejtí, hogy a rendkívül erős és gyorsan ható mérég, a ciánkáli nem fényképezéshez kell a mozdulni is alig bíró betegnek. Tompa megsértődött, most ő nem ír levelet orvosának. Amikor, az orvos sürgetésére, április 23-án végre kezébe veszi a tollat, kénytelen azt írni: „*állapotom mit se javult. Álmatlanság, verejtékezés, bőrvizketés, idegrángatódzások, fulladozás – Isten nem akarja se gyógyulásomat, se elmúlásomat*”. Így mentegetődzik: „*Nem kímélhettem szíves igyekezettedet, nyomorúságomon testvériesen függő és segítni akaró tudományodat, mert a valóság elmondása nélkül mindkettőnket megcsalnám*”. (1228)

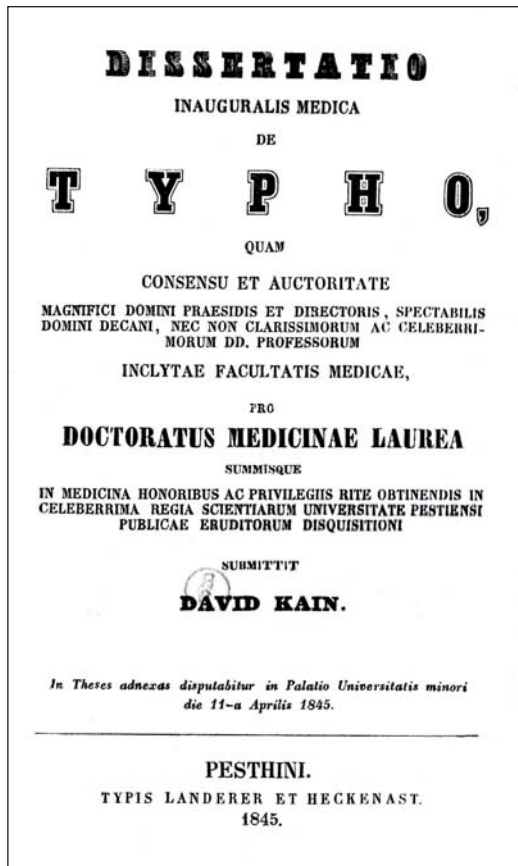
A levelet „*szerencsétlen beteg barátod*”-ként írja alá.

Három nap múlva már csak táviratot tud írni, közli orvosával az „*újabb rendkívüliséget*”: alig tud nyelni (1231).

Valószínűleg ez volt az utolsó levélváltásuk. Kassa túl messze volt, Tompa (vagy családja) közelebbi doktort talált: **Török Jánost**, a putnoki járás orvosát, az egészségnevelő kiadványai által a megye határain túl is ismert doktort.² Kainhoz hasonlóan azonban ő sem bizonyult „varázslónak”: Tompa Mihály betegség miatt megnagyobbodott szíve 1868. július 30-án utolsót dobant.³

Tompa Mihály élete során több orvossal került orvos-beteg kapcsolatba, barátjának azonban – még ha csak pár hónapra is – talán csak Kain Dávidot tekintette. „*Tompa Mihály barátja és orvosa*” – olvashatjuk a *Magyar Orvoséletrajzi Lexikon* Kain Dávid szócikkében is.⁴ Kain Dávid életútjának, munkásságának mindmáig legfontosabb forrása **Gallik Géza** 1891-es emlékbeszéde.⁵ Ezt használta 1944-ben a Kassa orvosi történetét megíró **Molnár Béla**⁶ és ezen emlékbeszédre támaszkodik e sorok írója is.

Kain Dávid 1821. szeptember 17-én született Debrecenben (Kapronczay szerint: szept. 21-én). A híres debreceni református kollégium elvégzése után, bátyja példáját követve, az orvosi pályát választotta. A pesti karon kezdett, majd két évet Bécsben hallgatott. Visszatért Pestre, ahol az

1844/45-ös tanévben orvosdoktorrá avatták őt – 33 társával együtt.⁷ Orvosavató értekezését latin címoldallal, de már magyar nyelven jelentette meg *A hagymázról* címmel.⁸ Értekezését az 1836-ban végzett bátyjának, az akkori már ismert debreceni orvosnak, **Kain Albertnek** és **Valatin Teréznek** – férjzett nőtestvérének? – ajánlotta. Ez volt a tífuszról magyar nyelven írt 2. disszertáció – 1841-ben **Oláh Sándor** – a későbbi füleki orvos – írta az elsőt.

A „hagymáz” nevet mára felváltotta a „tífusz” név és ma két kóroktanilag és tünettanilag is jól elkülöníthető betegséget jelent: a hastífuszt, ill. a kiütéses tífuszt. Kain korában azonban még négyféle hagymázst különböztettek meg: *küteges* (kiütéses), *alhasi* (hastífusz) *tüdő-* és *agyvelőhagymázst*. Mind a négy kórképet a „*forró kütegek*” azaz a „*lázás (bőr)kiütések*” közé sorolták. Az értekezés ma már csak az orvostörténészek, ill. az orvosi nyelv fejlődését kutatók számára érdekes/értékes olvasmány. Mindenképpen érdemes azonban azt megjegyezni, hogy Kain nemcsak tanára, **Sauer Ignác** 1841-ben Bécsben kiadott s a tífusz említett négy formáját taglaló német nyelvű könyvére, hanem saját, a Sauer-klinikán⁹ szerzett tapasztalataira is támaszkodott. Kain új ismeretek iránti nyitottságát bizonyítja az a tény, hogy disszertációjában ismételtelen hivatkozik a tüdőbeli szövödmények felismerésének új módszerére, a „*kontaktásra*” (a mellkas kopogtatására, perkussziójára).

Gallik emlékbeszéde szerint Kain diplomája megszerzése után pesti kórházakban dolgozott. A szabadságharc

alatt tábori főorvos volt a Dunán cirkáló Mészáros hadigőzösn.¹⁰ A hajó teljes neve *Királyi Magyar Hadigőzös Mészáros* arra utalt, hogy az 1830-tól *I. Ferenc* néven közlekedő személyszállítót **Mészáros Lázár** hadügyminiszter parancsára építették át hadihajóvá. A hajó 1849 januárjában az osztrákok kezére került.¹¹ Kain elmenekülhetett a hajóról és nővérénél Pesten, majd Bécsben és Lipcsében élt. 1850-ben tért haza és Kassán telepedett le. Ez a megtorlás, a hírhedt Bach-korszak ideje: Kain doktort is bevitték a rendőrségre. No, nem a 48-as múltja, hanem a „jelene” miatt: ugyanis az osztrákok által tiltott körszakállat viselt. A magyar szabadságharcot orosz segítséggel vérbe fojtó hatalmat minden körszakáll Kossuthra emlékeztette. Az érdekesség kedvéért megjegyzem: Kain személyesen is találkozhatott Kossuthal. 1848 őszén ugyanis Kossuth a Mészáros hadigőzös fedélzetén sietett Pestről Pozsonyba...

Nem aratott sikert doktorunk a „Bach-huszárok” szemében nősülésével sem. Apósa, egy jogvégzett eperjesi kereskedő, **Hollaender Leó** ugyanis a szabadságharc alatt a komáromi várban „*a pénzügyi műveletek megbízott főkezelője*” volt.¹² **Hollaender Regina** 1852-ben lett doktorunk felesége. Házasságukból négy (három?) leány és egy fiú született.

Hamarosan keresett orvos Kassán és környékén. Hírnevéhez hozzájárult az a tény, hogy a korszak mindkét orvosi irányzatát művelte. Képesítésének megfelelően ún. allopatia, azaz az egyetemen oktatót akadémikus orvostudomány doktora volt. Híve volt azonban az 1860-as évek elején újræledő homeopátiának, azaz hasonszenvezetnek is. **A Samuel Hahnemann** (1755–1843) német orvos által rendszerbe foglalt homeopátia arra az elvre épült, hogy „hasonló hasonlóval gyógyítandó” – ezért „homeopátia”, azaz „a hasonló szenvedés tana” (hasonszenz).¹³ Molnár szerint Kain nemcsak orvosként művelte a homeopátiát, hanem szakíróként is a német nyelvű homeopata folyóiratokban. Sajnos, a homeopátia magyarországi történetét áttekintő **Koczián–Kölnei**-féle kismonográfiában nem esik szó Kain ez irányú tevékenységéről. Valószínű azonban, hogy Tompa Mihályt is „homeopatic” kezelte. Kain halála után az Eperjesről Kassára költöző **Parcher Bódog (Félix)** folytatta a homeopata orvoslást: „... *lakását is átvette a megboldogult jeles orvosnak és ott a Malomutca 19. sz. alatti ház első emeletén... fog rendelni*” – írja a Kassai Szemle 1890. november 19-én.

A Bach-abszolutizmus bukását követően nemcsak a homeopátia ébredt fel csipkerózsika-álmából – 1865-ben *Magyar Hasonszenzvi Orvosegylet* alakul¹⁴ – hanem a magyarországi zsidóság is. Egyre többen vallják, hogy „*a zsidóknak vallásuk alóli önemancipációja vezet el a társadalmi emancipációhoz, majd ennek eredménye lesz a politikai emancipáció*”.¹⁵ E nézetek tisztázására 1868-ban, a magyarországi zsidó kongresszuson került sor. A „neológ” azaz az emancipáció érdekében a keresztény társadalomtól idegen szokásaikat levetők és az „ortodox”, azaz konzervatív, e szokásokhoz ragaszkodók külön-külön

hitközségekbe szerveződtek. Kain a kongresszuson királyi biztosként vett részt, a kongresszus után pedig a kassai 15. községkerület elnökévé választották.¹⁶ Az izraelita hitközségnek több mint 20 évig volt az elnöke. Mint zsidó származású orvoskollégái többsége, ő is neológ elveket vallott: „*Felvilágosodottságánál fogva kevésbé foglalkozott a ritus ősidiségeinek megtartásával vagy elhagyásával, mint inkább annak hazafias szellemében való fejlesztésével*” – méltatja őt emlékbeszédében Gallik. 1868-ban Kain alapította meg a *Kassai izraelita fő elemi mintatanodát*. A tanítás nyelve előbb német, majd rövidesen magyar lett.

Kain azonban nem csak felekezete ügyeinek intézésében jeleskedett. Gallik így összegzi közéleti tevékenységét: „*Nem volt a társadalomban üdvös mozgalom, intézmény, egyesület vagy társaság, melyben higgadt, a korral lépéstartó eszméivel, szeretreméltóságával ne működött volna*”¹⁷. Az 1867. évi XVII. tc. kimondta a zsidók emancipációját és ezzel a zsidók jogot nyertek arra is, hogy közhivatalt viselhessenek.¹⁸ Így nyerhette el Kain 1868-ban – **Hoffory János** – utódként Abaúj vármegye tiszti főorvosi állását, melyet két éven át töltött be (utóda **Csorba Gyula** lett). Kain így egyike volt az első, tiszti főorvosi hivatalt betöltő izraelita származású doktoroknak.

További közéleti szereplése távirati stílusban: választmányi tagja kassai városi kórháznak, a kaszinónak, az iskolaszéknek, a városi törvényhatóságnak. Honvédorvosi múltjára való tekintettel az 1861-ben megalakuló *Abaúj-megyei Honvédségélyező Egyesület* bizottsági taggá, majd 1867-ben az *Abaúj-megyei Honvédegylet* tiszteletbeli taggá választja őt. Választmányi tagja volt a *Kassai Lóverseny-társulat*nak, a *Kassai Tornaegylet*nek, alapító tagja a *Felsőmagyarországi Első Zálogkölcsön-intézet*nek.

Szakmája is ismerte/elismerte érdemeit. Az 1866-os kolerajárvány idején kifejtett tevékenységéért a városi tanács mondott neki köszönetet. Húsz évvel később, egy újabb kolerajárvány idején – ismerve 1866-os érdemeit – a belügyminiszter a kassai kerület egészségügyi felügyelőjévé és kolerabiztossá nevezte ki Kaint. Ekkor már, 1884 óta a Ferenc József-rend lovagkeresztjének kitüntetettje is.

Orvoskollégái is tisztelték, becsülték. 1887-ben újraalakul az *Abaúj-megyei Orvos-Gyógyyszerész Egyesület*. Elnökévé a megye tiszti főorvosát, a már említett Csorba Gyulát, alelnökké Kaint választják. Csorba halála után Kain ül az elnöki székbe és ott is marad haláláig. Itt hívom fel a helytörténészek figyelmét, hogy az Abaúj-megyei Orvos-Gyógyyszerész Egyesület sem korábbi, sem az újraalapítás utáni története mindmáig nincs feldolgozva.

1889-ben meghal doktorunk szeretett felesége. Kain Londonba férjhezett **Margit** lányánál keres vigasztalást. Pár hónap után azonban hazatér és 1890. november 10-én az ő életútja is véget ér.

Az az életút, amely részletesebb, alaposabb feldolgozást igényelne, hiszen keveset tudunk Kain hadigőzönsön eltöltött hónapjairól, a homeopátiát érintő dolgozatairól s nem utolsósorban a Tompához fűződő kapcsolatáról. A most

zajló Tompa-emlékév jó alkalom lehetne orvosa, Kain Dávid emlékét is bevinni a köztudatba.

JEGYZETEK

¹ Az idézetek után szereplő négyjegyű szám a Tompa levelezését közreadó kötetekben (Bisztray, 1964. I–II.) e szám alatt szereplő levélre utal

² Kiss 2015.

³ Kiss 1997.

⁴ Kapronczay 2004. 196.

⁵ Gallik 1891.

⁶ Molnár 1944. 158–161.

⁷ Hőgyes 1896. 242.

⁸ Dörnyei 1998. 260–261.

⁹ Sauer előbb Bécsben, majd 1843-tól Pesten működött, mint a „különös kór- és gyógytan”, azaz a belgyógyászat professzora.

¹⁰ Gazda 2000. 435.

¹¹ Hermann 2001. 76.

¹² Molnár 1944. 160.

¹³ Kóczian–Kölnei 2003. 9.

¹⁴ Valószínű, hogy tagja lett Kain Dávid is.

¹⁵ Barkó 2011. 570.

¹⁶ Molnár 1944. 161.

¹⁷ Molnár 1944. 160.

¹⁸ Kapronczay 2016. 17.

IRODALOM

Barkó Ágoston

2011: A zsidóság asszimilációja Magyarországon a dualizmuskor végéig. In: Heggyel az ég egybemosódik. Ünnepi kötet Korzenszky Richárd 70. születésnapjára. Tihany, 556–575.

Bisztray Gyula

1964: Tompa Mihály Levelezése I. 1839–1862, II. 1863–1968. Akadémiai Kiadó, Budapest

Dörnyei Sándor

1998: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772–1849. Első kötet. Borda Antikvárium, Budapest

Gallik Géza

1891: Emlékbeszéd Dr. Kain Dávid felett, tartotta az Abauj-Torna megyei orvos-gyógyyszerész egyesület tavaszi közgyűlésén, 1891. június 7-én.

Gazda István

2000: A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba–Budapest

Hermann Róbert

2001: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest

Hőgyes Endre

1896: Emlékkönyv a budapesti királyi magyar tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről. Budapest

Kapronczay Károly

2004: Magyar Orvoséletrajzi Lexikon. Mundus Kiadó, Budapest

2016: Adatok a hazai orvosképzésben részt vevő zsidó hallgatókról a 18–20. században. In: Zsidók a Nagy Háborúban (előadás a 2016. ápr. 14-én a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban tartott konferencián)

Kiss László

1997: Tompa Mihály nagy szíve. in: uő.: Kínok tövisében. Nagy emberek – hétköznapi kórok. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 20–29.

2015: Palócföld orvosai 30. Torna-ja jeles orvostudósa: Török János (1834–1897). Gömörország, 2. szám, 42–44.

Kóczian Mária – Kölnei Livia

2003: Homeopátia Magyarországon 1820–1990. Noran Könyvkiadó kft.

Molnár Béla

1944: Kassa orvosi története. „Wiko” kő- és könyvnyomda, Kassa